ČSO

BirdLife INTERNATIONAL PARTNER

ptačí svět

časopis České společnosti ornitologické

3 | 2025

11.–16. 8. | Volný pracovní tábor na Josefovských loukách; *birdlife.cz/akce-v-parku-josefovske-louky*

15.–17. 8. | Pracovní víkend v ptačím parku Mnišské louky; *birdlife.cz/akce-v-parku-mnisske-louky*

29. 8. | Noc netopýrů v Josefově a na Josefovských loukách; *birdlife.cz/akce-v-parku-josefovske-louky*

29.–30. 8. | Noční příroda a lelkování na Zbudovských blatech; *birdlife.cz/akce-zbudovska-blata*

30. 8. | Noc netopýrů a lelkování na Mnišských loukách; *birdlife.cz/akce-v-parku-mnisske-louky*

5.–7. 9. | Víkend s ptáky na tahu; *birdlife.cz/pozvanka-vikend-2025*

26.–28. 9. | Dobrovolnický tábor na Kosteliskách; *birdlife.cz/akce-v-parku-kosteliska*

září a říjen | Festival ptactva na mnoha místech Česka; *birdlife.cz*

2.–5. 10. | Exkurze Maďarsko – NP Hortobágy; *birdlife.cz/exkurze*

18. 10. | Podzimní brigáda na Zbudovských blatech; *birdlife.cz/akce-zbudovska-blata*

1. 11. | Zazimování Josefovských luk; *birdlife.cz/akce-v-parku-josefovske-louky*

1. 11. | Podzimní brigáda na Mnišských loukách; *birdlife.cz/akce-v-parku-mnisske-louky*

8. 11. | Členská schůze ČSO, Česká Třebová; *vcpcso.cz/konference-2025*

8. 11. | Podzimní brigáda na Kosteliskách; *birdlife.cz/akce-v-parku-kosteliska*

15. 11. | Podzimní brigáda na Rzech; *birdlife.cz/akce-v-parku-rzy*

Pěnkava tenerifská | Foto: Josef Nožička

Cestujte za ptáky s ČSO

Maďarsko – NP Hortobágy | 2.–5. 10. | autobusem

Západní Kanárské ostrovy – Tenerife a La Gomera | 1.–9. 11. | letecky

birdlife.cz/exkurze

Uvidíme se na podzimní členské schůzi?

Srdečně vás zveme na setkání **8. 11. 2025** v rámci konference Východočeské pobočky ČSO v České Třebové. Účast na schůzi je pro členy ČSO zdarma a není nutné se přihlašovat.

K výročí 50 let od svého založení pořádá Východočeská pobočka ČSO od 7. do 9. 11. tradiční konferenci Metody a výsledky výzkumů ptačích populací.

Na konferenci se můžete přihlásit do 30. 9. vcpcso.cz/konference-2025

Ptačí svět – časopis ČSO | **Ročník XXXII, číslo 3/2025**

Vydává a rozšiřuje Česká společnost ornitologická (ČSO), Na Bělidle 252/34, 150 00 Praha 5 – Smíchov, tel.: 777 330 355, www.birdlife.cz, e-mail: cso@birdlife.cz

Redakční rada: Alena Klvaňová, *šéfredaktorka*, e-mail: klvanova@birdlife.cz; Jaroslav Cepák, Gabriela Dobruská, Lucie Hošková, Barbora Kaminiecká, Jiří Sládeček, Věra Sychrová, Zdeněk Vermouzek, Lukáš Viktora. **Grafický návrh a sazba:** Jiří Kaláček (www.kalacek.cz). **Jazyková korektura:** Milan Bronclík. **Tisk:** dhMedia, spol. s r. o., Praha.

Na obálce: Potápka malá (*Tachybaptus ruficollis*) na snímku Lukáše Kovára.

Toto číslo vyšlo 4. 8. 2025. Uzávěrka příštího čísla je 30. 9. 2025. Vyjde v listopadu.

Inzerce a pokyny pro autory na adrese šéfredaktorky.

Zaregistrováno u MK ČR pod č. E12781. ISSN 1801-7525. Vychází čtyřikrát ročně. **Pro členy ČSO zdarma**, roční **předplatné 400 Kč** objednávejte na eshop.birdlife.cz. Ke stažení v pdf na **cso.cz/ptaci-svet**.

Na vydávání časopisu přispívají členové ČSO, předplatitelé a inzerenti. Příspěvky ani fotografie nejsou honorovány.

Redakce děkuje všem autorům textů i fotografií.

FSC www.fsc.org MIX Papír | Podporujeme zodpovědné lesnictví FSC® C109471

Česká společnost ornitologická (ČSO) je dobrovolný zájmový spolek zabývající se výzkumem a ochranou ptáků. Má více než 8000 členů. Pracuje na vlastních i mezinárodních projektech, popularizuje a propaguje ochranu ptáků a jejich prostředí. V Česku zastupuje mezinárodní organizaci BirdLife International.

BirdLife International je celosvětové sdružení národních organizací na ochranu ptáků a přírody. Působí ve více než 100 státech. Jeho cílem je snížit počet ohrožených druhů ptáků a chránit jejich území a tím přispět k zachování biologické rozmanitosti a udržitelnému využívání přírodních zdrojů. Charakterizuje jej motto „Společně pro ptáky a pro lidi" (Together for birds and people).

Tráva, ptáci a chyby, které můžeme napravit

Ptačí léto je v plném proudu, a tak jsou každodenně k vidění i údržbové práce ve formě sečí zarostlých, ruderálních či jiných ploch našich zahrad, veřejných a soukromých prostranství, podél cest, stezek, silnic či vodních zdrojů. Žádná údržba takovýchto míst nebývá jednoduchá. Nešvarem těchto sečí bývá časté mulčování posečené biomasy nebo její ponechání na místě. Výsledkem je pravidelné ochuzování diverzity rostlinného společenstva, úbytek kvetoucích rostlin, převaha několika eutrofních druhů, okyselování půdy a spousta dusíku.

Právě tyto porosty jsou nicméně častým hnízdištěm kupříkladu rákosníků zpěvných a dalších druhů vyžadujících kopřivy a hustý vysoký bylinný kryt. Zdánlivě okrajová záležitost je ve skutečnosti dalším kouskem do skládanky nevhodné péče o krajinu naší republiky. Samozřejmě, ne všude je možné tyto praktiky odstranit, stojí ale za to se o změnu postupně pokoušet. Je-li seč v květnu a červnu nutná, vyplatí se biomasu z posečených ploch odebírat. Namístě je však v tomto případě nerudovská otázka: „Kam s ní?“ V rámci současného nedostatku organické hmoty v půdě a postupné energetické transformace se nabízí odvoz do regionálních a místních kompostáren či bioplynových stanic (a jejich zakládání). Odběr biomasy sice znamená položku v rozpočtu navíc a při použití technických řešení také zvýšenou náročnost na technologie jejího sběru, pestřejší travní plochy ale následně přinesou vyšší nabídku potravy pro ptáky a hmyz. Alespoň kousek těchto „přerostlých“ ploch však zároveň nezapomínejme ponechat jako hnízdní stanoviště a jejich kosení odložme na pozdější část sezony, ideálně až od srpna. Možností je samozřejmě i brzká první seč v dubnu, před plným vzrůstem vegetace.

Veřejnost tento konflikt překryvu hnízdního období s nárůstem travní biomasy často bohužel nevnímá, a seče tak probíhají i naprosto zbytečně, na nevhodných místech či příliš často. Nepolevujme proto v neustálé osvětě. Jedná se o každoroční činnosti, které jen tak nevymizí. A to i přesto, že řešení tohoto „údržbového problému“ jsou již dávno známá. Naše osobní a místní aktivní zapojení a inovace v péči o zmíněné plochy zeleně se při vytrvalém a vhodně nastaveném přístupu přetaví v kvalitnější biotopy, i když třeba jen maloplošného charakteru. Obce a travnaté liniové prvky v krajině jsou především v intenzivně zemědělsky využívaných nížinách často jedinými plochami, kde rostliny mohou vykvést a vysemenit se. Bývají také jedinými vhodnými hnízdišti pro ptačí druhy otevřené krajiny – a právě mnohé z nich patří k nejrychleji ubývajícím ptákům v Evropě. Nechceme-li tato cenná místa ponechat sukcesi, mysleme i na jejich údržbu! Předejdeme tak homogenizaci krajiny a zároveň zvýšíme množství zpěvných ptáků ve svém okolí.

Josef Rutterle,
správce ptačího parku
Mnišské louky

Foto: Miloslav Rutterle

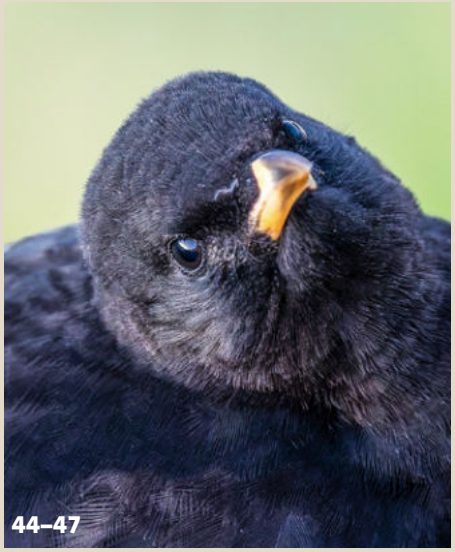

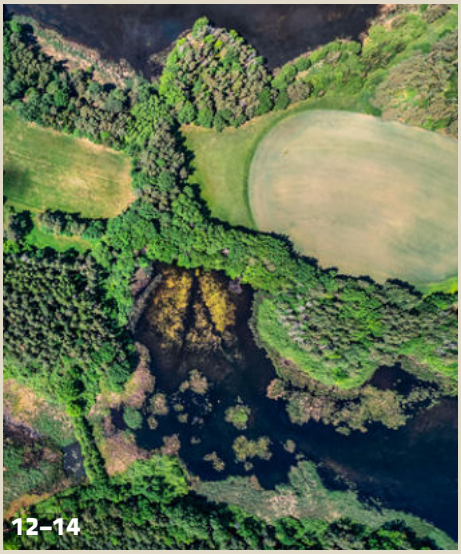

Foto nahoře: Katarína Slabeyová, Tereza Valchářová; dole: Jan Grünwald, Chris West (Yurok Wildlife Department), Petr Jan Juračka

Úvodník

1 | Tráva, ptáci a chyby, které můžeme napravit / *Josef Rutterle*

Z terénu i z kanceláře

3 | *Tereza Valchářová*

Co přinesl poštovní holub

4 | Poštolky v květináči / *Josef Satrapa*

5 | Hnízdění dudků na zahradě za Prahou / *Denis Matthey*

Z ptačích parků

6–7 | Jaká byla letošní sezona v ptačích parcích? / *Martin Bacílek a správci ptačích parků*

Letem ptačím světem Báry Kaminiecké

8 | Pomůže unikátní umělý odchov potápce argentinské?

8 | Zaparkovaní racci

9 | Trus tučňáků pomáhá chránit Antarktidu

9 | Když méně znamená více

Z domova

10–11 | Zajímavá pozorování od dubna do června / *Jan Studecký a Jan Grünwald*

Zajímavosti z ptačí říše

12–14 | Biosférická rezervace Třeboňsko: významné ptačí území, kde lidé utvářejí ekologické zákonitosti / *David Hořák*

Objektivem

15–17 | Ptáci Oderských vrchů / *Lukáš Kovár*

Rozhovor

18–21 | Je krásné vidět ptáky svobodně létat. Rozhovor s Barborou Kaminieckou / *Alena Klvaňová*

Poznáte…?

22–25 | Poznáte dropy? / *Vlasta Škorpíková a Jan Hošek*

Mladým ornitologům

26 | Krutihlavovy hlavolamy / *Vlaďka Sládečková*

26 | Poleť se mnou do přírody / *Gabriela Dobruská*

Ptačí svět v říši umění

27 | Pelikán v ikonografii zbožného omylu / *Daniel Razím*

Zajímavosti z ptačí říše

28–29 | CHKO Soutok – dvacátá sedmá chráněná krajinná oblast v Česku / *David Horal*

Ze života ČSO

30–31 | Sýček pod drobnohledem / *Zuzana Kučerová a Martin Šálek*

Rady, tipy, návody

32–33 | Aplikace k určování ptačích hlasů / *Jan Žák*

35 | P. Kourková a B. Kaminiecká: *Ptačí duše* – recenze / *Alena Klvaňová*

35 | Stanete se ptačím patronem atlasu rostlin? / *Alena Lepší a Karel Boublík*

V ohrožení

36–37 | Nenápadní zabijáci v našem okolí / *Tereza Valchářová*

38 | Kolik se u nás loví vodních ptáků / *Josef Chytil*

39 | Indiánský kmen zachraňuje své kondory / *Jiří Hrubý*

Ze života ČSO

40 | Osmdesátiny Jana Hory a Karla Pecla / *Lucie Hošková*

41 | Co všechno jsem neslyšel, než jsem se naučil poslouchat / *Tomáš Hovorka*

42–43 | Patnáct let exkurzí ČSO za ptáky / *Katarína Slabeyová*

Za ptáky do světa

44–47 | Kde ožívají kameny a krouží orlosupi: Úžasní ptáci průsmyku Stelvio / *Jan Grünwald*

↑ Ani déšť nezkazil účastníkům víkendové expedice pro děti Musílkova cesta na Sibiř náladu a vydali se na výlet ke strakapoudí dutině | Foto: Kateřina Haladová

→ Díky našemu zásahu byla odložena rekonstrukce sloupu, na němž hnízdili rarozi velcí. Dvě mláďata jednoho z našich nejvzácnějších dravců se tak úspěšně dožila vzletnosti. | Foto: Pavel Štěpánek

→→ Ředitel ČSO Zdeněk Vermouzek přestřihl symbolickou pásku a otevřel tak sedmý ptačí park Střimická výsypka na Mostecku | Foto: Ludmila Korešová

• **Program ptačích parků ČSO se dostal do finální šestice 17. ročníku prestižní soutěže E.ON Energy Globe.** Odborná porota složená ze zástupců Akademie věd zhodnotila přes 200 nominací a veřejnost nyní v online hlasování určí, kdo se bude na začátku září radovat z titulu nejlepšího ekologického projektu letošního roku. Hlasovat můžete do 31. srpna na eon.cz/energy-globe. Děkujeme!

• **Podařilo se nám ochránit hnízdění raroha velkého ve středních Čechách.** To bylo ohroženo zničením při výměně sloupů velmi vysokého napětí, kde rarozi několik posledních let hnízdí. S dodavatelskou firmou a společností ČEZ Distribuce jsme dojednali odložení rekonstrukce a po výměně sloupu umístíme v okolí hnízdní podložky. Pevně věříme, že je rarozi příští rok obsadí.

• **V květnu jsme společně s organizací Beleco v Safari Parku ve Dvoře Králové uspořádali minikonferenci v rámci osvětového projektu Krajina naruby.** Projekt upozorňuje na proměny krajiny způsobené lidskými zásahy a hledá praktická opatření, která pomohou zemědělské krajině zadržovat vodu, bránit erozi a stát se odolnější vůči klimatickým výkyvům.

• **V polovině května se již potřetí uskutečnila expedice Musílkova cesta pro mladé ornitology.** V doprovodu rodičů, prarodičů či známých se jí zúčastnilo 26 dětí s velkým zájmem o přírodu i znalostmi o ptácích. Do třetice jsme zakotvili na základně Bílá skála v jižních Čechách.

• **V červnu jsme slavnostně otevřeli ptačí park Střimická výsypka a představili nový návštěvnický okruh s naučnými tabulemi.** Akce se zúčastnila téměř stovka hostů včetně zástupců poskytovatele dotace MŽP, Státního fondu životního prostředí, Ústeckého kraje, statutárního města Most, AOPK ČR, státního podniku Diamo a dalších.

• **Chystanou novelu zákona 114/1992 Sb.**, o ochraně přírody a krajiny, nestihli poslanci projednat. Je proto téměř jisté, že v blízké době nevznikne ani národní park Křivoklátsko, ani nezačnou platit nové podmínky pro zvláště chráněné druhy. Na druhou stranu se již nemusíme bát schválení pozměňovacích návrhů, které by vedly k oslabení ochrany přírody v Česku.

• **Počet spolupracovníků Liniového sčítání druhů (LSD) překročil první stovku!** Pro podrobnější a spolehlivější data by však bylo ideální tento počet zvýšit – na území velkém jako Česko je každá sčítaná lokalita cenná. Rádi byste se zapojili? Více na birdlife.cz/lsd.

• **Kurz určování ptáků absolvovalo 25 účastníků.** I letos strávili desítky hodin v terénu, kde se pod vedením zkušených ornitologů učili poznávat běžné i vzácnější druhy ptáků. Přihlašování na další ročník spustíme v září. Více na birdlife.cz/kurz-cso a str. 41.

• **V kampani na podporu psí jednotky se podařilo vybrat 1,5 milionu korun.** Částku využijeme na výcvik psů, jejich stravu, veterinární péči a plat psovodky, ale také na provoz vozidla a vybavení, bez něhož by psí jednotka nemohla fungovat. Všem dárcům srdečně děkujeme!

• **Projekt TAČR**, jehož cílem bylo vytvořit metodiku na odběry vzorků při vyšetřování environmentální kriminality a na němž s Univerzitou Karlovou spolupracovala i psí jednotka ČSO, byl úspěšně ukončen a hodnocen jako projekt „s excelentními výsledky“.

↑↑↑ Vejce zahříval i samec; květen

↑↑ První mládě se vylíhlo 10. června

↑ Samice se svými potomky; 13. června

↗↗ Za deset dní mláďata díky péči rodičů znatelně povyrostla; 23. června

↗ Sourozenci ve stáří přibližně jednoho měsíce, týden před opuštěním hnízda; 6. července

Poštolky v květináči

Letos v květnu zahnízdily v květináči za oknem našeho bytu poštolky obecné. První vejce se v hnízdě objevilo 9. května a v následujících dnech přibyla ještě čtyři. V zahřívání vajec se střídali oba partneři. První mládě se vylíhlo o měsíc později, 10. června, a za další tři dny už byli na světě všichni sourozenci. Pozoroval jsem, jak samec přináší myši a předává je samici, která je porcovala a jednotlivými kousky krmila mláďata. Někdy se v potravě kromě hlodavců objevila i ještěrka.

Jak mláďata rostla, stávalo se, že některé vypadlo z hnízda a leželo zaklíněno mezi květináči na parapetu. V takovém případě jsem je přemístil do prostornějšího truhlíku. Když byla mláďata zhruba měsíc stará, začala postupně létat a přes den náš okenní parapet opouštěla. Na večer se ale ještě několik dnů vracela zpátky, až jsem je 12. července viděl naposledy.

Text a foto Josef Satrapa, Havlíčkův Brod

Hnízdění dudků na zahradě za Prahou

Moje první zkušenosti s hnízděním dudků chocholatých sahají do roku 2013, kdy mě pracovník ČSO Lukáš Viktora vzal do severních Čech na kontrolu hnízdní budky. Máme chalupu ve Francii na pobřeží Atlantiku, kde jsou dudci poměrně běžní. Vyrobil jsem jim tam budku podle vzoru ČSO, který mi ukázal Lukáš. Nedělal jsem si velké naděje, a tak mě nepřekvapilo, že po roce byla budka stále prázdná. V dubnu roku 2015 mi však volal otec, že budku ze zvědavosti otevřel a vyplašil dudka sedícího na sedmi vajíčkách. Naštěstí dudci hnízdo neopustili a poprvé vyvedli mláďata v květnu. Tento úspěch se opakoval každé jaro a někdy dudci zahnízdili i podruhé na přelomu června a července. Letos jsem se těšil na jarní dovolenou ve Francii a doufal jsem, že zase uvidím hnízdící dudky. Ale budka zůstala prázdná.

Po návratu domů do Česka jsem byl tedy trochu zklamaný. Pak se ale dívám z okna na naši zahradu a s překvapením vidím přeletujícího dudka. A za pět minut zase! Vzpomněl jsem si, že mám na konci zahrady starou budku pro špačky umístěnou na suché jabloni. Hned druhý den ráno jsem se na ni šel podívat. S obrovskou radostí jsem zjistil, že dudci v budce opravdu hnízdí!

Pozoroval jsem, jak dva dospělí ptáci intenzivně krmí dalšího dudka v budce. Myslel jsem si, že krmí dorostlé mládě před odletem. Z mého pohledu to bylo možné, protože jsem kvůli dovolené propásl začátek hnízdění a ve Francii vyvádějí dudci mláďata právě v tuto dobu. Dudci však krmili dál a ukázalo se, že předávají potravu samici v budce, která ji vždy rozporcovala a připravila pro čerstvě vylíhnutá mláďata. Ale proč tam byli tři dospělí?

Lukáš Viktora mi vysvětlil, že okolo páru, který začíná hnízdit, se prakticky po celou dobu hnízdění mohou pohybovat nespárovaní samci, jejichž jediným cílem je spářit se se samicí. Po měsíci, koncem června, byla v otvoru budky konečně vidět mláďata. Zdálo se však, že už krmí jenom jeden rodič. Podle Lukáše je to běžné a je možné, že v blízkém okolí již sedí matka mláďat na nové snůšce, v páru s druhým samcem. Dudky jsem naposledy viděl 30. června. Když jsem budku 2. července otevřel, s velkou radostí jsem zjistil, že je prázdná, všechna mláďata ji tedy úspěšně opustila. Teď jsem zvědavý, jestli u nás dudci zahnízdí i příští rok. Rozhodl jsem se vyrobit budku podle vzoru ČSO, ale nechám i tu starou s možností jejího otevírání pro případné kroužkování mláďat. Doufám, že se za rok zase uvidíme!

Text a foto Denis Matthey, Tlustovousy u Prahy

↗↗↗ Budka na staré suché jabloni obsazená dudkem chocholatým letos na jaře, Tlustovousy u Prahy

↗↗ Dospělý samec předává potravu samici v budce

↗ Mládě obhlíží terén před opuštěním hnízda

→ Nová budka pro dudky chocholaté vyrobená podle vzoru ČSO

Jaká byla letošní sezona v ptačích parcích?

Podíváme-li se na výskyt a úspěšné hnízdění cílových druhů, můžeme být s letošní hnízdní sezonou v ptačích parcích spokojeni. I přes nepříznivé jaro se podařilo do námi spravovaných lokalit přilákat hnízdní páry, ptáky na jarním tahu i zajímavé druhy, které se tam tak často nevyskytují.

Deset let hnízdění čejek

Přestože Josefovské louky letos zažily největší sucho ve své historii, čejkám chocholatým se opět podařilo vyvést kuřátka až do vzletnosti. Tento ubývající bahňák tu tedy nepřetržitě hnízdí již celé desetiletí. Dalším prioritním druhem, který zde letos vyhnízdil, byl kulík říční, jehož mláďata jsme sledovali až na konci června.

Sucho neodradilo od hnízdění ani husy velké, které letos měly několik desítek housátek. Po dlouhých letech jsme opět pozorovali rodiče ťuhýka šedého s mládětem. Již tradičně zde hnízdili také bramborníčci černohlaví nebo strnadi luční. I letos jsme spatřili dudka chocholatého, který tentokrát dokonce opakovaně dudal. I když dudání často znamená hnízdění, hnízdo ani mláďata jsme nenašli. Josefovské louky nejsou jen louky, proto tu lze každoročně vidět i na řeku vázané morčáky velké s mláďaty nebo konipasy horské či skorce vodní při krmení potomků v kamenitější části toku.

Nárůst počtu bahňáků

Na Mnišských loukách se začala projevovat opatření na podporu bahňáků. V pastvině exmoorských koní hnízdily u nové tůně dva páry čejek a nejméně jeden pár bekasin otavních. Během tahu se tu zastavily i pro zdejší lokalitu netypické druhy – vodouši bahenní, kulíci říční, vodouš tmavý a pisík obecný. Vodouši kropenatí v počtu až šesti jedinců se od konce června drží ve vysychajících tůních na revitalizovaném odkališti. Tuto plochu využívá ke sběru potravy i sluka lesní. Potěšili nás až tři tokající samci chřástala polního i nejméně dva páry chřástalů vodních. Roste tu i počet slavíků modráčků, při kroužkování byl odchycen samec se španělským kroužkem zimující v deltě Ebra. Na největší vodní ploše vyhnízdily potápky malé, lysky černé a labutě velké. Pár jeřábů popelavých jsme pozorovali celé jaro, ale vyvedení mláděte jsme nezaznamenali.

Hnízdění chřástala malého

Na Kosteliskách i letos úspěšně vyhnízdili vodouši rudonozí a čejky chocholaté, v hnízdní době se tu vyskytovaly také bekasiny otavní, rozmnožování se však nepodařilo prokázat. Opět zahnízdily pisily čáponohé, tentokrát na novém místě, kde jsme loni vyřezali náletové dřeviny a zahájili pastvu. Tradičně v parku hnízdí několik párů dudků chocholatých, kteří zaletují lovit do pastvin. Zpět na hnízdišti je i chřástal malý a radost nám dělají moudivláčci lužní, kteří na Kosteliskách hnízdí docela početně. Během jara bylo v parku možné pozorovat hýla rudého, výrečka malého, tenkozobce opačné, kolpíka bílého nebo orla královského. Novým letošním nálezem je pak původní a ohrožený kosatec různobarvý (*Iris variegata*).

†† Silně ubývajícím čejkám chocholatým se na Josefovských loukách už deset let daří vyvádět mláďata | Foto: Jaroslav Petráň

† V dubnu nás na Zbudovských blatech velmi potěšila několikadenní zastávka kolih velkých, u nichž byl poprvé od roku 2017 zaznamenám i tok | Foto: fotopast

Nová pozorovatelna táhne

Na Malé Lipové jsme v polovině května otevřeli novou pozorovatelnu, jež byla během prvních dvou měsíců svého provozu hojně využívána návštěvníky. Ti tak mají hnízdní stěnu v dosahu svých dalekohledů a fotoaparátů, zatímco vlhy a břehule mohou nerušeně hnízdit. Počty hnízdících párů obou druhů jsou podobné jako loni – kolem 25 párů vlh a 10 párů břehulí. V parku hnízdí také několik desítek párů vrabců polních.

↑ V mokřadní části Střimické výsypky lze pozorovat rákosníky velké | Foto: Miloslav Anderle

↗ Hnízdo čejky chocholaté na Rzech před snesením čtvrtého vejce | Foto: Jan Kuchyňka

→ Blízko nově zaplavených terénních sníženin na Zbudovských blatech se zdržovaly čejky a na přelomu června a července jsme tu pozorovali čtyři kuřata kulíka říčního | Jaroslav Petráň

Nové tůně přinesly nové příležitosti

Na Zbudovských blatech proběhlo úspěšně hnízdění čejek chocholatých. Ze dvou hnízd v lučním porostu máme potvrzené úspěšné vyvedení jednoho mláděte. Po vylíhnutí se čejky zdržovaly především blízko nově zaplavených terénních sníženin, kde porost kosíme až po vyhnízdění – uchránili jsme je tak před traktory. V rákosinách podél potoka a tůně Knopříku jsme zaznamenali mláďata slavíka modráčka, ale také chřástaly vodní nebo bramborníčky černohlavé. Na různé vodní plochy zaletuje za potravou čáp černý. Orlovec říční zastižený v ptačím parku 18. června měl odečítací kroužek, a tak víme, že šlo o jedince kroužkovaného v roce 2024 jako mládě na hnízdě 65 km severozápadně od Berlína poblíž města Neuruppin. Nově zaplavené sníženiny nalákaly vodouše kropenatého a vodouše rudonohého, kteří se tu pravidelně vyskytují v průběhu jara, ale nehnízdí, dále protahující bekasiny otavní a vodouše bahenní i pisilu čáponohou. Několikrát byl v parku při sběru potravy pozorován i kolpík bílý z Vrbenských rybníků. Naopak chybí záznam o výskytu břehouše černoocasého, který v počtu dvou párů neúspěšně hnízdil v Českobudejovické pánvi.

Letošní překvapení – kolihy velké

V ptačím parku Rzy nás potěšily hned dva páry čejek hnízdící na půlhektarové ploše, kterou jsme experimentálně upravili právě pro hnízdění bahňáků. O hnízdění se tu pokoušel i vodouš rudonohý a jako místo pro sběr potravy ji využily i ostatní druhy. Další čejky, kulíci říční a vodouši rudonozí hnízdili na jiných místech ptačího parku, ale neměli jsme štěstí, abychom viděli jejich ochmýřená mláďata. Na začátku července byla v parku vidět nevzletná i vzletná mláďata čejek, kulíků, chřástalů vodních nebo lysek černých. Objevují se také první bahňáci při letním tahu zpět na zimoviště, konkrétně vodouši tmaví, šedí, bahenní a kropenatí či jespáci bojovní. Potěšilo nás opakované pozorování rybáka bahenního nebo rybáka dlouhoocasého. Letošním překvapením je ale dvojice kolih velkých, která se na Rzech zdržuje už od začátku dubna. Věříme, že si k této lokalitě do budoucna vytvoří pouto.

První rok ptačího parku

Na otevřených plochách Střimické výsypky se potvrdilo hnízdění nejméně dvou párů pěnice vlašské, osmi párů bramborníčka černohlavého, dvou až tří párů bramborníčků hnědých, nižších desítek strnadů lučních, křepelky polní, ťuhýků obecných a dalších pěvců. Na mokřadu hnízdil pár čejek a pravděpodobně i strnadi rákosní a rákosníci velcí. Na jaře se zde vyskytovaly kopřivky obecné, husy velké nebo čírky obecné. V lesní části parku hnízdilo asi osm párů hrdličky divoké, zaznamenali jsme tok sluky lesní, velmi početné byly linduškу lesní, zpívali i skřivani lesní. Začátkem léta lze v parku pozorovat kukačky obecné, žluvy hajní nebo krkavce velké. Pravidelně do parku zalétávají také luňáci hnědí i červení nebo včelojed lesní. ◢

Martin Bacílek a správci ptačích parků

Srdečně děkujeme všem individuálním, nadačním i firemním dárcům, kteří na vznik a provoz ptačích parků přispívají.

Pomůže unikátní umělý odchov potápce argentinské?

Kriticky ohrožená potápka argentinská (*Podiceps gallardoi*) byla pro vědu objevena teprve v roce 1974 na otevřených jezerech v argentinské provincii Santa Cruz na jihu země. V době objevení bylo známo jen asi 150 jedinců, ale druh byl díky odlehlé lokalitě výskytu považován za „relativně v bezpečí“. To se však časem změnilo, a přestože byly následně objeveny další populace, u většiny z nich došlo v poslední době k poklesu početnosti. Příčiny? Potápky trpí aktivitami invazních druhů, zejména norka amerického, který je jejich přímým predátorem. Neprospělo jim ani vysazení nepůvodních pstruhů, kteří jim konkurují potravně. Svůj díl viny nese i klimatická změna – častá sucha snižují hladiny jezer, některá zcela vysychají a častější vichřice a silné větry zase ohrožují potápčí hnízda, která si tito ptáci stavějí na volné hladině. Ke všemu jsou potápky argentinské zoufale málo produktivní, pár obvykle vyvede pouhé jedno mládě za 1–3 roky. A i když samice snese dvě vejce, vyvedeno je v 97 % pouze jedno mládě; druhé vejce slouží páru jen jako pojistka, kdyby se první nevylíhlo, a je po narození prvního mláděte opuštěno. Tohoto zajímavého jevu využili vědci, kteří se záchranou potápky zabývají už od roku 2010. Došli k závěru, že v případě tak pomalu se rozmnožujícího druhu je potřeba se pokusit o umělý odchov a znovuvysazení odchovaných potápek na lokalitu. Potápčí vejce získávali z opuštěných nebo větrem rozplavených hnízd, byla to ta „pojistná“ nebo taková, která stejně neměla šanci na přežití. Museli si ale při odběru vajec počínat velmi opatrně, aby nenarušili chod v potápčí kolonii. V silném větru a studené vodě to nebylo snadné. Stejně obtížným úkolem je vychovat malé potápky a stálo to přes deset let úsilí a omylů, kdy se frustrace měnila v poznatky. Potápky nikdo na světě uměle neodchovává. „Tréninkovým“ druhem se vědcům stala příbuzná a mnohem početnější potápka stříbřitá. Malá mláďata musejí být v podstatě nepřetržitě krmena a ještě k tomu musejí plavat, aby dobře trávila potravu a vyvíjelo se jim svalstvo. První dny jejich života bývají kritické, a to i v přírodě. Obrovské úsilí přineslo letos konečně své plody v podobě tří dorostlých mláďat vhodných k vypuštění. Jako příhodná lokalita byla vybrána delta řeky Santa Cruz, kde potápky i zimují, a tak se vypuštěná mláďata vyhnou riskantní první migraci. Při vypuštění budou označena barevnými kroužky a vědci doufají, že se s nimi později potkají na některém z hnízdišť. Předpokládají, že do budoucna by mohlo být ročně ze zachráněných vajec odchováno až 50 potápek, což by bylo pro přežití tohoto druhu velmi významné.

Podle BirdLife.org

†† Čerstvě vylíhlé mládě potápky argentinské dostává své první krmení
Foto: Gonzalo Pardo

† Racci kroužkozobí se shromažďují na parkovišti v Newtonu, New Jersey, USA
Foto: Rachid H (CC BY-NC 2.0)

Zaparkovaní racci

Američtí vědci zkoumali, proč si někteří racci, zejména racek delawarský, oblíbili k pobytu parkoviště, často hluboko ve vnitrozemí USA. Desítky až stovky racků v poklidu posedávají na místech určených autům. Jaké výhody betonová plocha bez vody rackům přináší? Většina racků jsou oportunisté, vezmou tedy zavděk jakoukoliv potravou, lidské odpadky nevyjímaje. Jenže racci na parkovištích koše nevybírali. Jen prostě trpělivě čekali, klidně i několik hodin, až jim někdo z majitelů zaparkovaných aut něco hodí. A to se právě děje poměrně často. Kromě lidí, kteří v autech konzumovali jídlo a o zbytky se s racky podělili, se vyskytli i zcela oddaní „krmiči“, kteří rackům na parkoviště pravidelně přiváželi velké množství potravy. Tito lidé byli přesvědčeni, že ptáci na parkovištích hladoví a je třeba jim pomoci.

†† Guáno tučňáků kroužkových má obvykle růžovou nebo načervenalou barvu, kterou mu dodává barvivo astaxantin nacházející se v krilu, jímž se tučňáci živí | Foto: Ignacio Ferre Pérez (CC BY-NC-ND 2.0)

† Velikost evropské populace dropa malého se od roku 1998 zmenšila o více než 80 % | Foto: Saxifraga, Luc Hoogenstein

Jenže racci tam byli právě proto, že se zde bez námahy najedli. Pokud by potravu nedostali, zcela bez problému by byli schopni si ji opatřit jinde typickým „racčím“ způsobem. Museli by ji prostě aktivně vyhledávat. Čekáním na parkovištích tak šetří energií, dalo by se říct, že jsou prostě líní. Jeden z vědců lakonicky poznamenal: „Vezmou si vaše jídlo. Ale vaši pomoc nepotřebují.“

Podle audobon.org/magazine

Trus tučňáků pomáhá chránit Antarktidu

Zní to neuvěřitelně, ale výzkumy ukazují, že tučňáčí trus, tzv. guáno, může chránit zaledněné oblasti před slunečním zářením, a tedy i nežádoucím oteplováním. Kolonie tučňáků čítající desetitisíce jedinců vyprodukují obrovské množství trusu, který obsahuje amoniak. Ten se z trusu uvolňuje a přispívá k tvorbě mraků, které chrání ledový kontinent před sluncem. Vědci zjistili, že amoniak se z kolonií uvolňuje ještě nejméně měsíc poté, co ptáci hnízdiště opustí. Klimatická změna s sebou nese oteplování, které je v chladných oblastech spojené s táním ledu, a druhy tučňáků, které na ledových pláních hnízdí, jsou tímto jevem velmi ohroženy. Souvislost mezi oteplováním Antarktidy a úbytkem kolonií tučňáků již byla prokázána, ale pokud by se navíc ukázalo, že tyto kolonie jsou schopné zaledněné oblasti před oteplováním chránit, je na místě vyvinout maximální úsilí, aby nezanikaly. Celý přírodní proces uvolňování amoniaku a vzniku oblačnosti je velmi komplexní a do hry vstupuje i mořský fytoplankton, který uvolňuje dimethylsulfid, který se v atmosféře mění na kyselinu sírovou. Ta reaguje se zásaditým amoniakem z trusu ptáků a vzniklé částice aerosolu napomáhají tvorbě mraků. Výzkumy tak opět potvrzují, jak je ekosystém naší planety křehký a provázaný a že jakékoliv narušení rovnováhy vede k dalekosáhlým následkům. Snad to tučňáci zvládnou.

Podle biographic.com

Když méně znamená více

Evropská populace dropů malých (*Tetrax tetrax*) má těžiště na Pyrenejském poloostrově, její osud je tedy hlavně v rukou Španělů a Portugalců. A právě Španělsko je v posledních letech známé svou intenzivní zemědělskou produkcí, ať už oliv, zeleniny, či dalších plodin. Jenže to dropům nesvědčí. Tradiční farmáři, kteří hospodaří „postaru“, nevyužívají umělé zavlažování a spoléhají na vodu ze srážek. Plodiny na svých polích pravidelně střídají a některá pole nechávají ležet ladem. A právě takováto pole jsou vyhledávána dropy malými – najdou zde dostatek semen, výhonků i bezobratlých, což je klíčové zejména v době rozmnožování. Jenže tlak na zvyšování zemědělských výnosů se nevyhnul žádné evropské zemi. Zavlažování je přitom pro dropy prokletím. Čerpadla, která čerpají spodní vodu, potřebují elektřinu a její zavedení znamená dráty v krajině, do kterých dropi často narážejí a hynou. Voda ze zavlažovacích systémů zase může zaplavit jejich hnízda. Intenzivní zemědělství je také spojeno s nárůstem mechanizace, používáním pesticidů a umělých hnojiv. A to dropům, ale ani jiným ptákům rozhodně nesvědčí. Dobrou zprávou je, že pokud se lidé v chráněných oblastech vrátí k tradičnímu zemědělství, vrátí se i dropi. Vlastně stačí jen málo – snížit intenzitu a tempo a pro dropy a další stepní ptáky tím uděláme mnoho.

Podle biographic.com

Zajímavá pozorování od dubna do června

Duben, květen a červen. Nejen rozkvetlé louky a dlouhé dny, ale v životě pozorovatele ptáků také asi to nejproduktivnější období roku. Čas, kdy se může objevit téměř cokoliv kdekoliv. Co zajímavého letošní jaro přineslo v české avifauně?

†† Anglický název ring-necked duck vznikl podle asi nejméně nápadného znaku poláka proužkozobého (napravo), kterým je skořicový límeček na nataženém krku; Rožďalovice, 11. 4. 2025 | Foto: Jan Studecký

† Dokumentační foto přeletující poštolky jižní; Lítožnický rybník, 20. 4. 2025 | Foto: Martin Křížek

Čtvrtý český polák proužkozobý

Některé americké druhy kachen se v západní Evropě objevují poměrně často. Čím více na východ, tím jejich vzácnost strmě vzrůstá. Jedním z nejčastěji zaznamenaných je právě polák proužkozobý. Druh, který v mnohém připomíná naši chocholačku, má však dva výrazné bílé pruhy na zobáku, hlavu do špičky bez chocholky a šedé boky. V chovech není příliš častý, a pokud ptáci na evropských vodách nevzbuzují podezření na únik chovateli, jsou bez obav považováni za divoké jedince. Jejich tah po tomto pro ně špatném kontinentu vrcholí v dubnu a právě 11. dubna letošního roku byl dospělý samec nalezen ve společnosti poláků velkých a chocholaček u Rožďalovic na Nymbursku. Občas přelétal mezi rybníky a v ptačí oblasti Rožďalovické rybníky se zdržel nejméně do 3. května.

Poštolka jižní zjištěna sto let od vymizení

Avifauna se neustále mění, a zatímco některé druhy se k nám teprve nedávno rozšířily, jiné zase zmizely. Poštolka jižní je jedním z mála příkladů, kdy u nás hnízdič vymřel již na začátku minulého století, tedy ještě před rozmachem chemie v zemědělství. Poslední doložený záznam (doklad v muzeu) se datuje do roku 1925, nedoložené pozorování pak ještě do roku 1948. Jisté je, že bychom dnes marně hledali pamětníka hnízdních kolonií, které jižní poštolky ještě za první republiky vytvářely v jihomoravských městech. Silný úbytek se však naštěstí podle posledních zjištění v Evropě zastavil, a místy už se početnost začíná dokonce zvyšovat, nejbližší hnízdiště se nicméně stále nacházejí mnoho set kilometrů jižně od našeho území. Určování není vždy jednoduché. Dospělému samci proti poštolce obecné téměř chybí tmavé skvrnění, má kromě hrdla jednolitě šedou hlavu bez vousu a stejně šedé má i krovky a ramenní letky na horní straně křídla. Samice a mladí jedinci jsou pak rozlišitelní jen s dobrými zkušenostmi nebo detailní fotografií. Ve všech šatech mají bílé drápky namísto černých a také o něco špičatější křídlo než poštolka obecná. V posledních letech se poštolky jižní začaly objevovat i u našich sousedů, a to téměř výlučně jako zatoulanci na jarním tahu. Konečně prvním českým novodobým záznamem se stalo pozorování z 20. dubna od Lítožnického rybníku v Praze. Mladý samec poštolky jižní tam zakroužil poměrně vysoko na jasné obloze a po asi tříminutovém pozorování zmizel beze stopy, podařilo se ho však dobře zdokumentovat.

Plodné jaro na Rozkoši

Po odbahňovacích pracích zůstala na vodní nádrži Rozkoš na Náchodsku snížená hladina celou jarní sezonu. To je zejména v posledních letech, kdy se vodohospodáři kvůli hrozbě sucha snaží udržet v nádrži co nejvíce vody, dost vzácná příležitost a důvod ke zvýšení pozornosti v očekávání zajímavých pozorování. V průběhu května sem skutečně některé druhy dorazily v počtech v posledních letech nevídaných. Z bahňáků se na lokalitě zdržely desítky jespáků obecných ve svatebním šatu (až 41), rovněž desítky kulíků písečných (až 60), devět jespáků písečných v různobarevném svatebním šatu, jespáci šedí a malí, pravidelně se ukazovali kulíci bledí a kolihy velké i malé. Zlatým hřebem tahu byl zřejmě 16. květen, kdy se na bahnech zastavil 16. vodouš malý pro Česko, naposledy pozorovaný v Záhlinicích v roce 2021. Spolu s ním se ve stejný den ukázala dvojice jespáčků ploskozobých, jespák křivozobý, jespák malý, a dokonce ústřičník velký, 22. května pak výčet rarit doplnil dospělý jespák skvrnitý, který přiletěl až z východní Sibiře, nebo dokonce Severní Ameriky. Šlo teprve o 23. český záznam tohoto druhu. Mimo vzácné bahňáky byli na bahnech kromě řady dalších druhů opakovaně pozorováni i drobní rybáci malí, a to včetně projevů toku. Pozorování některých rarit byla zveřejněna s odstupem z obavy o rušení hnízdících

↑↑ Dokumentace vodouše malého z Rozkoše; Rozkoš, 16. 5. 2025 | Foto: Jaroslav Vaněk

↑ Jespák šedý spolu s jespáčkem ploskozobým na jarní Rozkoši; 16. 5. 2025 | Foto: Jaroslav Vaněk

↑↑ Čtyři ze šesti jespáčků ploskozobých, kteří se zastavili na Vysočině; Nový Ptáčovský rybník, květen 2025 | Foto: František Pochmon

↑ Zpívající samec rákosníka pokřovního s dlouhým zobákem a typicky načepýřenou hlavou; Dobřany, 10. 6. 2025 | Foto: Veronika Švestková

druhů, při rychlosti jarního tahu tak měla třeba na vodouše malého bohužel štěstí jen hrstka pozorovatelů. Řada dalších pozorování však veřejně dostupná byla, a kdo měl v průběhu jara čas udělat si výlet, mohl na vlastní kůži poznat, jak velký potenciál má jedna z nejlepších českých lokalit, když nastanou vhodné podmínky. Doufejme, že tomu nebylo na mnoho let naposledy.

Invaze jespáčků ploskozobých

Tento druh už jsme zmínili na předchozích řádcích, nebyla to však pouze Rozkoš, kde se menší, tmavě skvrnitý druh jespáka z arktických rašelinišť letos objevil. Jespáček ploskozobý je u nás ve velmi malém počtu záznamů pozorován každoročně, téměř výlučně jednotlivě. Letos začátkem května se na tahu krátce zastavil ještě na Mlýnském rybníce u Sedlce v jižních Čechách a pak přišel šok, když byla na poměrně malém Novém Ptáčovském rybníce na Vysočině objevena skupinka šesti odpočívajících jedinců. Panoval vítr s deštěm a skupinka jespáčků se držela pohromadě, po zlepšení počasí pak v původním počtu dlouho nevydržela. Zatímco už tak mimořádný záznam tří jespáčků z roku 2020 na Rozkoši působil jako ojedinělá náhoda v důsledku mimořádně dobrých podmínek, šestice je v evidenci Faunistické komise zcela bezprecedentní.

Rákosník pokřovní – stále ještě vzácný červnový zpěvák

Vypadá skoro stejně jako příbuzné druhy rákosníků, v něčem je přesto jiný. Řeč je o východním druhu rákosníka, který se v posledních letech pomalu, ale jistě šíří na západ do Evropy, přestože jeho zimoviště zůstávají nadále převážně v Indii. Rákosník pokřovní, jak už jeho jméno napovídá, vyhledává především křoviny a rákosí ke svému životu nepotřebuje. Klíčem k jeho určení je především zpěv. Pomalejší než u rákosníka zpěvného, melodický, prokládaný vábením a s dokonalými imitacemi. Pokaždé zazpívá nějaký pěkný motiv a pak se k němu mnohokrát znovu vrací, třeba půl minuty, dokud ho nenapadne zase nějaký jiný. V roce 2014 byl u nás zaznamenán úplně poprvé a hned v následujícím roce 2015 se podařilo odchytit samici s hnízdní nažinou. Hnízdo však bohužel nalezeno nebylo, a tak nebylo možné spolehlivě prokázat hnízdění. Mnoho pozorovatelů každý rok v pozdním jaru doufá, že na jeho zpěv narazí, stále se totiž jedná o velkou raritu. Samec, který si letos vybral ke zpěvu křoviny u železnice z Dobřan na Plzeňsku, je už 19. záznamem u nás, zároveň prvním pro Plzeňský kraj. ◂

Jan Studecký a Jan Grünwald

Láska, Naděje a Víra – Nadějská rybniční soustava uprostřed Třeboňska | Foto: Petr Jan Juračka

Biosférická rezervace Třeboňsko: významné ptačí území, kde lidé utvářejí ekologické zákonitosti

Ať už se do přírody vydáváte jen tak pro radost, nebo patříte mezi vášnivé pozorovatele ptáků, Třeboňsko ve výčtu přírodních skvostů naší země rozhodně nepřehlédnete. Věřím, že většina čtenářů *Ptačího světa* už tento jedinečný kout jižních Čech zná, ale pokud se přece jen mezi vámi najdou tací, kdo sem ještě nezavítali, doufám, že tento článek bude pomyslnou poslední kapkou, která u nich probudí zájem.

Třeboňsko je světový unikát, jehož skutečný význam si často plně neuvědomujeme ani my, kdo se o přírodu aktivně zajímáme. Tato krajina lesů, rašelinišť a rybníků byla dlouho neprostupnou divočinou, kterou lidé raději obcházeli obloukem. Teprve s osídlováním podél obchodní stezky vedoucí do Rakouska se zdejší kraj začal postupně měnit. Skutečný zlom však přišel až v 15. století s rozvojem rybníkářství; tehdy se Třeboňsko stalo hospodářsky cenným územím. Lidé tu dokázali využít přirozená „omezení“ v podobě vody a lesů ve svůj prospěch. Vznikla tak krajina výjimečně estetická a zároveň funkční, krajina, v níž se přirozené prvky divočiny prolínají s těmi, jež člověk po staletí kultivoval, aniž by přitom ztratily svou hodnotu. Třeboňsko se stalo učebnicovým příkladem harmonického soužití člověka a přírody.

A ten dojem přetrvává dodnes. Když na jaře vystoupíte z vlaku v Lužnici, máte okamžitě pocit, že se svět zpomalil. Kontrast mezi ruchem velkoměsta a klidem zastávky obklopené loukami, poli a rybníky je téměř hmatatelný. Paleta svěžích zelených odstínů, koncert ptačích hlasů a, máte-li štěstí, i hřejivé sluneční paprsky vás během pár vteřin příjemně naladí. Příroda tu plní svou dnes tolik potřebnou roli: uklidňuje a zpomaluje. Najednou je ticho i ve vaší hlavě… A vy si řeknete: „Za tohle to stálo. Třeboňsko je prostě boží.“

Krajina očima ekologa

Ale pojďme hlouběji a podívejme se na tuto krajinu očima ekologa. Třeboňská rovina, v lecčems připomínající africkou savanu, čelí v posledních desetiletích čím dál větším výzvám. Tlak na ekonomický výkon a pozvolný ústup tradičního hospodaření narušují rovnováhu, která se tu utvářela po staletí. Krajina, jež dříve zrcadlila soužití člověka s přírodou, dnes čím dál víc odráží proměny naší společnosti a způsob, jakým do přírody zasahujeme. Voda v mnoha rybnících už neláká ke koupání a rozmanité mokřady v jejich okolí zarůstají hustým vrbovým lesem. Když jimi „procházím“, hlavou mi problesknou vzpomínky na africká dobrodružství, ale savana to není, jasný pane. Člověk se změnil. A spolu s ním se proměňuje i Třeboňsko. Mění se v něco jiného, než čím bývalo, než kvůli čemu získalo statut biosférické rezervace, chráněné krajinné oblasti a významného ptačího území. Krajina dnes podporuje biologickou rozmanitost mnohem méně než dříve. A právě proto je tak složité najít k ní nový vztah. Vztah, který by odpovídal době, v níž žijeme.

Přitom Třeboňsku by stačilo poměrně málo, aby systém kdysi vybudovaný lidskou rukou tentokrát posloužil samotné přírodě, na níž je postaven. Aby se ochrana přírody, místní hospodaření a odborný přístup ekologie propojily a společně našly nový směr pro krajinu, která si to bezpochyby zaslouží. Rozmanitá mozaika třeboňské přírody přímo vybízí k objevování. Badatelé hledající porozumění zde najdou dokonalý model, jenž umožňuje klást zásadní otázky. Například: „Proč je tu ptáků více než jinde?“ Upřímně řečeno, je to otázka tak stará jako ekologie sama a dodnes nemáme odpověď, se kterou

1 – Vztah mezi rozšířením a početností (nejen) ptáků

Jedním z klíčových témat v ekologii je zkoumání, jak jsou druhy rozloženy v prostoru a proč je jich na některých místech více než jinde. Vztah mezi tím, kolik lokalit druh obsadí (rozšíření, *occupancy*) a kolik jedinců žije na konkrétním místě (početnost), označujeme jako *distribution–abundance relationship*. Obecně platí, že druhy, které jsou na určitých místech početnější, zároveň žijí i na více lokalitách v krajině. Jinými slovy, čím více jedinců nějakého druhu žije na jednom místě, tím pravděpodobněji se druh vyskytuje i jinde.

Tento pozitivní vztah byl potvrzen u mnoha organismů od rostlin přes ryby až po ptáky. Přesto však není úplně univerzální, v některých případech může být slabý, nebo dokonce chybět. Proč k tomu dochází? Existuje několik teoretických mechanismů, i když žádný z nich nevysvětluje všechno. Předpokládá se, že jde o kombinaci faktorů, jako je dostupnost zdrojů, schopnost šíření nebo dynamika populací. Zajímavé je, že se dosud málo zkoumalo, jak se tento vztah mění v čase, například během sezony. Naše studie na Třeboňsku ukazuje, že právě sezonní změny, například v kvalitě vody rybníků, mohou tento vztah významně ovlivňovat.

Lžičák pestrý se v hnízdní době na Třeboňsku téměř nevyskytuje. Trpí odvodněním luk a mokřadů, nízkou dostupností příbřežní vegetace a zhoršenou kvalitou vody v rybnících. | Foto: Zbyněk Nantl

bychom byli zcela spokojeni. A není divu. Příroda je složitá a proměnlivá.

Proměnlivost Třeboňska je do značné míry v rukou člověka. Například kvalita rybniční vody výrazně závisí na způsobu hospodaření a na ambicích správců, a proto ji lze regulovat, pokud se ochrana přírody „přimluví“. Voda ovlivňuje veškerou biologickou rozmanitost rybníků, ale třeba i prostorové rozšíření vodních ptáků. V čisté vodě najdou obvykle více potravy, ať už na vodních rostlinách, kterým se zde lépe daří, nebo na dně, kam při sběru potravy snadněji dohlédnou.

Kvalita vody je klíčová

Vztah mezi kvalitou vody třeboňských rybníků a rozšířením vodních ptáků jsme nedávno potvrdili ve studii publikované v časopise *Ecosphere* Americké ekologické společnosti[1], která vznikla díky spolupráci Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy a Fakulty životního prostředí České zemědělské univerzity v Praze za podpory Technologické agentury ČR. Zaměřila se na vztah mezi rozšířením a početností vodních ptáků na rybnících v závislosti na průhlednosti vody. Ta závisí nejen na způsobu hospodaření, ale také na ročním období. Na jaře jsou rybníky obecně čistší a voda je průzračná natolik, že by se v ní dalo koupat, i když je stále chladno. S příchodem teplejších dnů by si člověk skočil do vody mnohem raději, ale často ho odradí ztráta její čistoty – rybníky se zbarví do zelena. Tato sezonní změna je výraznější zejména u intenzivně obhospodařovaných rybníků nebo tam, kde jsou chovány větší ryby.

Zajímalo nás, jak časové změny kvality vody v rybnících, vyjádřené onou průhledností, ovlivňují vztah mezi počtem rybníků, na kterých se vodní ptáci vyskytují, a jejich početností na jednotlivých rybnících. Obecná ekologická zákonitost známá jako *distribution–abundance relationship* (box 1) byla v mokřadních prostředích dosud opomíjena a naše znalosti o jejích časových změnách jsou omezené. Na základě dvanáctileté řady údajů ze sčítání vodních ptáků organizovaných Petrem Musilem na 134 rybnících Třeboňska jsme odhalili postupné oslabení vztahu mezi rozšířením a početností ptáků. Toto oslabení, které bylo pozorováno mezi květnem a červencem, lze vysvětlit právě kvalitou vody. Na jaře je v krajině dostatek kvalitních rybníků a druhy s početnými populacemi se mohou vyskytovat na mnoha z nich. V létě však dobrých rybníků ubývá, kvalita vody v nich se zhoršuje a sjednocuje do podoby husté zelené sinicové polévky (box 2), což omezuje možnosti ptáků a oslabuje sledovaný vztah. Navíc jsme ukázali, že různé druhy reagují odlišně – nejcitlivější jsou ptáci živící se bezobratlými, kteří jsou pravděpodobně při získávání potravy na čisté, dobře průhledné vodě nejvíce závislí. K větší početnosti ptáků na vhodných rybnících v létě také přispívá skutečnost, že se ptáci v tomto období

2 – Hlavní příčiny zhoršené kvality vody

Průhlednost vody se během jara přirozeně snižuje, což způsobuje zvyšující se teplota a narůstající množství světla, tedy faktorů, které podporují růst fytoplanktonu – řas a sinic. Po zimě se též do koloběhu dostávají živiny z biologického materiálu rozkládajícího se na dně, které pak umocňují další růst fytoplanktonu.

V člověkem ovlivněné krajině tento proces ještě zesiluje přísun dusíku a fosforu z odpadních vod, hnojiv z povodí nebo krmiv a hnojiv přidávaných do intenzivně obhospodařovaných rybníků. Průhlednost bývá nejhorší v rybnících s vysokou obsádkou velkých ryb, které snižují početnost většího zooplanktonu (např. velkých perlooček) – přirozeného konzumenta fytoplanktonu.

Kapři navíc rozrývají dno, víří sediment a často také ničí vodní rostliny, což vše přispívá ke zhoršení kvality vody.

1 Charalambous C. a kol. 2024: *Ecosphere* 15 (12).

častěji soustředí na menší rybníky, kde se chovají převážně mladší a menší ryby.

Využijeme poznatky v praktické ochraně přírody?

Studium vztahu mezi rozšířením a početností ptáků je zásadní nejen pro porozumění prostorové dynamice jejich populací, ale i jako praktický nástroj ochrany přírody – umožňuje totiž odhalovat ekologické disturbance, změny kvality prostředí. Tento přístup má přitom široké uplatnění i mimo sledované rybníky, protože kvalita biotopů zásadně ovlivňuje rozložení ptactva v krajině obecně. Detailní znalost ekologických preferencí jednotlivých druhů nebo skupin ptáků, propojená s informacemi o časových změnách významných faktorů jejich prostředí, tvoří nezbytný základ pro účinné plánování péče o krajinu. A právě v tomto směru má Třeboňsko mimořádný potenciál. Je totiž příkladem tzv. krajiny smíření Michaela L. Rosenzweiga[2], kde může docházet k harmonickému soužití člověka a přírody. Naše studie ukazuje, že cílený management může napomoci uchovat kvalitní mokřadní biotopy a tím i bohatství ptačích druhů (box 3). V kontextu společenských změn a ekonomických tlaků je důležité mít ucelenou, dlouhodobou vizi: Kde má převážit chov ryb, kde lesnictví a kde má dostat prostor obnova přírodních procesů? Jak si představujeme Třeboňsko za sto let?

Třeboňsko tuto výzvu musí plně přijmout – nejen kvůli ptákům, jejichž počty od 80. let minulého století klesly na čtvrtinu[3], především vinou úbytku hnízdního prostředí a potravy, ale i kvůli nám samotným. Krajina s obnovenou ekologickou harmonií prospívá totiž i lidem. Třeboňsko tak může být inspirací pro udržitelnou ochranu přírody i v globálním měřítku. Držme mu palce!

Podpořeno projekty TAČR Biologická rozmanitost zarůstajících okrajů rybníků v CHKO Třeboňsko: zhodnocení stavu a návrhy řešení (SS06010142) a Optimalizace managementu rybničních lokalit směřující k zachování biodiversity v podmínkách klimatických změn (SS01010280).

Bekasina otavní je typickým druhem přechodových zón rybníků Třeboňska, trpí však jejich zarůstáním a malou rozlohou, a v současnosti tak hnízdí jen ojediněle na několika málo lokalitách | Foto: Radomír Šálek

Díky probíhajícímu projektu TAČR a spolupráci AOPK ČR s Rybářstvím Třeboň se podařilo upravit mokřadní přechod na rybníce Služebný, který se nachází v otevřené krajině nedaleko národní přírodní rezervace Velký a Malý Tisý. Tuto lokalitu v minulosti využívaly k hnízdění dnes vzácné druhy bahňáků. | Foto: Tereza Srpová

3 – Správný management pro ptáky

Ptáci jsou díky schopnosti letu velmi pohybliví živočichové a prostředí k životu si vybírají především vizuálně. Jejich pohled na krajinu se tak zřejmě příliš neliší od toho lidského (na rozdíl třeba od mravenců). Nejúčinněji jim pomáháme tehdy, když na základě znalosti jejich ekologie vytváříme či podporujeme prostředí, která svou strukturou odpovídají jejich potřebám, a současně se zaměřujeme na krajinnou úroveň.

Celé Třeboňsko sice ptákům věnovat nemůžeme, žije zde mnoho dalších druhů a v neposlední řadě i lidé, ale můžeme v krajině vytvářet mozaiku vhodných a dostatečně velkých biotopů (v našich podmínkách ideálně v řádu jednotek až desítek hektarů), které naplní jejich nároky na hnízdění i získávání potravy.

Klíčové jsou vhodně vybrané a rozmístěné rybníky s pozvolnými, mokřadními přechody do okolní otevřené krajiny. Důležité je, aby si voda udržela vysokou průhlednost i v pozdějších fázích hnízdní sezony. K tomu přispívá mladá nebo nízká rybí obsádka.

Úspěšnost hnízdění dále zvyšují rozsáhlejší porosty mokřadní vegetace a předcházení zarůstání ostrůvků dřevinami, neboť právě zde jsou ptáci v relativním bezpečí před predátory.

2 Rosenzweig, M. L. (2003). *Win-Win Ecology: How the Earth's Species Can Survive in the Midst of Human Enterprise*. Oxford University Press.

3 Musil, P. a Neužilová, Š. (2009). *Wildfowl Special Issue* 2: 176–183.

David Hořák | je ekolog působící na PřF UK, kde zkoumá, jak proměnlivost prostředí ovlivňuje rozmanitost života. Vyrostl na jižní Moravě a Třeboňsku, dnes vede tým EcoSpace studující zejména ptáky mokřadů a afrických savan a lesů. Snaží se, aby ekologie pomáhala přírodě i lidem.

Ptáci Oderských vrchů

Objektivem Lukáše Kovára

Od dětství žiji na venkově a v přírodě se pohybuji od malička. Jako dítě jsem věděl o každém ptačím hnízdě v okolí našeho domu a později trávil veškerý volný čas s prutem u vody. To určilo i můj profesní život, stal jsem se rybářem. A díky tomu se příroda stala součástí mého života. K fotografování krás přírody jsem se ovšem dostal později, mé první fotky vznikly v roce 2007, v době, kdy jsem koketoval s myšlenkou věnovat se myslivosti. Naštěstí jsem si místo flinty pořídil první digitální fotoaparát značky Panasonic a později přešel ke značce Canon, které jsem věrný doposud. K fotografování přírody mě vlastně přivedla touha vyfotit tetřívka, který se v té době ještě u nás vcelku hojně vyskytoval. Dnes již, bohužel, z většiny míst vymizel, ale jak už to v přírodě chodí, pokud jeden druh zmizí, nahradí ho jiný. U nás tetřívka „nahradil“ jeřáb popelavý. Pták, za kterým jsem dříve musel cestovat na daleký sever, u nás teď pravidelně hnízdí. I ostatní fotografie vznikly v okolí mého bydliště, v Oderských vrších. Domnívám se, že nejvíce toho člověk nafotí tam, kde to nejlépe zná. Pobyt v přírodě mi přináší především radost, poznání a relaxaci. A pokud se při tom občas povede pěkný snímek, je to bonus. Své fotografie vystavuji a publikuji, a to jak na stránkách knih a časopisů, tak i na internetu, kde můžete navštívit moje webové stránky www.lukaskovar.cz nebo účet na Instagramu lukas_kovar_foto.

Krkavec velký (*Corvus corax*)

Chřástal polní (*Crex crex*)

Volavka popelavá (*Ardea cinerea*)

Bramborníček hnědý (*Saxicola rubetra*)

Bramborníček hnědý (*Saxicola rubetra*)

Díky své práci se občas dostanu i do zahraničí. Většinou to obnáší dlouhé hodiny sezení v jednacím sále, jako třeba na 30. zasedání Výboru CITES pro živočichy v Ženevě v roce 2018. | Foto: archiv Barbory Kaminiecké

Je krásné vidět ptáky svobodně létat

Rozhovor s Barborou Kaminieckou

Barbora Kaminiecká

** 1975 Praha*

Vystudovala odbornou biologii na PřF UK v Praze. Byla členkou výboru ČSO v letech 2002–2006 a od roku 2014 je jí dodnes. V letech 2000–2005 byla odpovědnou redaktorkou časopisu Ptačí svět, *dosud je dlouholetou členkou redakční rady. Pomáhala organizovat několik konferencí ČSO (Dravci a sovy, celostátní konference ČSO). Pracuje v Agentuře ochrany přírody a krajiny ČR, kde má na starosti hlavně problematiku CITES. Má ráda knížky, procházky se psem za ptáky i jen tak a cestování.*

V dětství má zvířata rád snad každý, ale jen někomu to vydrží. Čím to bylo v tvém případě?

Lásku k přírodě mám skutečně od dětství. Nikdo z rodiny sice nebyl přírodovědec, ale rodiče měli zvířata rádi a jako děti jsme s nimi do přírody hodně jezdili. Zvířata mě přitahovala od malička, na začátku hlavně housenky, brouci, mravenci, pak hlodavci, prostě cokoliv, co se dalo studovat na zahradě a v blízkém okolí. Ptáci přišli paradoxně až mnohem později.

Kromě zvířat mě bavilo i kreslení a vyrábění různých věcí včetně šití a pletení, takže jsem při výběru střední školy dokonce zvažovala uměleckou průmyslovku. Nakonec jsem si ale vybrala gymnázium s rozšířenou výukou výtvarky. Tam jsem se rozhodla jít za zvířaty. Vystudovala jsem odbornou zoologii se zaměřením na ekologii a etologii – chování zvířat, to je obor, který je u holek oblíbený.

S jakou představou jsi na vysokou školu šla?

Dětské sny, že budu cestovat po světě jako asistentka nějakého novodobého Geralda Durrella nebo Davida Attenborougha, mě docela rychle opustily. Navíc mi moc nešla statistika a nejsem dvakrát precizní, takže vědecká kariéra taky nebyla pro mě. Ale strašně ráda jsem jezdila do terénu. A ptáci jsou ve volné přírodě těmi nejlepšími studijními objekty, můžeš tam sledovat jejich přirozené chování. Proto jsem skončila u ornitologie.

Data pro diplomovou práci jsi sbírala na Třeboňsku koncem 90. let. Na co z dob studií nejraději vzpomínáš?

V terénu jsem strávila roky 1996 až 2000. Sešla se tam tehdy výborná parta ornitologů, dnes zvučných jmen jako Jarda Cepák, Tomáš Albrecht, Pavel Marhoul, Petr Procházka… Terénní výzkum tam se mnou dělaly Lucka Hošková a Gábina Dobruská, obě dnes pracují v ČSO. Lucka zkoumala motáky pochopy, Gábina potápky roháče a já lysky černé, které mi vybral můj školitel Petr Musil. A tak jsem několik let sledovala jejich teritorialitu, hledala jsem hnízda, počítala a měřila vajíčka, pozorovala, kolik vyvedou mláďat a jestli jsou úspěšnější páry na velkých, nebo na malých rybnících.

Takže jsi studium prožila v broďácích a pokousaná od komárů?

Občas jsem zapadla do bahna a říkala si: „Z toho se nedostanu, teď už tu nohu nezvednu.“ V té době ještě nebyly mobily, jezdila jsem na kole. Auto, starou škodovku, měl tehdy jen David Storch, který za námi jezdil na Velký Tisý. Na jaře jsem vždycky jela s kolem z Prahy vlakem až do Třeboně, kde jsme bydleli na dělnické buňce v botanickém ústavu. Ubytování to bylo poměrně spartánské, žádná velká čistota, ale nestěžovali jsme si. Často jsme přebývali i na terénní stanici ČSO na Velkém Tisém. Sezona začínala v březnu a končila, když lysky vyvedly mladé, začátkem července. Byly to tehdy na Třeboňsku krásné časy s kamarády, komáry a borůvkami.

Vypadá to, že i přes to nepohodlí, bahno a komáry na to vzpomínáš ráda. Co se ti na tom líbilo?

Možnost být celý den venku v přírodě, člověk ráno vyrazil na kole, celý den jezdil po rybnících a viděl všechno možné. To na tom bylo nejlepší. A když jsme se večer sešli v Třeboni nebo na Tisém, tak se vyprávělo. Byla tam tehdy výborná parta lidí. Stávaly se ale i věci, které tak příjemné nebyly. Jednou

jsem si chtěla zkrátit cestu přes zorané pole, ale kolo se během několika metrů obalilo bahnem a vážilo asi čtyřicet kilo. Dovlekla jsem ho z posledních sil k rybníku, kam jsem ho hodila, a uvažovala jsem, že to zabalím. Občas mě taky naháněl porybný v domnění, že jsem pytlák. Teprve když viděl holku s dalekohledem, uklidnil se. I tohle k terénu patřilo.

Vraťme se ještě k lyskám. Strávila jsi s nimi spoustu času, co tě na nich nejvíc zaujalo?

Určitě jejich teritorialita a až dojemná péče o mláďata. Lysky mohou zimovat v obrovských hejnech, ale na začátku hnízdní sezony se spárují a začnou hodně drsně obhajovat hnízdní teritorium. V té době po sobě vyjíždějí, vyhánějí se a perou se, samci, samice – každý s každým. Je u toho i hodně křiku a natřásání. Vzpomínám, jak na jednom rybníčku hnízdily dva páry a oba měly malá mláďata. Jedno mládě se zatoulalo ke druhému páru a ten ho velmi drsně napadl, mládě nepřežilo. I to je příroda. Po vyhnízdění se lysky opět shluknou do početných hejn a mírumilovně spolu koexistují, ale jen do příštího jara.

Vypadá to, že ti lysky přirostly k srdci. Jak bys je představila laikovi?

Předně to nejsou kachny, ale chřástali. Mají velmi vtipné nohy a úžasná mláďata. Jsou to takoví malí pankáči s červenou hlavičkou a žlutým chmýřím na krku, jsou docela ošklivá, plešatá. Vůbec nepřipomínají dospělé. Ale pak se každý týden mění, nejprve přibývá černé a najednou jdou do šeda, objeví se bílá náprsenka a teprve potom i typická bílá lysinka nad zobákem. Lysky si taky stavějí úhledná hnízda na hladině spletená ze zblochanu nebo rákosu. Ano, jsou mi sympatické.

Členkou ČSO jsi od roku 1997. Co pro tebe členství v ČSO tehdy prakticky znamenalo?

ČSO tehdy sídlila v Hostivaři, v malém domečku Národního muzea společně s Kroužkovací stanicí, tajemníkem byl Petr Voříšek, pracoval tam Honza Hora a jeho dcera Saša, takže celkem tři lidi. S Petrem Voříškem jsem se znala už z vysoké školy. Vlastně to byl on, kdo mě navedl na ornitologickou diplomku, takže mu vděčím za to, že jsem se dostala k ptákům. Začala jsem chodit na schůze, účastnit se přípravy konferencí, chtěla jsem být užitečná a skončilo to tak, že jsem se stala redaktorkou *Ptačího světa*, což tehdy bylo několik černobílých stránek, to je dneska historie.

Mám ráda cestování. Tři týdny strávené v národních parcích Jihoafrické republiky v dubnu 2004 patří k nezapomenutelným zážitkům. Na snímku můj bývalý přítel a budoucí novomanželé Hoškovi.
Foto: archiv Barbory Kaminiecké

Jak se tenkrát *Ptačí svět* připravoval?

Uvědomovala jsem si, že časopis vymyslel a do života uvedl Jirka Janda, takový skvělý člověk, a po něm ho převzal Honza Hora, a tak jsem měla obavy, byla jsem nezkušená. Ale Honza Hora mi hodně pomáhal a zároveň velmi pečlivě dozoroval. Všechno muselo být ťip ťop tak, jak si to představoval. V té době sháněl příspěvky a my jsme to se Sašou dávaly dohromady. Já pak jezdila do Třeboně do tiskárny Java na korektury. Celé se to dělalo na koleně, dobrovolnicky, ve volném čase. Na disketu se tehdy vešla třeba jedna fotka nebo dva články. Do dneška si dokonce pamatuji korekturní znaménka, což už je pravěk.

Jsi také dlouholetou členkou výboru ČSO. Byla jsi u proměn, kterými společnost za těch třicet let prošla.

První schůze výboru, které pamatuju, byly takové přátelské sedánky, kde se povídalo, v poledne se ohřály párky a pak se šlo do hospody. Potom jsem měla šest let pauzu, narodily se mi dvě holky, svět se najednou točil kolem dětí. Když jsem se vrátila, byla už ČSO jiná. Vzrostl počet členů i zaměstnanců, ČSO se profesionalizovala, stala se důležitým hráčem na poli ochrany přírody a s tím souvisela i změna práce výboru. Samozřejmě si tam i dnes přátelsky popovídáme, ale řešíme zásadní témata, rozhoduje se, čemu se ČSO bude věnovat, kam bude směřovat. A řešíme i to, čemu se naopak věnovat nebudeme, všecko se zvládnout nedá. Pro členy výboru, kteří pro ČSO pracují zadarmo ve svém volném čase, je to docela náročné. Ale myslím si, že ČSO se ubírá správným směrem. Pamatuji si třeba, když jsme poprvé debatovali o tom, že bychom chtěli vlastní ptačí park. Byla to tehdy taková opatrná debata: vlastnictví je obrovský závazek, potřebujeme peníze na vykoupení pozemků, na údržbu, musíme zaplatit správce. Nakonec se z toho v roce 2006 vylouply Josefovské louky a letos jsme otevírali sedmý ptačí park, Střimickou výsypku, obrovské území o rozloze 250 ha. Najednou v tom jedeme. Parkům moc fandím a myslím si, že i lidé na to slyší. Líbí se jim, že ta místa cíleně upravujeme tak, aby se na ně mohli vrátit nejen ptáci, ale i obojživelníci, netopýři či bezobratlí, hlavně hmyz… A lidem dáme možnost to pozorovat doslova v přímém přenosu. Ten pocit smysluplnosti člověk v práci na úřadě tak často nezažívá, tady ano.

Kde bys jednou společnost ráda viděla?

Budoucnost vidím v ochraně území pro ptáky, a tím i ostatní druhy zvířat. Přála bych si, abychom dokázali vysvětlit a prosadit důležitost ochrany všech ptačích druhů. Mít použitelný návod, „kuchařku“ na každý druh tak, jak to dneska děláme pro čápy, sýčky, čejky, rorýsy… Abychom dokázali lidi přesvědčit, že všichni ptáci sem patří a že jsou důležití. Někdo

↑ Moje sedmiletá fenka Honey ze slovenského útulku je jediný člen rodiny, který se mnou nikdy neodmítne vyrazit na procházku nebo výlet
| Foto: Antonie Kaminiecká

třeba nemá rád straky, bojí se krkavců, nesnáší špačky – měli bychom umět vysvětlit, že tady mají všichni své místo a každý z těch druhů je důležitý, že je nemůžeme dělit na „užitečné“ a „škodlivé“.

Příští rok oslaví ČSO 100 let. Co bys jí popřála?

Spoustu zapálených členů, hlavně z mladé generace. Přijde mi, že mladí ornitologové jsou strašně šikovní, zapojují se a mají nezatížený pohled, přicházejí s novými nápady, mají nové vize. Takže víc mladých lidí, kteří jsou zároveň výbornými odborníky a budou společnost posouvat dál. A zároveň abychom měli vždycky štěstí na člověka, který bude stát v čele ČSO, ať už to bude předseda, nebo ředitel – ať jsou to lidé, kteří mají vizi a elán. Zatím to štěstí, myslím, máme. Lidé jsou alfou a omegou společnosti.

Pro ČSO pracuješ ve volném čase, ale zaměstnaná jsi v AOPK, kde se věnuješ hlavně úmluvě CITES. Můžeš náplň své práce přiblížit?

Mezinárodní úmluva CITES, kterou jsme tehdy jako ČSFR podepsali v roce 1992, se snaží chránit volně žijící zvířata a planě rostoucí rostliny před nadměrným obchodem, který by mohl být příčinou jejich vyhubení. Ta úmluva je specifická tím, že je právně závazná, máme k ní zákon i evropské nařízení a všichni, kdo chtějí obchodovat s chráněnými zvířaty nebo rostlinami, ji musejí dodržovat. Je to náročná problematika, CITES dnes chrání skoro 7000 druhů živočichů a více než 34 0000 druhů rostlin, v obchodu jsou velké peníze a je jasné, že obchod a ochrana druhů jdou často proti sobě.

Moje práce je hlavně kancelářská, psaní stanovisek k dovozům a vývozům, k chovatelům, kteří odchovávají a prodávají chráněné druhy. Ale jezdíme také po republice, kontrolujeme třeba chovatele želv, papoušků, dravců, jsme v kontaktu se zoology v zoologických zahradách a zároveň se občas dostaneme do zahraničí. Byla jsem třeba na dvou velkých konferencích – v Bangkoku v roce 2013 a Panamě v roce 2022. Velkým zážitkem pro mě bylo jednání o budoucnosti raroha velkého ve Spojených arabských emirátech v roce 2004. Tehdy se řešilo, že arabské státy používají pro sokolnictví ptáky odchycené z přírody. Dnes už využívají hlavně sokolovité dravce z odchovů, zpřísnili legislativu, ale pořád je tam co zlepšovat. Občas se dostanu k tématům, jako je nelegální obchod se slonovinou nebo s nosorožčí rohovinou. Řešíme obchod s primáty, kočkovitými šelmami, papoušky, vzácnými dřevy, kaktusy, orchidejemi – je to hodně pestré. Ale samozřejmě nejsem odborník na všechno, hodně se věnuji především dravcům a sovám, CITES chrání všechny evropské druhy.

Můžeš srovnat, jaké hlavní problémy jste řešili, když jsi nastoupila, a jak se to změnilo?

Mění se to poměrně hodně. Když jsem nastoupila, uměli už sokolníci leccos odchovat, ale stále se objevovaly případy nelegálního vybírání hnízd. V roce 2000 vznikl v ČSO program Volná křídla, spolupracovali jsme s ČIŽP a se Slováky, byla to první iniciativa na potírání nelegálních aktivit s ptáky u nás. Tehdy ještě docházelo k vybírání hnízd sokolů nebo orlů. Dneska už se chovatelé naučili sokolovité dravce, orly, ale třeba i jestřáby odchovávat pomocí umělé inseminace. Mají dokonalé vybavení, i když to stále není jednoduché a musejí být zkušení a mít obrovské znalosti. Například jestřáb lesní – to byl dřív v chovu nedosažitelný pták, kdo ho chtěl, musel ho vzít z přírody, často i nelegálně. Dnes už je sokolníci umějí odchovávat úplně běžně.

Takový posun vidím u všeho, nejen u ptáků, ale i savců, plazů, více se odchovává v zajetí a mnohem méně se bere z volné přírody. Kontroly na letištích a na hranicích se zpřísnily, takže pašovat je dneska složitější než dřív, i když netvrdím, že se to vůbec neděje. Velký zlom nastal, když v roce 2006 přišla první vlna ptačí chřipky a začal platit veterinární zákaz dovozu ptáků z volné přírody do EU. Do té doby se k nám vozily třeba stovky odchycených žaků (papoušků šedých) z Afriky, to už se nesmí – žako je dnes v příloze CITES I, je to velmi ohrožený druh. CITES ale řeší i jiné věci, třeba obchod s mořskými druhy, s žraločími ploutvemi. Tyto problémy jako Česká republika přímo neřešíme, ale jsou to obrovské výzvy, protože mořské ekosystémy jsou plundrovány rybolovem a na to zase doplácejí ptáci – víme, jakým způsobem končí ve vlečných sítích. Všechno je propojené, všechno souvisí se vším. Lidí je moc, jejich nároky se zvyšují a zvířatům prostor ubývá…

Co se s těmi odchovanými zvířaty děje?

Někdy se jich v zajetí narodí dokonce tolik, že je není kam udat. Vozí se pak do Asie, do různých zařízení, která se tváří jako zoo, ale jsou to spíše zábavní parky. A to mě samozřejmě trápí. U nás se ročně odchovávají tisíce suchozemských želviček, většina jich ale umírá do půl roku, přestože vám chovatel řekne, že když se o želvu budete dobře starat, tak vydrží třeba sto let. Lidé je vnímají jako spotřební zboží, koupí želvičku jako hračku dětem, ona většinou nastydne, dostane infekci nebo ji špatně krmí a většina jich to prostě nevydrží. Ale měla jsem případ, kdy mi pán nahlásil, že má mláďata od želvy, které je devadesát let. Dovezla ji jeho prababička z Albánie a v rodině se dědila. Pán jí na stará kolena pořídil samce a ona se rozmnožila, byla ve výborné kondici. Ale to jsou výjimky.

Se kterými ptáky se nejvíc obchoduje? Existují v tom módní trendy?

Z CITES druhů jsou to rozhodně papoušci, od nás se vyvážejí tisíce odchovaných papoušků ročně, často zcela běžných, jako jsou rosely, agapornisové, papoušek zpěvavý nebo kakariki rudočelý, který je sice CITES I, ale v chovech je tak běžný, že se prodává za tři stovky. Potom jsme významná země v sokolnictví, takže se od nás hodně vyvážejí odchovaní sokolovití dravci – sokol stěhovavý, raroh velký a lovecký a jejich kříženci,

↑ Občas se dostanu i k neobvyklým zvířatům jako při blízkém setkání s želvou obrovskou v ZOO Praha u příležitosti jednání orgánů CITES zemí V4 v roce 2019 | Foto: archiv Barbory Kaminiecké

← Letos v květnu na křtu knihy *Ptačí duše* s autorkou ilustrací malířkou Pavlínou Kourkovou (vlevo) a kmotrou knihy herečkou Janou Preissovou | Foto: Kristýna Hadačová

ti jsou v poslední době v arabských zemích nejoblíbenější.

Dostanou se k nám i vzácné druhy, jejichž přežití ilegální obchod ohrožuje?
Asi v roce 2010 tu byli zachyceni arové kobaltoví, hodně vzácný druh, který byl pašován zřejmě na objednávku z Jižní Ameriky. Zabavení jedinci jsou teď v chovech Zoo Praha. Historicky se pašovali třeba amazoňani nebo arové hyacintoví, dospělí ptáci nebo vajíčka. Díky zpřísnění ochrany se situace v přírodě u některých druhů zlepšila, třeba právě u ary hyacintového. Kdyby se ale papoušci nezačali mezinárodně chránit, hrozilo by některým druhům vyhubení. Ara škraboškový (dříve Spixův) už v přírodě kvůli ilegálním odchytům vyhynul. Dnes máme jen populaci v zajetí a odchovaní jedinci jsou v rámci záchranného programu vypouštěni do přírody v Brazílii, ale jestli to bude úspěšné, ukáže teprve čas.

A jakého výsledku, který se povedl vám v Česku, si nejvíce vážíš?
My jsme dříve u vzácných druhů požadovali testy rodičovství, například u orlů a sokolů. Myslím, že se tím chovatelé protřídili. Tlak na ně byl tak velký, že jim došlo, že už nepůjde podvádět. Když někdo odchoval třeba jestřába, musel mu nechat udělat genetické testy, aby se prokázalo, že to není pták z volné přírody. U druhu, který žije u nás v přírodě a je i třeba relativně početný jako jestřáb, je riziko, že ho někdo vybere z hnízda, mnohem větší než u nějakého vzácného dravce, jako je orel skalní, kterých se tady odchová kolem čtyřiceti každý rok. Většinou je chovají sokolníci a někteří s nimi i létají, dokonce i tady v Praze máme chovatele orlů.

Takže jedním z vašich úspěchů je, že vybírání vajec a mláďat z hnízd ubylo?
Díky systematickému tlaku na chovatele a úzké spolupráci s ČIŽP a ČSO se vykrádání hnízd dostalo na druhou kolej. Ne že by se to už vůbec nedělo, může se to stát, ale není to momentálně pro ptáky hlavní příčina ohrožení a myslím, že na tom máme společnou zásluhu, že jsme chovatele vychovávali. Byli prostě pod dohledem a zjistili, že je lepší to dělat poctivě a že se jim podvádění nevyplatí.

Nedávno jsi dostala příležitost napsat text do knihy ilustrací Pavlíny Kourkové *Ptačí duše*. Jak se ti o ptácích psalo?
K psaní knížky jsem se dostala náhodou, tak ke mně věci často přicházejí. O nic moc se nesnažím a ono to prostě přijde, život mi ty věci přihrává. Zadání znělo, aby texty byly pro laiky, čtivé, trochu odborné, trochu zábavné, a zároveň jsem dostala volnou ruku, že to mohu pojmout po svém. Vždycky když jsem šla se psem na procházku, rodil se mi v hlavě nápad, co ke kterému ptákovi zmínit. Spoustu věcí jsem si samozřejmě dohledávala, nejsem vševěd, takže i pro mě to bylo objevné, a doufám, že se mi to alespoň trochu povedlo.

Čerpala jsi ze svých vlastních zážitků s jednotlivými druhy?
Občas jsem to tam promítla, třeba když radím, kde čtenáři můžou poslouchat slavíky nebo pozorovat ledňáčky. Je tam i pár osobních zážitků, jako hnízdění vlaštovek u nás v obýváku. Chtěla jsem, aby bylo z textu jasné, že mám ptáky prostě moc ráda.

V knížce prozrazuješ, že tvým oblíbeným druhem je kos černý. Proč je to právě on?
Já prostě miluju kosí zpěv, teplé letní večery, kdy sedí na střechách a zpívají jako o život. Mám je spojené hlavně s létem, a kdybych je neslyšela, tak by mi něco strašně chybělo. Někdy pozoruju kosici, jak u nás sbírá materiál na hnízdo. Máme jezírko a ona si z něj tahá kořínky a bláto. Kosi jsou prostě velcí sympaťáci.

Máš nějaký vysněný druh, který bys chtěla pozorovat?
Takových by byla spousta. Já si sny plním v podstatě pokaždé, když se procházím přírodou a pozoruju ptáky, těší mě všichni, i ti nejobyčejnější. Ale dělám CITES, který je hodně o papoušcích, tak by se mi určitě líbilo pozorovat třeba ary hyacintové ve volné přírodě. Jejich hejna, jak svobodně létají nad brazilským Pantanalem. Vidět je ne na bidýlku, ne v kleci, ale v jejich přirozeném prostředí, to by byl zážitek! Třeba se mi to ještě někdy splní. ◢

Za rozhovor děkuje Alena Klvaňová.

Poznáte dropy?

↑ Drop velký v toku zaujímá typický postoj a předvádí péřové ozdoby | Foto: Libor Šejna (makov.cz)

↗ Ve stepní krajině Kanárských ostrovů na Fuerteventuře a Lanzarote žije drop obojkový kanárský | Foto: Ján Svetlík

→ Samec dropa hřívnatého ukazuje v toku nápadný černobílý límec a čistě bílou chocholku | Foto: International Fund for Houbara Conservation

Dropi určitě nepatří mezi malé hnědé ptáky, jejichž určení nám dá občas pořádně zabrat. Jsou naopak velcí a výrazní, často dokonce přímo nápadní. Neplatí to ale vždy a všude. Celkem je dnes rozlišováno 25 druhů dropů řazených do 11 rodů. Jsou to ptáci Starého světa s nejvyšší diverzitou v Africe. V našem geografickém okruhu máme šanci potkat čtyři z nich.

Všichni dropi jsou obyvateli souše, kteří svůj život tráví na zemi. Nikdy neusedají na stromy, na jejich noze tedy nenajdeme prst směřující dozadu, který ptákům umožňuje udržet se na větvi. Často jsou podezíráni z toho, že neumějí létat, což ovšem není pravda. Létají však skutečně spíše neradi. Když už se ale vznesou, uletí s jistotou a vytrvalostí i stovky kilometrů. Ani běh není oblíbenou formou jejich pohybu. Nejraději svým prostředím poklidně pomalu procházejí a přitom sbírají potravu. Často také dlouze postávají a buď se upravují, nebo pozorně sledují okolí. Preferují otevřenou krajinu stepí a polopouští, která je přehledná natolik, že včas zpozorují nebezpečí a stačí se ukrýt, v horším případě odletět.

Tento obecný popis se samozřejmě na všechny druhy dropů tak úplně nehodí, ale pro toho jediného, který žije (nebo žil) u nás v České republice, **dropa velkého** (*Otis tarda*), to platí dokonale. Snad jen s tím rozdílem, že suché travnaté pláně vyměnil za rozsáhlá pole s obilovinami. Učinil tak ostatně ve většině svého evropského areálu, který zahrnuje několik zemí střední a východní Evropy (především Maďarsko, Rakousko, Ukrajinu a Rusko) a pak Pyrenejský poloostrov, který hostí izolovanou populaci. Menší počty lze zastihnout i v Německu nedaleko Berlína, v Srbsku, Rumunsku či na Slovensku, a v posledních letech dokonce i na Britských ostrovech, kam byl reintrodukován.

U nás jeho výskyt úzce souvisí se způsobem zemědělského využívání krajiny. Mohl se tu rozšířit až poté, co byly na velkých plochách vykáceny lesy. Jediná trvalá populace obývala jižní Moravu, konkrétně oblast východního Znojemska, kde v 70. letech minulého století žilo asi 60 jedinců. Na jih i na východ od nich prosperovaly další stovky dropů na rakouských a slovenských polích. Naše civilizace jim však kladla mnohé nástrahy (elektrická vedení, lov, pesticidy, závlahy, rychlé zemědělské stroje, …), kterým se nedokázali přizpůsobit. U nás drop nakonec vyhynul, poslední hnízdění bylo prokázáno v roce 2006. V Rakousku se ho díky dobře zacíleným a adekvátně zaplaceným opatřením podařilo v poslední chvíli zachránit. Dnes tu na pěti lokalitách žije více než 400 jedinců. Z nich se zřejmě občas nějaký tulák vydá na cesty a objeví se i u nás. Zdrží se několik hodin nebo dnů, pak se zase vytratí. Výjimkou byl mladý samec, který se od srpna 2019 do února 2020 zdržoval na Prostějovsku. Za tu dobu se přiměřeně proslavil a pozorovaly ho tu desítky nadšenců. Když se ale na dropa velkého chcete podívat za standardní situace, musíte do zahraničí.

Nejsnazší je vypravit se k sousedům do Dolních Rakous, kde asi 25 km od našich hranic žije kolem 50 jedinců. K přátelům dropa jsou zde vstřícní a u obce Roseldorf pro ně vybudovali pozorovatelnu, odkud lze dropí pole pěkně přehlédnout. Návštěva se vyplatí především v dubnu a květnu, kdy v krajině „svítí“ bílé koule, ve které se dokážou přeměnit tokající samci. Jsou to mohutní ptáci vážící až kolem 15 kg, většinou fádně hnědo-černo-bíle zbarvení. V době toku však nafouknou vzdušný vak na krku a zvrátí hlavu dozadu, takže

vynikne jejich dlouhý vous. Ocas položí na záda a obdobně obrátí „vzhůru nohama“ také křídla, čímž demonstrují bílé peří na jejich spodní straně. Pohled na takového ptáka je úchvatný, jedinečný a nezapomenutelný. V jiné roční době však ani samci nemají motivaci takto k sobě přitahovat pozornost a jsou mnohem podobnější nenápadným samicím, od nichž se kromě velikosti liší hlavně tlustším krkem, výrazným hnědočerveným límcem a vousem. V létě se samci sdružují do hejn a společně pak přečkají zimu. Zimní hejna vytvářejí také samice s odrostlými mláďaty. Na podzim jsou v nich mladí samci ještě nerozeznatelní, ale v dalším roce už své matky a sestry svojí velikostí předčí.

Jediným dalším evropským druhem dropa je **drop malý** (*Tetrax tetrax*). Hnízdí hlavně ve Španělsku a Portugalsku, v malých počtech také ve Francii a Itálii. Obývá zde extenzivně obdělávaná obilná pole a pastviny, nejlépe v mozaice s úhory, strništi a políčky s luštěninami. Důležitá je pestrost a výška vegetace. Tento druh dosahuje přibližně velikosti bažanta. Jsou to ptáci většinou nenápadně zbarvení, převažují odstíny hnědé barvy. Jen za letu se prozradí, že křídla jsou převážně bílá. Výjimkou jsou samci v době toku. To se jejich hlava stává šedou a krk černým se dvěma bílými obojky. Když toto peří načepýří a celý dojem umocní přešlapováním a výskoky, jsou prostě neodolatelní. V Česku byl drop malý zastižen jen sedmkrát, z toho pět pozorování spadá do 50. let 20. století, další byl zjištěn až po více než půlstoletí v březnu 2020 na střední Moravě a zatím poslední v únoru 2022 u Pohořelic (okres Brno-venkov). Velká populace dropa malého žije v Asii, jejich baštou je tam především Kazachstán. Tito ptáci jsou tažní, na zimu se stěhují jižněji. Významným zimovištěm je Ázerbájdžán, kde lze především v národním parku Şirvan od podzimu do jara zastihnout hejna čítající desetitisíce jedinců. Když jsem tyto krásné bohaté stepi obývané mimo jiné početnou populací gazely perské zvané džejran (*Gazella subgutturosa*) navštívila s manželem a přáteli v květnu 2013, minula jsme se s nimi „jen“ o dva měsíce.

Další dva druhy dropů, které máme víceméně na dosah, byly donedávna druhem jedním, než došlo k jejich oddělení.

Severní Afriku obývá **drop obojkový** (*Chlamydotis undulata*), areál navazující k východu přes Arabský poloostrov do střední Asie pak **drop hřívnatý** (*Ch. macqueenii*). Oba si oblíbili otevřené, aridní a jen řídkou vegetací porostlé stepi a polopouště daleko od lidí. Jsou si navzájem velmi podobní. Hnědo-černo-béžové proužkování a vlnkování svrchní strany jim zajišťuje nenápadnost ve fádní vyschlé krajině, kterou obývají. Zaujme jen černý tenký podélný pruh po stranách světlého krku. Pestřejší dojem zanechají ptáci letící, u nichž se odhalí kontrastní černobílé zbarvení jejich křídel. A jako u jiných dropů i u těchto dvou druhů se samci dokážou náležitě předvést v době toku. Načepýří jinak nenápadná dlouhá bílá a černá pera na hrudi a krku a takto vyparádění pobíhají po zemi ve snaze zaujmout nějakou samičku. Navzájem se oba druhy liší hlavně hustotou proužkování na zádech a kresbou na temeni hlavy. Dropa obojkového a dropa hřívnatého spojuje ještě jedna věc: oba jsou ohroženi lovem, ať už za použití střelných zbraní, nebo cvičených sokolnických dravců. Technologické výdobytky moderní doby jako GPS navigace, výkonná terénní auta a přesné pušky dávají dnes dropům jen velmi malou šanci. Na mnoha místech areálu jsou na pokraji vyhubení. Jejich stavy (ať už s jakoukoliv motivací) mají zlepšit umělé chovy. Vypouštění ptáci však nejsou životu ve tvrdých podmínkách polopouště přivyklí a doba jejich přežití v přírodě je krátká – často jen do prvního lovu.

Vlasta Škorpíková | dlouhodobě působí na jižní Moravě; věnuje se hlavně ptákům, kteří potřebují aktivní ochranu. Má ráda hory, Balkán a mlynaříky.

Dropi

Určování v přírodě

Ilustrace: Jan Hošek

majestátní let,
pravidelné údery křídel

pospolitý, sdružuje se do skupinek

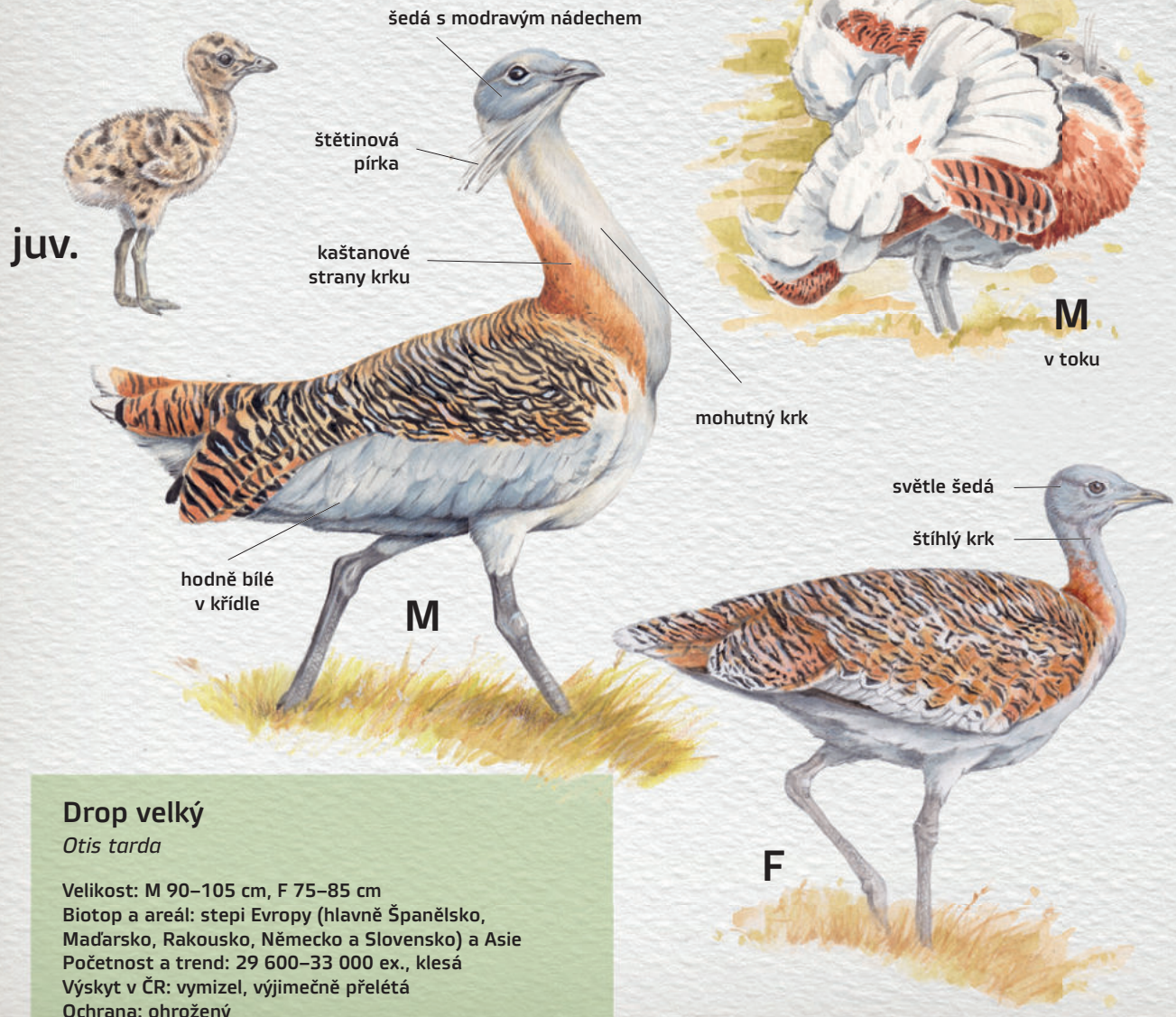

Drop velký

Otis tarda

Velikost: M 90–105 cm, F 75–85 cm
Biotop a areál: stepi Evropy (hlavně Španělsko, Maďarsko, Rakousko, Německo a Slovensko) a Asie
Početnost a trend: 29 600–33 000 ex., klesá
Výskyt v ČR: vymizel, výjimečně přelétá
Ochrana: ohrožený

Drop malý

Tetrax tetrax

Velikost: 40–45 cm
Biotop a areál: stepi a zemědělská krajina Evropy (hlavně Portugalsko, Španělsko a Francie) a Asie
Početnost a trend: 100 000–500 000 ex., klesá
Ochrana: téměř ohrožený

M v toku vyskakuje do vzduchu s roztaženými křídly

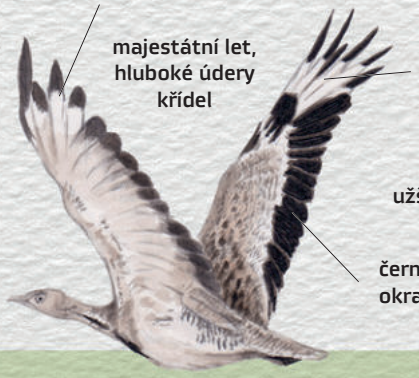

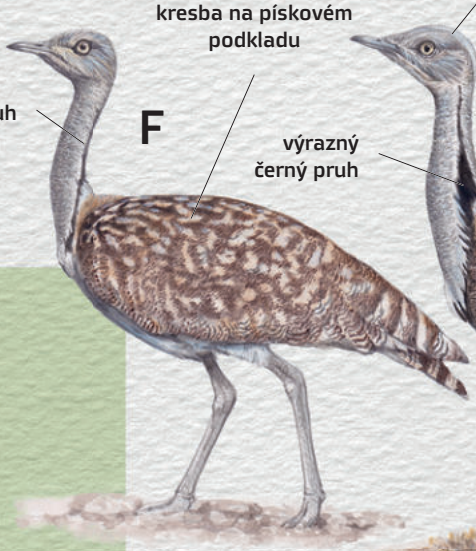

Drop obojkový

Chlamydotis undulata

Velikost: 45–65 cm
Biotop a areál: polopouště severní Afriky (od Mauritánie po Egypt), Kanárské ostrovy
Početnost a trend: kolem 22 600 ex., klesá
Ochrana: zranitelný

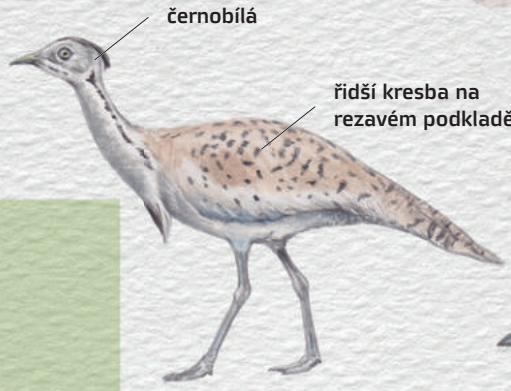

Drop hřívnatý

Chlamydotis macqueenii

Velikost: 55–65 cm
Biotop a areál: stepi a polopouště od Arabského poloostrova po Mongolsko a Čínu
Početnost a trend: 33 000–67 000 ex., klesá
Ochrana: zranitelný

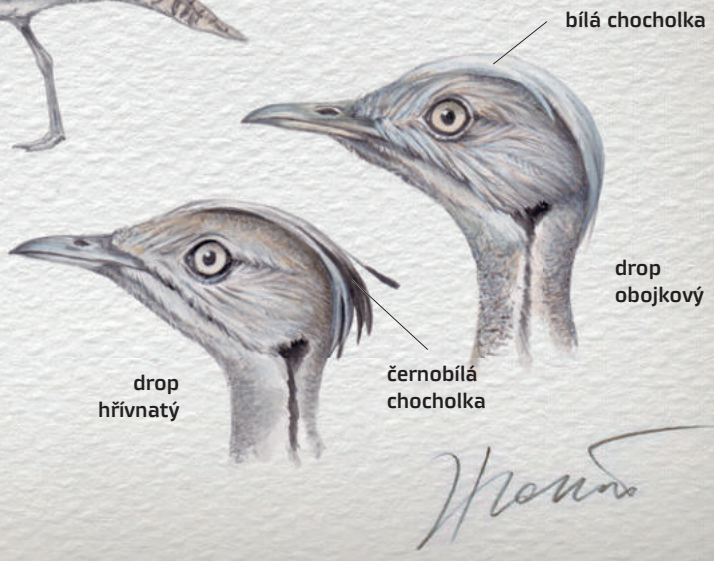

Literatura
Svensson L., Mullarney K. a Zetterström D., 2024: *Ptáci Evropy, severní Afriky a Blízkého východu.* Třetí vydání. Překlad Robert Doležal. Nakladatelství Ševčík
datazone.birdlife.org

Krutihlavovy hlavolamy

aneb Nad čím krutihlav kroutil hlavou

Milé děti,
také se rády touláte, když máte volno? Napadlo mne, že si zaletím na výlet k říčce, kterou jsem si oblíbil, a podívám se, co je tu nového. Bylo tu velmi živo. Konipasi horští ještě vyváděli své mladé. Chvíli jsem pozoroval, jak se o ně starají. Poletovali nad vodou a chytali do zobáku hmyz. Nejde mi do hlavy, jak to dělají, že jim chycený úlovek neuletí a ještě k němu přidají další. Skorec lovil svoje dobroty s hlavou pod vodou a ledňáček kolem mne jen proletěl. Viděl jsem, že na rozmluvy se mnou moc času a chuti nemají, a tak jsem se rozhodl, že propátrám okolí. Kdepak asi hnízdili? Našel jsem několik prázdných hnízd. Všechna byla umístěna v kolmé stěně břehu říčky a ne příliš vysoko nad vodou. Lišila se hlavně tím, z čeho byla postavena. První bylo vyhrabáno v měkké zemině a dovnitř jsem neviděl. Další dvě byla posazená ve štěrbině mezi kameny. Jedno úhledně spletené, druhé rozcuchané. Komu asi které patří? Zeptal jsem se kamarádů, jaká hnízda a z čeho si stavějí. A víte, co jsem se dozvěděl?
„Moje hnízdo je **louke z uchem**."
„Stavím **čeplivě ez teblés**."
„Píííisk!" Třetí odpovědí bylo jen písknutí.
Budu si to muset v hlavě přebrat. Ať už to bylo zurčením vody, anebo jejich plnými zobáky, špatně jsem jim rozuměl. Věřím, že vy si s tím poradíte, odpovědi mých kamarádů správně přiřadíte, přeskládáte a záhadu, kde kdo hnízdil, vyluštíte.

Krásné letní dny vám přeje Krůťa

Připravila Vlaďka Sládečková

Foto: Jiří Bohdal (naturfoto.cz), Pete Richman (CC BY-SA 2.0), Prasan Shrestha (CC BY-SA 4.0)

Poleť se mnou do přírody

Tipy na aktivity pro rodiny s dětmi

Milí kamarádi,
určitě jste někdy během horkých letních dnů zamířili do stinného údolí blízké říčky nebo potoka. Možná, že jste se tam vydali nejen za stínem, ale i za letošním ptákem roku konipasem horským, jak jsem vás na jaře vyzýval. To bych byl moc rád. Objevili jste je?

Pokud ano, je čas vydat se na totéž místo znovu a zjistit, jestli se konipasům podařilo úspěšně vyvést mladé. Ti se často drží pohromadě i několik týdnů po opuštění hnízda v blízkosti místa, kde se narodili. Zkontrolujte tedy místa, kde jste na jaře pozorovali dospělé konipasy, nebo dokonce celý pár, a pátrejte po jejich potomcích.

Ale pozor, nebude to jednoduché! Mláďata nejsou tak žlutá a nápadná jako jejich rodiče, můžete si je splést s konipasem bílým. Žlutou sice mají, ale jen pod ocáskem, břicho je bílé, bez skvrny pod zobákem. A navíc… někteří už možná tušíte, že pátrání vám zkomplikují nejen konipasi bílí, ale hlavně dospělí konipasi horští. Po vyhnízdění totiž rodiče přepeřují z krásně žlutého svatebního šatu do šatu prostého, ve kterém se mláďatům docela podobají.

Ale já věřím, že to zvládnete, že máte dost trpělivosti, abyste vypozorovali všechny potřebné detaily, třeba i včetně toho nejklíčovějšího – světlého kořene zobáku. A pokud ne, i pozorování rodinky se počítá.

Mladý konipas horský má zcela bílé břicho bez tmavé skvrny pod zobákem. Na rozdíl od dospělců v prostém šatě je kořen zobáku u mláďat světlý. | Foto: Jiří Bartoš

Držím palce, přeji krásný zbytek prázdnin a nezapomeňte dalekohled!

Váš Krůťa

Připravila Gabriela Dobruská

Pelikán v ikonografii zbožného omylu

Nejtěžší létající ptáci světa, anatomicky dokonale vybavení k lovu ryb. Tak bychom mohli stručně vystihnout oblíbené, zábavné a na všech kontinentech s výjimkou Antarktidy hojně rozšířené pelikány.

Jejich majestátní, zároveň trochu komický vzhled inspiroval britského autora dodnes populárních nonsensových limericků Edwarda Leara (1812–1888) k textu *The Pelican Chorus* (*Píseň pelikánů*, úryvek, překl. Antonín Přidal):

My pelikáni jsme velikáni,
my máme rozlehlé plovací blány.
A což ty brady a což ta hrdla,
kterápak zvěř by jimi pohrdla?
Určitě žádná, cizí ani zdejší,
vzhled pelikána je nejšťastnější.

Tématem naší letní výpravy za pelikány ale bude především známý výjev, který vznikl již ve starověku na základě mylného pozorování: pelikán stojící v hnízdě, kde krmí svá mláďata vlastní krví stékající z rozdrásané hrudi – analogický symbol sebeoběti Ježíše Krista na kříži.

Sv. Tomáš Akvinský (1225–1274) v kancionálovém chvalozpěvu *Adoro te devote* (*Klaním se ti vroucně*) praví:

Dobrý Pelikáne, Jezu, Pane můj,
krví svou nás hříšné z hříchů očišťuj,
vždyť jediná krůpěj její stačila,
aby všeho světa viny obmyla.

Z prostředí křesťanské symboliky pronikl obraz sebeobětujícího se pelikána do heraldické ikonografie. K nejznámějším patří znaky 1. a 2. lékařské fakulty Karlovy univerzity, jejichž tradice sahá až k založení pražského vysokého učení v roce 1348. S přívěskem ve tvaru pelikána s mláďaty na hrudi se dala portrétovat také anglická královna Alžběta I., tentýž symbol bychom našli na vlajce a pečeti amerického státu Louisiana nebo např. ve znaku maďarského města Szolnoku, francouzského Arbois, nizozemského Appingedamu, z českých obcí jmenujme Vilémov u Litovle, Lučany nad Nisou, dříve i Duchcov. Nejčastěji se s ním ale setkáme na fasádách a v interiérech kostelů i dalších církevních staveb, na náboženských obrazech a sochách.

Při porovnání několika ukázek téhož výjevu vidíme, že mláďata se obvykle objevují v počtu tří až pěti, někdy ale v hnízdě bývá jen jedno. V přírodě se nezřídka pouze jediné mládě dožije dospělosti. Impozantní rozpětí křídel (až 350 cm) umožňuje hnízdícímu pelikánovi chránit potomstvo před deštěm a chladem – v náboženském umění ale křídla mohou symbolizovat biblický Starý a Nový zákon. Ačkoli latinské slovo *pelecanus* poukazuje na ptákův výrazně dlouhý zobák, který u pelikána australského dorůstá do nejdelších rozměrů v ptačí říši (až 50 cm), na některých církevních zobrazeních si pelikán (bíle nebo do hněda zbarvený) rozdírá hruď krátkým zobákem, podobným husímu.

Pokud by při krmení mláďat, kterým pelikáni vyvrhují natrávené ryby ze svého volete, došlo k poranění rodičovy hrudi, příčinou by nejspíše byly nešetrné dotyky hladových, mezi sebou často tvrdě bojujících potomků. Krev, z níž neznámí antičtí tvůrci vyfabulovali různě obměňovanou bajku či legendu, jako stvořenou k využití v rané křesťanské věrouce, však bývá s největší pravděpodobností rybí.

Symbol rodičovské lásky, sebeobětavé péče o spásu lidstva, nemocné bližní, případně o křesťanskou, státní či obecní komunitu je proto založen na zbožném omylu. Tato skutečnost ale jeho poselství na síle a výmluvnosti neubírá.

Daniel Razím

Příště: Bažant mezi okrasou a lovem

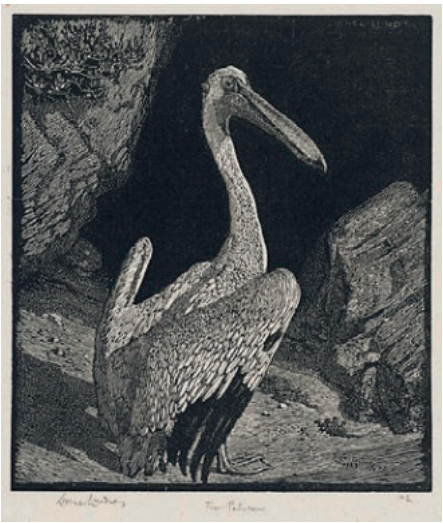

↑ V bazilice Narození Páně v Betlémě – nejstarším nepřetržitě používaném chrámu na světě – byly na pilířích hlavní lodi v letech 2013–2019 pod staletými vrstvami nečistot odhaleny kresby a vícejazyčné nápisy z dob křížových výprav. Mezi zobrazeními erbů a rytířských přileb, která jsou považována za středověké graffiti, nalezneme také labuť a pelikána. | Foto: Vladislav Razím

↗↗ Pelikán s mláďaty na pozdně středověké fresce ve švédském kosetele Västra Vemmerlöv | Zdroj: Shutterstock

↗ Skleněné výplně dveří domu čp. 55 U zlatého pelikána na náměstí Svobody v Žatci zdobí dva kovové reliéfy pelikánů. Příjmení Pelikán může mít původ v označení člověka, který bydlel v domě se znamením pelikána. | Foto: Nikola Aichlmanová

→ *The Pelican* (1923), dřevoryt australského umělce sira Lionela Arthura Lindsayho (1874–1961), vytištěno černým inkoustem na papíře | Zdroj: artgallery.nsw.gov.au

CHKO Soutok – dvacátá sedmá chráněná krajinná oblast v Česku

Prvního července 2025 nabylo účinnosti nařízení vlády č. 55/2025, kterým se vyhlašuje chráněná krajinná oblast Soutok. Završily se tím více než stoleté snahy o územní ochranu nejcennějších zbytků jihomoravských lužních lesů, přičemž se jednalo o celkově čtvrtý pokus o vyhlášení této CHKO.

Nové chráněné území zahrnuje údolní nivu řeky Dyje od Nových Mlýnů (bez národní přírodní rezervace Křivé jezero, která je součástí CHKO Pálava) a řeky Moravy od Hodonína až po jejich soutok pod Lanžhotem[1]. Rozloha nové CHKO je asi 125 km^2, z toho první – nejcennější, a tedy nejpřísněji chráněná – zóna zabírá 43 km^2, druhá 67 km^2, třetí 15 km^2 a čtvrtá pouze 65 ha. Novou CHKO tvoří dvě velké evropsky významné lokality v rámci soustavy Natura 2000 – menší Niva Dyje a větší Soutok-Podluží, které odděluje město Břeclav, jež samo není součástí CHKO. EVL Soutok-Podluží je vymezením téměř shodná s ptačí oblastí Soutok-Tvrdonicko[2], která byla zřízena v roce 2005 pro ochranu deseti druhů ptáků (čápa bílého, včelojeda lesního, luňáka hnědého, luňáka červeného, raroha velkého, ledňáčka říčního, žluny šedé, strakapouda prostředního a lejska bělokrkého, později k nim přibyl ještě orel královský). Sídlem nově vzniklé správy CHKO je Břeclav.

Oblast Soutoku je ornitologům i milovníkům ptáků dobře známá, ať už se jedná o Zámecký rybník v lednickém parku se stromovou kolonií čápů bílých, volavek popelavých a stříbřitých, kvakošů nočních a donedávna i kormoránů velkých, nedalekou národní přírodní památku Pastvisko u Lednice s atraktivní ornitologickou pozorovatelnou, přírodní rezervaci Skařiny u Mikulčic s naší poslední skutečnou lesní kolonií bílých čápů a popelavých volavek, nebo o vlastní soutok Moravy a Dyje s rozsáhlými loukami a stále ještě zachovalým tokem řeky Dyje.

Významné druhy ptáků CHKO Soutok

Oblast Soutoku si většina čtenářů zřejmě spojí především s dravci – o nich však toho bylo v poslední době napsáno dost, a to i na stránkách *Ptačího světa*[3] a jiných periodik[4]. Jen ve stručnosti tedy připomeňme, že zde pravidelně hnízdí několik párů orlů mořských (od roku 2005) i královských (od roku 1998) nebo luňáků hnědých a červených. Z nejasných příčin z luhu téměř vymizel včelojed lesní, naopak k velké radosti ochranářů se sem v roce vzniku CHKO – po dlouhých třinácti letech! – vrátil jako hnízdič raroh velký. Zimní kolorit dotvářejí – kromě hejn severských husí – i nápadná hromadná nocoviště luňáků červených, ale také ta lidskému zraku skrytá v uzavřených lesích, kde spolu nocují orli mořští a orli královští. V letech s dostatkem drobných hlodavců se pak těšíme z nocovišť motáků pilichů, k nimž se někdy přidávají i kalousi pustovky.

SOUTOK

Stojí za to zastavit se u geografického pojmu „Soutok“, protože ten se (třeba i v ornitologické faunistické literatuře) používá přinejmenším ve třech různých významech (a rozsazích). V nejužším slova smyslu je Soutok nejjižnějším polesím lesního závodu Židlochovice a současně největší oborou v Česku, zaujímá plochu necelých 4000 ha a je ohraničen oběma řekami, městem Břeclav a silnicí Lanžhot–Brodské. Od této silnice dál na severovýchod navazuje polesí Tvrdonice, které se táhne mezi řekami Morava a Kyjovka až k Hodonínu. Tato dvě polesí dohromady tvoří EVL Soutok-Podluží, resp. PO Soutok-Tvrdonicko (9500 ha). A celá CHKO Soutok zahrnuje i lesy mezi Břeclaví a Novými Mlýny. Na to je třeba dát pozor třeba v případech, když se někdo zeptá: „Kolik párů orlů mořských hnízdí na Soutoku?“ Na polesí Soutok 3–5, v ptačí oblasti Soutok-Tvrdonicko 6–8 a v CHKO Soutok 7–11.

1 https://soutok.aopk.gov.cz/
2 Horal D.: *Ptačí svět* 2009/2; 2014/4
3 Horal D.: *Ptačí svět* 2021/11; 2023/2; 2024/4
4 Horal D. 2025 *Ochrana přírody* 80 (2): 7–10.

↑↑ Louky v jižní části CHKO hostí naši jedinou nížinnou populaci chřástala polního | Foto: Petr Šaj (birdphoto.cz)

↑ Ostříž lesní hnízdí v CHKO Soutok v počtu několika párů. Jedním z důvodů je jistě i dostatek velkého hmyzu, jako jsou například vážky, v této mokřadní krajině. | Foto: Pavel Štěpánek

↗↗ Větší část populace vodouše rudonohého již (na rozdíl od minulosti) nehnízdí na vlhkých loukách, ale na periodických rozlivech na orné půdě. Nejinak je tomu i v CHKO Soutok. | Foto: Pavel Štěpánek

↗ Volavka stříbřitá se od roku 2014 na jižní Moravě stala pravidelně hnízdícím druhem. Nejvíce párů hnízdí ve smíšené kolonii na Zámeckém rybníku u Lednice v CHKO Soutok. | Foto: Pavel Štěpánek

← Strakapoud prostřední patří mezi vlajkové druhy ochrany přírody v lužních lesích CHKO Soutok | Foto: Pavel Štěpánek

CHKO Soutok, to jsou především lužní lesy. A pro ně je typická vysoká hnízdní hustota dutinových hnízdičů, jako jsou šplhavci (datel černý, žluna šedá, strakapoud prostřední), holub doupňák, šoupálek krátkoprstý nebo lejsek bělokrký. Kdysi typický čáp černý odtud jako hnízdič téměř vymizel, naopak nově území osídluje třeba výr velký.

Na nivních loukách, které v nejreprezentativnější podobě najdeme v oboře Soutok, hnízdí konipasi luční, bramborníčci černohlaví, na jižní Moravě docela vzácní strnadi luční, od roku 1994 je sledována naše jediná nížinná populace chřástalů polních. Na donedávna na jaře pravidelně zaplavovaných loukách hnízdili i bahňáci, konkrétně čejky chocholaté, vodouši rudonozí a bekasiny otavní. S absencí povodní se tyto druhy v poslední době přesunuly spíše na periodické půdní rozlivy na orné půdě, které najdeme především v severovýchodní části CHKO v prostoru mezi říčkou Kyjovkou a komplexem lužního lesa. Tyto lokality jsou významné i početným výskytem lupenonohých korýšů (letních druhů žábronožek, listonohů a škeblovek), kteří tvoří důležitý potravní zdroj jak pro bahňáky (hnízdící i protahující), tak třeba i pro některé druhy kachen nebo brodivých ptáků.

Mnohé druhy procházejí významnými změnami početnosti: v současnosti v luhu např. výrazně ubylo cvrčilek říčních nebo lindušek lesních. Na pasekách i na loukách hnízdí početně nejen ťuhýci obecní, ale i jednotlivé páry ťuhýků šedých.

Řeky, především dosud částečně přirozený tok Dyje, hostí populaci ledňáčka říčního i několik menších kolonií břehulí říčních; hnízdění vlhy pestré v přirozených říčních březích zde dosud kupodivu zjištěno nebylo. Na štěrkových lavicích a ostrůvcích hnízdí jednotlivé páry kulíka říčního, naopak jeho příbuzný pisík obecný s trochu specifičtějšími hnízdními nároky jako hnízdič téměř vymizel. Hnízdění vodouše kropenatého, mysteriózního ptáka, vyvádějícího své potomstvo ve starých hnízdech kosů a drozdů, sice dosud nebylo s jistotou prokázáno, předpokládáme ale, že zde pravidelně hnízdí i několik párů.

Omezený rozsah článku nám nedovolí rozebrat avifaunu CHKO Soutok podrobněji – vždyť zde bylo zjištěno přes 260 druhů ptáků, z toho přes 120 hnízdících. Popřejme do budoucna nově vzniklé správě CHKO Soutok, ať se jí podaří vyřešit a vybalancovat všechny složité otázky týkající se lesního hospodaření, vodního režimu i managementu luk tak, aby se ptákům a přírodě vůbec dařilo čím dál tím lépe. ◢

David Horal | pracuje jako ornitolog a lesník v AOPK ČR na regionálním pracovišti Jižní Morava. Zabývá se především ochranou dravců. V posledních dvou letech tvořila významnou část jeho pracovní náplně právě příprava vyhlášení CHKO Soutok.

Sýček pod drobnohledem

Sýček obecný u nás bojuje o přežití. Ale není v tom sám. Díky dlouhodobé péči ochranářů a spolupráci s farmáři, vlastníky pozemků a obcemi se daří vytvářet prostředí, které mu dává šanci přežít. Jak mu pomáháme v jádrové populaci v severozápadních Čechách, jak úspěšné bylo letošní hnízdění a co jsme si přivezli ze setkání s evropskými kolegy?

Sýček obecný patří mezi nejohroženější druhy a pro jeho záchranu je nutné se zaměřit na celou paletu opatření od instalace bezpečných hnízdních budek přes úpravu a zlepšování loveckých biotopů až po odstraňování technických pastí, kde tyto zvědavé sovičky pořád zbytečně hynou. A my se tato opatření snažíme alespoň tam, kde nám to okolnosti dovolují, stále zlepšovat.

Mláďata při kroužkování také měříme a vážíme; po vylíhnutí mládě váží obvykle jen kolem 10 g, ale za čtyři týdny rodičovské péče se jeho váha zvýší přibližně patnáctkrát | Foto: Tereza Valchářová

Budkujeme

Pokračujeme v instalování hnízdních budek, a to především v lokalitách, kde se sýček v dané sezoně objevil nově. Minulý rok jsme na 22 lokalitách rozmístili dalších 38 nových budek, z nichž osm bylo hned loni či letos na jaře obsazeno. Takto vysoká obsazenost nově instalovaných budek nám jasně ukazuje, že naše časová investice do přesného dohledávání hnízdišť a podpory nově objevených lokalit dává smysl. Každý sýček se počítá!

Do budoucna chceme budky více přizpůsobovat rostoucím teplotám, například světlým nátěrem a větším počtem větracích průduchů, a pomocí balkonku pro zvědavá mláďata zvětšovat i jejich venkovní prostor. A nakonec chceme také zkoušet umisťovat budky na samostojných sloupcích dál od lidských sídel, která jsou plná rozličných technických pastí.

Upravujeme biotopy

V jednotlivých teritoriích postupně umísťujeme berličky typu T sloužící jako odsedávky. Tyto prvky jsou velmi cenné, když v okolní průmyslové krajině chybějí solitérní stromy, větrolamy či sady, které kromě dostatku potravy nabízejí i přirozené odsedávky. Díky nim totiž sýčci, ale také celá paleta denních i nočních dravců efektivněji loví potravu a šetří energii. Chválí si to i samotní farmáři, jimž ptačí predátoři pomáhají redukovat počty hrabošů, kteří v době gradace způsobují citelné hospodářské škody. Velkou radost máme také ze spolupráce s místními obcemi a hospodáři, kteří v blízkosti hnízdišť mozaikovitě, tedy kombinací krátce posečeného a vzrostlého porostu, sekají travní porosty během hnízdního období tak, aby bylo na plochách stále dostatek kořisti a dala se snáze lovit. Naopak u travnatých okrajů silnic domlouváme se správci komunikací co nejpozdější seč – ideálně v pásmu 350 metrů od hnízda. Důvodem je snížení rizika kolizí s auty v období, kdy má většina porostů vysoký vzrůst (květen) a posekané okraje silnic jsou pro sýčky atraktivním, ale nebezpečným lovištěm.

Přikrmujeme

Některá hnízdiště přikrmujeme či nám s tím pomáhají sami farmáři a další lidští sousedé sýčků. Nicméně je to pouze dočasná podpůrná aktivita, která sýčkům může pomoci zvýšit šanci na přežití, a to zejména v oblastech s nedostatkem přirozené potravy v nejkritičtějších fázích roku, jimiž jsou zima a hnízdění.

Šíříme osvětu o riziku technických pastí

V neposlední řadě stále apelujeme na širokou veřejnost, aby si každá domácnost zabezpečila potenciální pasti pro ptáky (nádrže na vodu, komíny, stojaté duté předměty, nebezpečná skla apod.). Letos jsme zatím zaznamenali jen jeden takový případ – sýčka chyceného do sítě nad slepičím výběhem, kterého se podařilo zachránit díky všímavosti lidí a zásahu záchranné stanice Falco. S příchodem letních měsíců však přichází i kritická doba, kdy se nezkušená mláďata začínají rozlétávat do nových teritorií. Proto všechny vyzýváme, aby byli ještě opatrnější a pasti odstraňovali.

Mezinárodní ochranářské spolupráce

V březnu se po dlouhých deseti letech konalo v katalánském Vicu sedmé mezinárodní sympozium sýčkařů z celé Evropy, kde jsme sdíleli zkušenosti a načerpali inspiraci. Přijelo více než 60 účastníků z 12 zemí – odborníků i laických ochranářů. Za dva dny zaznělo 23 příspěvků o populačních trendech, metodách monitoringu, potravních preferencích, nemocích sýčků či o možnostech, jak tento druh efektivně chránit. My jsme na setkání prezentovali situaci v ČR, včetně výzkumu i ochranářských aktivit, které pro sýčky realizujeme. Naše kolegyně Malavika Madhavan přiblížila porozumění jejich hlasové komunikaci a Eliška Kučerová sdílela zkušenosti s vypouštěním sýčků chovaných v lidské péči do volné přírody.

Situace v Česku s posledními 100 páry byla pro ostatní země varováním, podobně jako v Dánsku, kde přežívá posledních

↑ Pravidelná kontrola a instalace nových budek patří k naší každoroční práci v terénu | Foto: Tereza Valchářová

↗↗ Posedy ve tvaru T slouží sýčkům, ale i jiným dravcům a sovám jako rozhledna při vyhlížení potravy | Foto: Jiří Hornek

↗ Nevylíhnutá (neoplodněná či zastydlá) vajíčka odebíráme na další analýzy | Foto: Tereza Valchářová

15 párů. Naopak Nizozemsko, Belgie a Španělsko mají velké a početné populace čítající řádově tisíce až desetitisíce párů. I tam ale sýčci ubývají, ať už kvůli zalesňování, nebo změnám v zemědělském hospodaření. Naději všem přinesla přednáška z Rakouska, kde registrují silný nárůst populace – ze 170 párů v roce 2015 (podle výsledků Birdlife International) na 370 párů v roce 2024. V různých částech Evropy se sýček liší ve svých biotopových nárocích i hnízdních preferencích – ve Španělsku jsou populární budky integrované do střešních tašek, ve Francii, Německu či Belgii válcovité zavěšené na stromech, v Česku převládají budky na stěnách a v podkroví lidských budov.

Setkání ve Vicu bylo inspirativní nejen díky odborným příspěvkům, ale i díky možnosti přátelsky diskutovat, získávat cenné rady a sdílet stejné nadšení pro tento jedinečný druh. Ukazuje se, že přestože jsou problémy s ochranou sýčka v jednotlivých zemích různé, společným jmenovatelem zůstává potřeba zachování pestré, mozaikovité a extenzivně obdělávané krajiny, spolupráce s místními obyvateli a důraz na praktická, cílená opatření v terénu.

Jarní monitoring v číslech

Letos si sýčci v severozápadních Čechách vedli dobře. Oproti předešlým rokům zde sice nedochází k výraznému nárůstu, ale ani k poklesu populace. Při jarním sčítání jsme zaznamenali 60 obsazených lokalit a u 26 párů hnízdících v našich budkách jsme napočítali nejméně 75 mláďat. Načasování hnízdění bylo poměrně odlišné, což se projevilo i třeba měsíčním rozdílem ve stáří mláďat. Čtyři celé snůšky byly bohužel neúspěšné – vejce buď zastydla, nebo byla neoplozená. Dvě nejpočetnější snůšky čítaly šest čilých mláďat.

Poslechněte si podcast Ptáci v srdci #4 o sýčcích se Zuzanou Kučerovou

Děkujeme všem zodpovědným zemědělcům, dárcům, příznivcům, kolegům a dobrovolníkům, kteří sýčka podporují, ať už v našem týmu, nebo jinde v Česku. Za dlouhodobou finanční pomoc děkujeme Agentuře ochrany přírody a krajiny ČR, firmě Holcim (Česko), a. s., a značce Bushman.

Zuzana Kučerová | se od studia managementu volně žijících zvířat se zaměřením na africké kopytníky posunula do ČSO, kde se v týmu pro ochranu sýčka obecného věnuje terénní práci, koordinaci projektů a komunikaci s veřejností.

Martin Šálek | je ornitolog, který pracuje v Ústavu biologie obratlovců AV ČR a ČSO, kde se věnuje výzkumu a aplikované ochraně biodiverzity. Již více než dvacet let se zabývá výzkumem a ochranou sýčka obecného, za což byl v roce 2024 uveden do Světové síně slávy sovařů.

Aplikace k určování ptačích hlasů

Slyšeli jste už někdy zpívat ptáka a nevěděli, který to je? Díky dnešní technice může mít svého vlastního pomocníka s určováním ptáků každý. Do svého telefonu si jednoduše nainstalujeme aplikaci, která nám pak s identifikací pomůže. Je však důležité mít na paměti i rizika spojená s jejím užíváním.

Merlin

Aplikaci Merlin vytvořila Ornitologická laboratoř Cornellovy univerzity v New Yorku. Je tedy propojena s portálem e-Bird, a díky tomu využívá ohromné množství dat. Pokud e-Bird používáme, můžeme své účty v Merlinu a e-Birdu propojit a sledovat tak svůj Life List (seznam druhů, které jsme v průběhu života pozorovali).

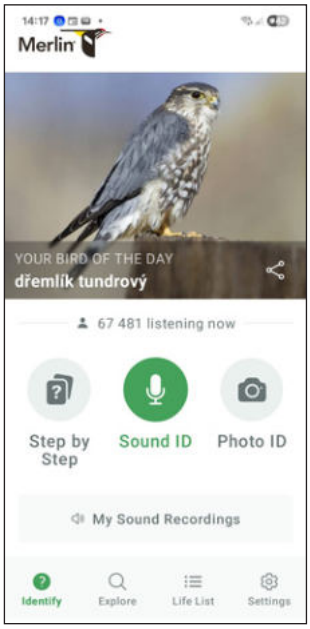

Úvodní stránka aplikace Merlin se třemi základními tlačítky a spodní lištou s nabídkou dalších funkcí

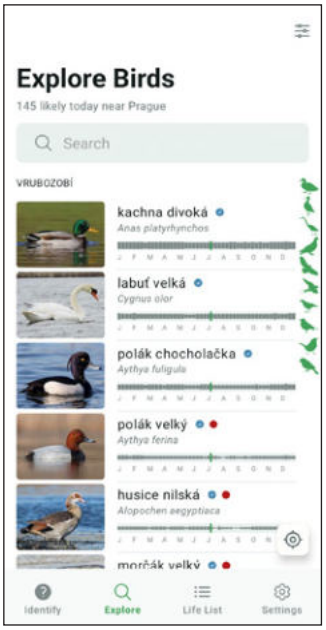

Funkce Explore v aplikaci Merlin nabídne druhy, které můžeme na konkrétním místě očekávat

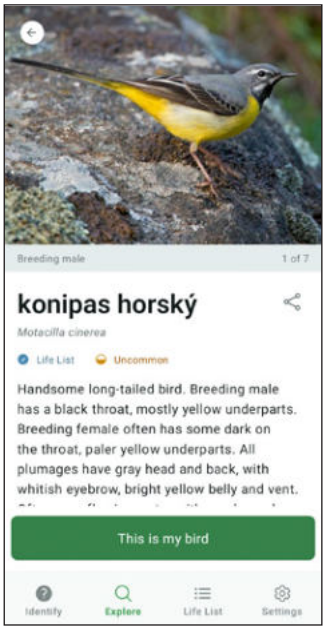

Karta druhu s informacemi o určování, rozšíření, fotografiemi a hlasy; zde konipas horský

Na hlavní stránce aplikace se nacházejí tři kolečka. Zeleným kolečkem uprostřed spustíme nahrávání zvuku. Aplikace využívá umělou inteligenci, která zvuk porovnává s databází ptačích hlasů, a jakmile během nahrávání uslyší shodnou část, ukáže se pod spektrogramem (vizuálním přepisem zvuku) daný druh. Aplikace však nadále nahrává a je schopna vyhodnotit i další slyšené druhy. Pokaždé, když se druh ozve znovu, zabarví se kolonka s jeho názvem žlutě. Své zvukové záznamy si můžeme uložit a kdykoli se k nim vrátit přes My Sound Recordings (Mé zvukové nahrávky) ve spodní části hlavní stránky.

Je ovšem důležité mít stále na paměti, že se nejedná o bezchybný nástroj. Aplikace často vyhodnotí jako ptačí hlas i jen trochu podobné zvuky. Někdy se také stává (například vlivem horších podmínek při nahrávání), že aplikace ukáže druh, který se na lokalitě vůbec nenachází. Proto doporučuji druhy, které nevídáme příliš často, pečlivě kontrolovat. Určení je vždy spolehlivější, označí-li aplikace určitý druh žlutě vícekrát a opakovaně tak potvrdí danou volbu. Když si ale stále nejsme jisti, pozorování si uložme a začněme znovu. Je-li druh opravdu na lokalitě přítomen, aplikace by ho měla opět určit. Pokud se však znovu nezobrazí, zkusme porovnat hlas z nahrávky s hlasem ptáka, který nám aplikace nabídne po rozkliknutí jeho kolonky.

Další funkcí je určovací manuál Step by Step (Krok za krokem). Doporučuji ji využít, pokud jsme ptáka zahlédli jen na chvíli a nestihli ho nahrát nebo vyfotit. Aplikace nám položí pět základních otázek: kde a kdy jsme ptáka viděli, jak byl velký, jak byl barevný a jaká byla jeho aktivita. Podle odpovědí vyhodnotí nejpravděpodobnější varianty, které nám nakonec nabídne. Třetí kolečko nabízí funkci určování druhů z fotek, které do aplikace nahrajeme, a ona nám opět nabídne nejpravděpodobnější možnosti.

Mou oblíbenou funkcí je Explore (Průzkum), jež je dostupná přes dolní lištu. Zde nastavíme místo a datum a na jejich základě aplikace nabídne seznam druhů vyskytujících se v dané oblasti. Přes pravý okraj se tímto seznamem můžeme skrze lištu se siluetami pohybovat rychleji. Za názvy některých druhů se objeví buď oranžový půlkruh, nebo červený kroužek. Tyto dva symboly značí četnost druhu v oblasti. Ptáci beze značky jsou na lokalitě velmi běžní, ti s oranžovým půlkruhem se tam vyskytují jen občas a ti s červeným kroužkem jen velmi zřídka. Bohužel ani tato funkce není bezchybná. Protože údaje pro vytvoření seznamu sbírá aplikace z okruhu několika kilometrů, stává se, že u některých druhů nesouhlasí jejich pravděpodobnost výskytu nebo v seznamu úplně chybějí.

V pravém horním rohu se nachází ikona pro nastavení seznamu, kde můžeme upravit způsob řazení ptáků. Doporučuji zvolit možnost By family – most likely (Podle čeledi – nejpravděpodobnější). Ptáky pak aplikace řadí podle čeledí a zároveň podle jejich běžnosti na lokalitě. Po kliknutí na kolonku ptáka v seznamu

se zobrazí mapa jeho rozšíření, fotografie včetně různých šatů, krátký text shrnující vše podstatné pro určení a hlasové projevy (nejen zpěv, ale i kontaktní a další hlasy). Do aplikace si také můžeme stáhnout „balíčky“ druhů podle jejich zeměpisného rozšíření, díky nimž si zobrazíme mapy výskytu a přehrajeme hlasy ptáků z daného regionu, i když právě nejsme online.

Podle mých zkušeností je Merlin nejlepší aplikací pro pomoc s určováním ptačích druhů, především pak jejich hlasů. Jeho systém identifikace navíc považuji za velmi vhodný pro začínající ornitology, kteří se ptačí hlasy teprve učí. Zároveň má i dvě další funkce, které se hodí v případě, že jsme ptáka neslyšeli. Velmi užitečnou je i funkce Explore, kterou používám pro vytvoření představy o ptácích, jež mohu v dané oblasti očekávat. Pro konkrétní lokality však doporučuji hledat přes e-Bird nebo faunistickou databázi Avif.

Důvodem, proč některé názvy funkcí uvádím v angličtině, je, že přestože lze nastavit, aby se názvy ptáků zobrazovaly v aplikaci v češtině, pro ostatní texty lze bohužel vybírat jen z několika málo jazyků, což může představovat jazykovou bariéru. Aplikace má však velmi povedený, příjemný a přehledný design a její základní funkce se dají zvládnout i přes toto znevýhodnění.

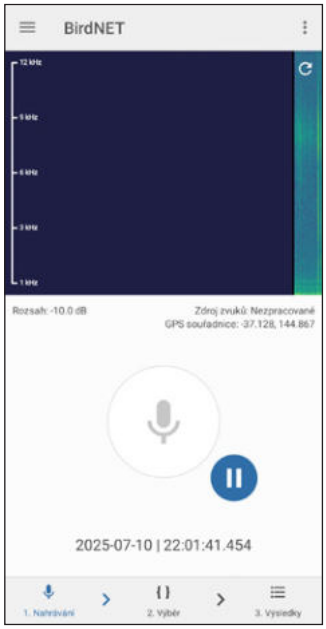

Úvodní stránka aplikace BirdNET nabízí vlevo nahoře menu a na dolní liště ovládací tlačítka nahrávání zvuku

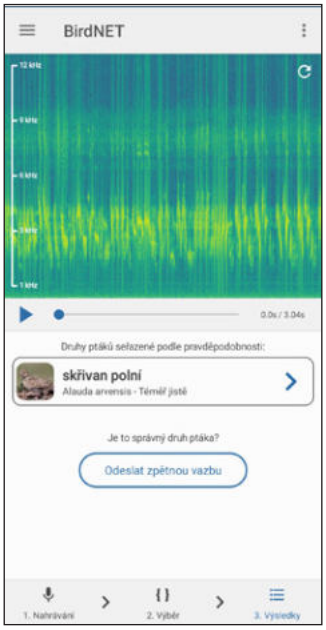

Výsledek, který aplikace BirdNET nabídla na základě analýzy námi nahraného zvuku jako nejpravděpodobnější

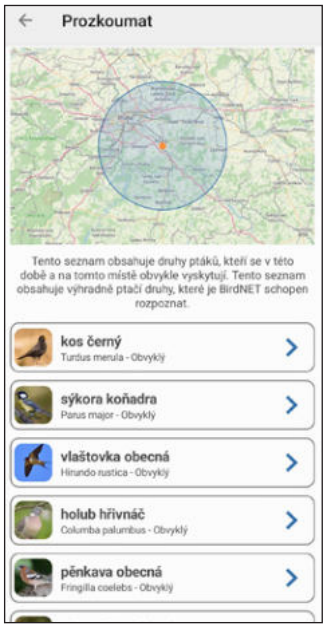

Funkce Prozkoumat ukazuje, které druhy se v našem okolí pravděpodobně nacházejí – vybírá je na základě hlasů nahraných již dříve uživateli aplikace BirdNET

BirdNET

Aplikace je vyvíjena jako společný projekt Ornitologické laboratoře Cornellovy univerzity a Technické univerzity v Chemnitzu.

Po otevření aplikace se ihned spustí nahrávání a na displeji se ukáže nabíhající spektrogram. Až uslyšíme hlas, u kterého chceme znát původce, nahrávání zastavíme a přetažením prstu označíme vybranou část. Pak už jen necháme nahrávku analyzovat a aplikace vyhodnotí, o jakého ptáka se jedná. Systém určování je odlišný než u Merlinu. Vybraný úsek je porovnán s databází a následně je z nahrávky určen druh s největší pravděpodobností. Míru pravděpodobnosti nám aplikace také sdělí, takže víme, zda můžeme výsledku věřit. Kromě určení druhu nás aplikace také dokáže přesměrovat na stránku Wikipedie o daném druhu.

Kromě určování ptačích hlasů můžeme využít i funkce Prozkoumat a Birdweather. Na obě se dostaneme přes rozkliknutí lišty vlevo. Funkce Prozkoumat nám ukáže seznam druhů, které se vyskytují v naší blízkosti a s jakou pravděpodobností, zatímco Birdweather nabídne mapu s konkrétními pozorováními jednotlivých druhů. Můžeme si tak prohlédnout, které druhy byly na lokalitě zaznamenány v minulosti. Pro tuto funkci však aplikace využívá jen vlastní data, která do ní nahráli jiní uživatelé, a databáze tedy není tak komplexní jako v případě Merlinu.

BirdNet doporučuji využívat především na hlasy, které se ozývají kratší dobu, a pro delší nahrávání v nepříznivých podmínkách. Ruší-li nahrávání provoz na silnici nebo šumění vody, Merlin se zaměří na výraznější a hlasitější hlasy, ale méně nápadný nebo krátký hlas, který chceme určit, nezaznamená. BirdNet v takovém případě poskytuje spolehlivější výsledky.

Závěrem bych rád zdůraznil, že tyto nástroje je třeba vnímat jako šikovné pomůcky, ne jako bezchybné roboty. Používejme vždy zdravý rozum a nehoňme se slepě za jednoduchým řešením. Mějme také na paměti, že aplikace nepočítají se schopností některých druhů imitovat hlasy jiných ptáků. Mohou nám ale pomoci zlepšit se v určování ptáků podle hlasu. Jedná se tak o dobré sluhy, ale špatné pány.

Ani člověk, ani aplikace neumějí určovat ptačí hlasy bezchybně. U člověka k posouzení a opravě chyb slouží rozum a zkušenost, u aplikací postupně se měnící algoritmy. Záludné ovšem je, že lidské ucho a mozek a počítačová aplikace dělají každý jiné chyby. Je proto dobré vědět, jakým způsobem byl který pták určen. Zapisujeme-li svá pozorování do Avifu, určení pomocí aplikace je potřeba vždy uvést. Jen když bude zaznamenáno, která data lze s kterými porovnávat, může celá databáze sloužit jako dlouhodobý zdroj poznání.

U monitorovacích programů, jako je Liniové sčítání druhů (LSD), musíme být ještě důslednější a během sčítání **nepoužívat** automatické určování hlasů vůbec. Podmínkou účasti v těchto programech je perfektní znalost ptačích hlasů a tu zatím žádná aplikace nahradit nedokáže. Automatické nahrávání a analýzy nahrávek rozhodně mají v ornitologii své místo, nelze je ovšem použít tam, kde očekáváme zapojení živého člověka.

Zdeněk Vermouzek, koordinátor LSD

Jan Žák | studuje gymnázium Jana Keplera a je členem Ornitologické akademie ČSO. Nejčastěji a nejraději ptáky pozoruje v ornitologicky málo probádaném Karlovarském kraji. Kromě pozorování ptáků také rád fotografuje přírodu všeobecně.

HOLCIM ČESKO POMÁHÁ V RÁMCI PROGRAMU PRO REGION

Jsme součástí mezinárodní skupiny Holcim, globálního lídra v inovativních a udržitelných stavebních řešeních.

Stavíme zelenější města, chytřejší infrastrukturu a zlepšujeme životní prostředí po celém světě.

Holcim Česko je více než 120 let neodmyslitelně spjat s výrobou stavebních materiálů v Čížkovicích. Neustále rozšiřujeme nabídku nízkouhlíkových a cirkulárních řešení, mezi která patří například ECOPlanet – zelený cement.

Jsme partnery regionu – dlouhodobě vytváříme prostor pro společný, udržitelný růst. Nově, od roku 2025, podporujeme místní komunity v rámci programu PRO REGION.

Počátky spolupráce s Českou společností ornitologickou sahají do roku 2012. Spolupracujeme nejen přímo na záchraně ohrožených druhů, ale ve svém výrobním areálu a jeho okolí aktivně vytváříme podmínky, které jsou příznivé pro vybrané druhy ptactva.

„Tradiční je v Holcimu podpora hnízdění kriticky ohroženého sokola stěhovavého na hlavním komíně. V budce se zde od roku 2015 vylíhlo 25 mláďat. Díky fotopastem máme i mnoho informací o rodičích. Spolupráce přispívá sokolům a nám dělá velkou radost," dodává k našemu úsilí ornitolog Václav Beran, který se s námi dlouhodobě podílí na ochraně ohrožených druhů ptactva v našem okolí.

Podporujeme ochranu sýčků v Ústeckém kraji

PRO REGION

TVOŘÍME LEPŠÍ BUDOUCNOST PRO SPOLEČNOST A PLANETU.

holcim.cz

HOLCIM

Ptačí duše

Létající drahokamy našich luk, lesů a zahrad
Pavlína Kourková, Barbora Kaminiecká
Mladá fronta 2025; 210 × 270 mm; 160 stran

Jsou knihy, které přibližují ptačí život a chování. Jiné radí, jak ptáky určovat nebo kde je pozorovat. A ještě jiné, čistě „prohlížecí“, představují ptačí krásu v obrazech. V knize *Ptačí duše*, vydané letos v červnu, najdete tohle všechno.

Velkorysý formát předurčuje knihu k prohlížení v pohodlí domova. Na první pohled jsou jejím těžištěm ilustrace třiatřiceti našich běžných druhů ptáků, které vybrala a namalovala renomovaná botanická malířka Pavlína Kourková. Zkušené oko sice na některých pozná, že ne všechny proporce jsou zachyceny věrně (za méně podařené považuji například králíčka nebo pěnkavu), autorka však perfektně ovládá techniku a u jiných druhů dokázala obdivuhodně vystihnout jejich osobitost – třeba dudka, stehlíka, strakapouda nebo ledňáčka si budete prohlížet dlouhé minuty a budete se k nim rádi vracet. Je jen otázkou, proč redakce zvolila opakování téhož motivu ve velkém zvětšení – myslím, že ilustracím spíše škodí a rozhodně lépe vyznívá celkový pohled než obrovské výřezy.

Že devizou knihy nejsou jen (či především) obrázky, zjistíte, když se začtete do textů Barbory Kaminiecké. Její vyprávění, z něhož čiší hluboká láska k opeřencům i bohaté znalosti a osobní zkušenosti, si kvalitou a poutavostí s ilustracemi nezadají. Kromě údajů o životě každého druhu se třeba dozvíte, kdo a proč si vtírá mravence do peří, který pták snáší vajíčka do hnízd sousedů a proč jsou kosi kabrňáci. Nechybí ani doporučení k ochraně či pozorování ptáků v přírodě a díky autorčiným osobním zážitkům

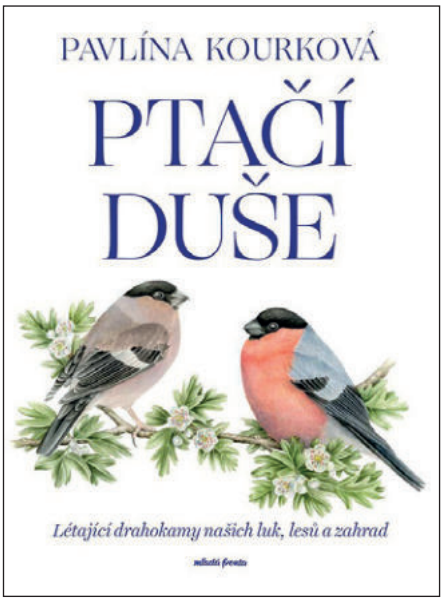

s nimi jde o velmi milé čtení. Knížce tak vlastně schází jen jediné – jméno autorky textů na titulní straně. To by se totiž rozhodně slušelo.

Alena Klvaňová

Stanete se ptačím patronem atlasu rostlin?

Více než 160 odborníků se za podpory univerzit, firem a veřejnosti podílí na vzniku knihy, která u nás díky své ucelenosti a odborné garanci nemá obdoby. Bude to první obrazová kniha obsahující přes 9 tisíc fotografií všech planých rostlin ČR, stručné informace a mapky jejich rozšíření. Poslouží tak při poznávání české flóry široké veřejnosti, ale bude dobrým podkladem také pro studenty a botaniky, protože v ní najdou i obtížně určitelné skupiny. Tým tvoří více než 140 fotografů a 22 botaniků. Finančně vznik knihy podporuje veřejnost, přes 25 patronů, 13 děkanů vysokoškolských fakult a také několik krajů.

Průběžná sazba probíhá nyní, závěrečné korektury očekáváme v roce 2027. Do té doby můžete práci na knize sledovat (**facebook.com/Fotoatlasrostlin**), ale také podpořit (**fotoatlas-rostlin.cz**). Stále zbývá pokrýt polovinu rozpočtu, proto zveme k účasti i milovníky ptáků. Díky podpoře, které si velmi vážíme, můžeme zajistit dostupnější cenu knihy a vytvořit její mobilní verzi.

Ukázka tabule ptačí nohy maličké. Zpracovala Zuzana Bartyzalová. | Foto (shora zleva): Petr Koutecký, Alena Lepší, Pavel Novák

Ukázka tabule vstavače kukačky. Zpracovala Zuzana Bartyzalová. | Foto (zleva): Vladimír Nejeschleba, Libor Zdařil

K patronátu jsou dosud volné třeba tyto rostliny s ptačími jmény: ptačí noha maličká, vraní oko čtyřlisté, vranožka podvojná, orlíček obecný, vrabečnice roční, kakost holubičí a mochna husí. Vybírat lze i z rodů ptačí zob, ptačinec nebo kosatec. Několik rodů má svůj „ptačí“ druh (třešeň, vikev, truskavec), lákavý je i kterýkoli z jeřábů. A nakonec i kakost smrdutý, který je lidově zván čapí nůsek. Zbývá ještě upozornit, že *Prunella* není ve světě botaniků pěvuška, ale rod hluchavkovitých rostlin černohlávek, což by mohlo leckterého ornitologa splést. Vstavač kukačka, pampeliška husí a ostřice ptačí nožka své patrony již mají, tak dlouho neváhejte.

Alena Lepší a Karel Boublík, Fotografující botanici, z. s.

Nenápadní zabijáci v našem okolí

Sud na vodu, okap, síť natažená přes výběh slepic nebo mucholapka visící ze stromu – běžné předměty, které většina z nás potkává na zahradách či v okolí domova, mohou pro ptáky a další drobné živočichy představovat smrtící pasti. Přitom těmto zbytečným úhynům lze snadno zabránit – stačí jen vědět, na jaké nástrahy si dát pozor a jak je odstranit nebo zabezpečit.

↑↑ Nádrž na vodu stačí zabezpečit pěnovými plováky a šance na utonutí zvířat se tak mnohonásobně sníží | Foto: Tereza Valchářová

↑ Sýček obecný se zachytil za drápek do sítě nad výběhem slepic | Foto: Pavla Sadílková

↗↗ Ptáci a další drobní živočichové se mohou snadno chytit do lepových pastí na hmyz | Foto: Archa Liberec

↗ Takto už je roura bezpečná; bohužel když byla postavená, stálo to život dva sýčky v pozadí | Foto: Martin Šálek

A o jaké potenciální pasti jde? Největšími zabijáky ptáků jsou bezpochyby skleněné plochy. Nárazem do skla u nás každoročně zahyne odhadem až milion ptáků. Nebezpečné ale mohou být i bazény a další nádrže na vodu, ve kterých se mohou ptáci – stejně jako řada dalších živočichů – utopit. Riziko představují také různé sítě, lepové pasti, ale i svisle stojící roury a jiné duté prostory, do kterých ptáci zapadnou a nedokážou se z nich dostat ven. Pojďme si tedy jednotlivé typy těchto pastí rozebrat podrobněji.

Vodní nádrže

Každé léto se v bazénech po celém Česku utopí velké množství hmyzu, který se marně snaží vylézt po jejich kluzkých, kolmých stěnách a zachránit se tak před jistou smrtí. Do podobné situace se však snadno mohou dostat i ptáci, netopýři, ještěrky a další drobní živočichové, kteří se chtějí napít nebo zchladit ve studené vodě. A nejde jen o bazény. Zvířata se mohou stejně snadno utopit v požární nádrži, sudu na dešťovou vodu nebo napáječce pro hospodářská zvířata. Přitom zabezpečení těchto pastí je většinou velmi jednoduché. V případě, že nádobu nepoužíváme, je nejlepším řešením otočit ji dnem vzhůru. Pokud ji používáme, umístíme do ní plovák, který si buď můžeme vyrobit (např. z dřevěných prken), anebo koupíme již hotový pěnový plovák. Na okraj nádrže je pak ideální připevnit pruh drátěného pletiva, aby se mohla případná oběť snadno dostat ven.

Umělé dutiny

Často přehlíženými, zato velmi nebezpečnými pastmi jsou duté, svisle stojící předměty, jako jsou různé roury, fukary na seno, větrací šachty, okapy, komíny nebo stará potrubí vzduchotechniky. Ptáci do nich mohou zapadnout, když se snaží ze zvědavosti dutý prostor prozkoumat, a už se nedokážou dostat ven – stěny jsou hladké a v úzkém prostoru navíc obvykle nemohou použít křídla. Oběťmi těchto pastí se často stávají sovy, například sýčci nebo sovy pálené, ale mohou v nich uváznout i další druhy ptáků a živočichů. Jak tomu zabránit? Roury a prázdné sudy stačí položit do vodorovné polohy, nebo můžeme horní vstup

uzavřít pletivem, mřížkou či dřevěnou deskou. Mřížkou je dobré zakrýt také horní ústí okapové roury, zejména je-li okap sveden pod zem. Pokud jde o komíny, je to složitější. Existují různé typy komínů podle funkce, materiálu, konstrukce, umístění i přístupnosti. Není tedy snadné určit jeden typ zabezpečení, který bude fungovat plošně. Některé typy se dají zabezpečit pomocí lapačů jisker, ochranných košů a mřížek, každopádně je ale vždy potřeba pozvat si na takovou úpravu odborníka.

Sítě

Značným problémem se mohou pro zvířata stát různé sítě a provázky, do kterých se snadno zamotají, ale vymotat se už bez pomoci většinou nedokážou. Typickým nešvarem jsou síťky od lojových koulí, které lidé v zimě pověsí na strom a po vyzobání obsahu síťku nechají viset na stromě. Ptáci se mohou zamotat také do rybářských vlasců nebo sítí od balíků sena či slámy. Někteří ptáci dokonce používají kousky provázků jako stavební materiál pro svá hnízda, kde se na nich mohou uškrtit mláďata nebo si do nich mohou zamotat končetinu.

Samostatnou kapitolou jsou pak sítě přímo určené na ochranu ovocných keřů a stromů před plodožravými ptáky anebo sítě chránící drůbež a další domácí zvířata před dravci. Nedávno se do takové sítě zamotala samička kriticky ohroženého sýčka obecného, která zde zůstala viset za drápky u nohy. Naštěstí se ji podařilo včas vysvobodit a po krátkém pobytu v záchranné stanici byla vypuštěna zpět do přírody. Bohužel většina ptáků takové štěstí nemá a často se je podaří najít, až když je pozdě. Zamotání ptáka do sítě nelze nijak spolehlivě zabránit. Nejlepší prevencí proto je takové sítě na zahradách a v sadech vůbec nepoužívat a raději je nahradit například pletivem.

Lepové pasti

V posledních letech evidují záchranné stanice nárůst počtu ptáků přilepených do lepových pastí. Lepicí pasty, destičky nebo pásky, ale i klasické mucholapky pořizují lidé na likvidaci hmyzu, a přitom často vůbec netuší, že se na ně mohou přichytit také ptáci, netopýři, drobní hlodavci nebo plazi. Ti posléze hynou vyčerpáním anebo na četná zranění, která si způsobí při pokusu vymanit se z lepidla. Dovoz i prodej lepových pastí na obratlovce zakazuje v Česku zákon na ochranu zvířat proti týrání. Na lepové pasti na hmyz se však zákon nevztahuje, a to i přesto, že u leckterých výrobků jsou lepidla dostatečně silná na to, aby se na ně přilepil i pták nebo jiný obratlovec. Lidé tak potírají kmeny stromů lepicími pastami, na větve vyvěšují mucholapky a často nemají vůbec tušení, že mohou ptákům ublížit. Každá lepová past by měla obsahovat návod k použití, který minimalizuje riziko dopadu na obratlovce, a naší povinností ze zákona je se jím řídit. Bohužel zatím nemáme ověřené informace o tom, jaké lepidlo je pro obratlovce ještě bezpečné, a tak je nejlepší lepové pasti v přírodě vůbec nepoužívat.

Skla

Zdaleka největší problém představují pro ptáky skleněné plochy, jako jsou velká okna, výlohy, prosklené zastávky, spojovací krčky budov či zrcadlové pláště obchodních center nebo výškových budov. Ať už se ve skle zrcadlí okolní krajina, nebo je průhledné, v obou případech si ptáci myslí, že jím bez problému proletí, na což mnozí z nich doplatí životem. Skleněné plochy jsou obzvlášť nebezpečné, pokud jsou umístěné v blízkosti zeleně, kde se pohybuje i velké množství ptáků, např. v parcích, v lese nebo na břehu řeky. V posledních letech se rozmáhá trend různých zážitkových tiny housů, které mají často prosklenou celou stěnu a jsou posazené na samotě v přírodě, pro ptáky se tudíž jedná o velmi nebezpečné pasti.

↑↑ Tento kos náraz do skla nepřežil. Ptáci nevnímají skleněné plochy jako překážku, a tak je potřeba jim je zviditelnit. | Foto: Ludmila Korešová

↑ Aby bylo zabezpečení skla účinné, lepíme samolepky 10 cm od sebe | Foto: Tereza Valchářová

A jak na skleněné plochy vyzrát? Vzhledem k tomu, že ptáci nevnímají sklo jako překážku, je potřeba jim ho zviditelnit. Toho dosáhneme nejlépe za pomoci samolepek, barev na sklo nebo samolepicích fólií. Na ZelenaDomacnost.com a v e-shopu ČSO jsou k dostání jak výraznější samolepky, tak nenápadnější UV samolepky, které jsou pro lidi téměř neviditelné, ale pro ptáky, kteří vnímají i ultrafialovou část světla, jsou dostatečně zřetelné. Důležité je, aby byly samolepky maximálně 10 cm od sebe, aby se mezi nimi ptáci nesnažili proletět. Omezit nárazy ptáků do skel však mohou i venkovní žaluzie, a pokud nedochází k zrcadlení, mohou tento účel splnit i obyčejné záclony.

Každý z nás může ptákům pomoci tím, že si bude více všímat svého okolí a snažit se vytvořit pro ně i další živočichy bezpečné prostředí. Nebuďme lhostejní, není nic horšího než zbytečná smrt. ◢

Za dlouhodobou podporu kampaně za bezpečná skla děkujeme AGC Flat Glass Czech, a. s.

Tereza Valchářová | pracuje v ČSO v oddělení komunikace, kde se věnuje přípravě a publikování tiskových zpráv, správě webu a sociálních sítí a fotografování. V rámci doktorského studia na katedře zoologie a rybářství ČZU se zabývá etologií ryb.

Kolik se u nás loví vodních ptáků

Kromě husí velkých (na obrázku) dochází bohužel i k odstřelům vzácnějších a ohrožených druhů, jejichž počet nelze spolehlivě stanovit, protože jsou všechny vykazovány společně ve sběrné skupině „husy“ | Foto: Jiří Bohdal (naturfoto.cz)

Kormorán velký se u nás smí lovit téměř pět měsíců v roce a počty ulovených kusů stále stoupají | Foto: Libor Koucký

Mezinárodní úmluvy týkající se ochrany přírody a životního prostředí, jako je Ramsarská o mokřadech, Bonnská o migrujících živočiších či Mezinárodní úmluva o ochraně biodiverzity, naplňují svá poslání již dlouhodobě v tříletých cyklech. Ten je obvykle završen konferencí smluvních stran, na kterou státy připravují národní zprávy. Stejným způsobem funguje i Dohoda o ochraně africko-euroasijských stěhovavých vodních ptáků (AEWA).

Součástí poslední národní zprávy, zpracovávané pro období 2019–2023, byl i přehled o množství ulovených vodních a mokřadních ptáků v členských zemích. Poslední uveřejněná data Ministerstva zemědělství ČR se vztahují k roku 2023 (viz tabulka). Na těchto údajích mne překvapilo pár věcí, o které bych se chtěl se čtenáři *Ptačího světa* podělit. Snad nejvíce mne zarazil počet střelených husic nilských; 741 ulovených husic nepochybně ilustruje nebývalý nárůst početnosti tohoto invazního druhu. Předpokládám, že alespoň husice nilské byly určovány správně – další věcí vyplývající z národní zprávy je totiž přetrvávající ostuda našich myslivců, a to neschopnost (nebo snad nechuť?) správně určit druhy ulovených poláků a husí. U poláků nás to již naštěstí trápit nemusí, ti už od letošního dubna nemají stanovenu dobu lovu (řečeno jinými slovy, nesmí se již lovit; viz také *Ptačí svět* 1/2025). Proč ale ministerstvo zemědělství, které je zodpovědné i za provoz myslivosti a její právní zakotvení, nevyžaduje od myslivců určování ulovených husí do druhů, je mi již dlouhou dobu záhadou. Česko (a předtím i Československo) vykazují v úlovcích pouze „sběrnou“ kategorii „husy“. Roční úlovky jsou (možná překvapivě, vzhledem k výraznému kolísání počtu zimujících husí) stabilní, pohybují se dlouhodobě kolem uvedených 2000 jedinců. Bohužel, jednotlivě se mezi nimi objevují i celosvětově kriticky ohrožené husy malé (podle ústního sdělení jihomoravských myslivců). Při současném způsobu lovu (nejčastěji na ranním rozletu) je ovšem téměř nemožné spolehlivě poznat, na jaký druh husy střílíte. V ruce by to ale samozřejmě již žádný problém být neměl! Zajímavý je podíl Česka na počtu střelených kormoránů velkých: zhruba 10 000 u nás ročně střelených jedinců představuje kolem 20 % všech střelených kormoránů v Evropě. A zdá se, že trend spíše roste, protože v roce 2023 bylo uloveno dokonce rekordních 11 092 kormoránů! Až do letoška střílení poláci jsou zastoupeni (alespoň na střední Moravě) především polákem chocholačkou, poláků velkých bývalo v posledních letech uloveno minimálně. Zákaz lovu platí od stejného data, 1. dubna 2025, i pro lysku černou (viz vyhláška č. 64/2025 Sb.). Čtenáře jistě upoutají i vysoké počty ulovených kachen divokých, ty však představují z velké části jedinci uměle vypouštění.

Česko z hlediska množství střelených jedinců nepředstavuje v Evropě žádný extrém. Vzhledem k negativnímu trendu početnosti u obou druhů poláků je určitě potěšitelný nově schválený zákaz jejich lovu. Pozitivní je také z hlediska výběru lovných druhů v porovnání s jinými evropskými státy jejich nízký počet (viz např. naprostý zákaz lovu všech bahňáků). V praxi by samozřejmě šlo změnit řadu věcí (viz např. bizarní výjimka pro proplácení škod způsobených nechráněným kormoránem velkým), ale to by už byl námět na jiný článek.

Počty ulovených vodních ptáků v Česku; zdroj: Ministerstvo zemědělství ČR

		doba lovu	uloveno		aktuální doba lovu
		2022, 2023	2022	2023	2025
kachna divoká	*Anas platyrhynchos*	1. 9. – 15. 1.	221 447	201 582	1. 9. – 30. 11.
kormorán velký	*Phalacrocorax carbo*	1. 9. – 15. 1.	9763	11 092	na výjimku
husy	*Anser* spp.	16. 8. – 15. 1.	2044	1798	16. 8. – 15. 1.
husice nilská	*Alopochen aegyptiaca*	1. 1. – 31. 12.	662	741	1. 1. – 31. 12.
poláci	*Aythya* spp.	1. 9. – 30. 11.	311	389	zákaz
lyska černá	*Fulica atra*	1. 9. – 30. 11.	421	316	zákaz
volavka popelavá	*Ardea cinerea*	1. 9. – 15. 1.	218	254	na výjimku

Josef Chytil | dlouhodobě pracuje v rybničních oblastech střední a jižní Moravy, navíc je jako národní delegát výrazně angažován v mezinárodních úmluvách o mokřadech a vodních ptácích. Přes 30 let prováděl intenzivní monitoring vodního díla Nové Mlýny.

Indiánský kmen zachraňuje své kondory

Záchrana kondora kalifornského před vyhynutím určitě patří mezi nejpozoruhodnější ochranářské projekty: v roce 1987 bylo odchyceno posledních 22 jedinců, kteří ještě přežívali ve volné přírodě, a díky velmi úspěšnému odchovnému programu v losangeleské zoo i jinde se pak kondoři do přírody zase vrátili.

Severokalifornský kmen Juroků kondory vždy považoval za posvátné posly svých modliteb, jenže z oblasti na pomezí Kalifornie a Oregonu jejich „totemoví" ptáci zmizeli už před více než sto lety. Jurokové se proto rozhodli, že se do záchranného programu zapojí a sami si kondory na své území reintrodukují.

Jurokové se o reintrodukci kondorů na území svého kmene snaží od roku 2008. Ptáci, s nimiž je kultura kmene neoddělitelně spjatá, tu chyběli více než sto let. | Foto: Chuck Szmurlo (CC BY 3.0)

Příčin, proč populace kolabují, bývá vždy více, ale v případě kondorů kalifornských bylo tou zdaleka nejvýznamnější olovo obsažené ve střelivu. Kondoři přímo umírali na otravu olovem anebo, a to zejména, nebyli schopni reprodukce. To se otočilo v lidské péči a uměle odchovaní jedinci jsou vraceni do přírody; v roce 2004 se vylíhlo první mládě mimo zoo a již o čtyři roky později žilo v přírodě víc kondorů než v zajetí. A v roce 2022 už to bylo markantní: 347 kondorů v přírodě oproti 214 jedincům v lidské péči. Celé je to těžko uvěřitelné zejména proto, že do onoho roku 1987 se uměle nepodařilo odchovat ani jediné mládě.

Jurokové v roce 2022 získali celkem sedm mladých kondorů, odchovanců zoo v Oregonu a Los Angeles, a dva z nich ještě téhož roku vypustili do přírody. Pak následovalo dalších šestnáct kondorů. Všichni jsou vybaveni vysílačkou a jsou nadále sledováni a pravidelně odchytáváni, což přináší cenné informace. První Juroky vypuštění ptáci se ještě zdržovali poblíž, konkrétně zaletovali nanejvýš do vzdálenosti 50 kilometrů. Později už to bylo až 150 km daleko.

Z analýzy krve je zřejmé, že pro kondory v přírodě představuje olovo i nadále největší nebezpečí: obsahovala jej téměř třetina vzorků, přičemž prokazatelně způsobilo každé druhé z těch úmrtí, u nichž je příčina úhynu známa. A díky GPS je jasné, kde konkrétně se kondoři otrávili. Střelivo s olovem nesmějí lovci v Kalifornii používat od roku 2019; jeho bezpečnou alternativou je měď. Problém ale představuje to, že se střelivo s olovem nadále vyrábí „k jiným účelům než loveckým" (a používá se tedy zejména na střelnicích), takže je zákaz neúčinný. Nicméně je zřejmé, že opravdoví lovci jsou celkem

V rámci příprav na vypuštění kondorů do volné přírody se Tiana Williamsová-Claussenová, která řídí kmenový úřad pro ochranu přírody, účastní odběru krevních vzorků a připevňování vysílačů v Jonssonově centru pro ochranu přírody v oregonské zoologické zahradě | Foto: Matt Mais/Yurok Tribe

uvědomělí a skutečně střelivo s olovem používat přestali, protože tento toxický kov už prakticky vůbec neobsahují krevní vzorky z odlehlých zalesněných oblastí, kde se loví hlavně velká zvířata, ale právě jen z míst poblíž lidí, tedy z blízkosti zmiňovaných střelnic a z okolí farem a také z obhospodařovaných lesů. Není pochyb, že musí následovat zákaz veškerého střeliva s obsahem olova; už proto, že na otravu olovem umírají i další dva severoameričtí kondoři (krocanovitý a havranovitý) a orli.

Jurokové do jara 2025 vypustili celkem osmnáct kondorů (a další se chystají ještě letos) a v lednu téhož roku zaznamenali první úhyn: po pouhých třech měsících a několika dnech od vypuštění nepřežil jejich nejmladší, jedenapůlletý kondor. Při pitvě byla v jeho žaludku nalezena diabolka ze vzduchovky a zároveň byl zjištěn i extrémně vysoký obsah olova v játrech a kostech. Na otravu přitom stačí i úlomek diabolky; její původ se ale určit nepodařilo.

Jiří Hrubý (podle BBC a yuroktribe.org)

Osmdesátiny Jana Hory a Karla Pecla

Přesně měsíc od sebe – tedy 5. 6. a 5. 7. – oslavili letos v létě osmdesáté narozeniny dva významní čeští ornitologové Jan Hora a Karel Pecl. Honzovi i Karlovi ze srdce přejeme pevné zdraví a ještě mnoho krásných ptačích zážitků. Podrobně jsme oba připomněli na webu ČSO *birdlife.cz*, kde najdete i vzpomínky jejich kolegů a přátel.

Honza Hora je bezesporu jednou z největších osobností české ornitologie a ochrany přírody, která měla mimo jiné i zcela zásadní vliv na rozvoj ČSO. Od 80. let zajišťoval její fungování, zasadil se o úspěšné připojení k BirdLife International a inicioval i její přeměnu z odborného sdružení na plnohodnotnou moderní nevládní organizaci. Už v 80. letech u nás zavedl systém patronátních skupin významných ptačích území, který poté převzali partneři BirdLife po celém světě, za což v roce 2008 obdržel prestižní ocenění. Asi nejvýznamnějším z jeho přínosů české ochraně přírody je systematická příprava na vstup Česka do EU, v jejímž rámci zajišťoval překlady směrnic, školil úředníky a připravil návrh ptačích oblastí pro Naturu 2000.

Jan Hora (vpravo) v rozhovoru s bývalým vedoucím kroužkovací stanice Jiřím Formánkem během vánoční besídky v sídle ČSO na pražském Andělu v roce 2008 | Foto: archiv ČSO

„I dnes bychom těžko našli někoho dalšího, kdo by zvládal tolik věcí zároveň jako čerstvý osmdesátník Honza. Monitoring na Šumavě, sledování mysliveckých aktivit v jižních Čechách, donedávna práce na *Pražském ptactvu*, předtím na monografii o ptácích jižních Čech, k tomu rodina, přátelé… a historky, jejichž počet i barvitost jsou taky zcela jedinečné. (Mimochodem, víte, kolik tanků Honza utopil na vojně?)“ Zdeněk Vermouzek

„Vzpomínám také na Honzovy encyklopedické znalosti a neskutečný přehled literární i praktický, po desítkách let strávených v pražské zoo a později v ČSO. A fenomenální paměť. Vítězná sázka v hospodě o to, kolikrát za rok se prčí koza (vítězná proto, že ji rozsoudil Honza jako odborník-zoolog; jen jsme si museli vysvětlit rozdíl mezi moravským ‚prčí‘ a českým ‚prská‘).“ David Horal

„Vstup ČSO do BirdLife International v roce 1998 na konferenci ve španělské Segovii po zásluze podepisoval on. V tu dobu už měl mezi zahraničními kolegy nezpochybnitelné renomé. Tehdy to ještě byla první generace, která stála u zrodu moderní podoby BirdLife. Tito lidé vyrostli stejně jako Honza coby terénní ornitologové, kteří v jistý moment své kariéry vzali vážně ochranu přírody a začali pro ni něco dělat.“ Petr Voříšek

Karel Pecl je celoživotně spjatý s Pískem a rybníkem Řežabinec. První ročník kroužkovací akce Acrocephalus proběhl v roce 1977 jako jednorázový průzkum. Karel ji pak dokázal každoročně organizovat nepřetržitě až do roku 2002. Za tu dobu Acrocephalus navštívily tisíce zájemců o ptáky, které Karel nadchl pro jejich ochranu; získal také mnoho nových členů ČSO a vychoval desítky profesionálních ornitologů. Kromě toho pořádal pravidelná setkání zoologů z muzeí, výzkumných ústavů a vysokých škol se zoology státní ochrany přírody. Dodnes popularizuje ochranu ptáků v článcích, přednáškách i knihách.

„Moje setkání s Karlem bylo z těch zázračných, která člověku otevřou oči a ukážou mu, že nestačí být největším ornitologem u nás doma či v naší ulici. Karel byl z těch zkušenějších kolegů (pokud si ten výraz jako ryzí amatér mohu dovolit), díky kterým člověk pochopí spoustu věcí.“ Michael Strnad

Další velkou vášní píseckého ornitologa Karla Pecla je kromě kroužkování ptactva a popularizace ornitologie také pěstování kaktusů | Foto: Gabriela Dobruská

„Při závěrečné nedělní bohoslužbě v našem českoskalickém kostele kázal britský kroužkovatel, výrazný teolog i ekolog Dr. Dave Bookless z Londýna. Ve slovíčku pro děti přirovnal duchovní znovuzrození k proměně motýla přes vajíčko, housenku, kuklu… a ejhle, už letí dospělý admirál. Při závěrečných oznámeních pospíchá k našemu překvapení mezi lavicemi ke kazatelně s poděkováním i Karel. Dá si ruku na srdce a říká asi tohle: ‚Děkuji za všecko – máme za sebou skvělé dny, nádherná atmosféra.‘ A dodává s úsměvem: ‚Já teda motýl ještě nejsem, ale možná už kukla.‘“ Pavel Světlík

„K výstavě jsem měl libreto – jedna místnost Zoogeos, jedna místnost Pecl. To bylo Karlem okamžitě rozmetáno: ‚Jen Zoogeos, mám se snad lidem ukazovat, jestli ještě udržím moč…‘ Po dlouhých bojích zbyla z místnosti Pecl jedna stěna vystavených předmětů z Karlových sbírek, tři vitríny Karlových knížek a dalších publikací a dvě stránečky textů o něm. A tak je to s Karlem vždycky – 23 stran zásluh, ale on není důležitý, nikoho to nezajímá, když o sobě, tak jen ve vtipu.“ Jiří Šebestian

Co všechno jsem neslyšel, než jsem se naučil poslouchat

Čtyřměsíční kurz určování ptáků pořádaný ČSO nabízí kombinaci online výuky a praktických exkurzí i příležitost zapojit se do občanské vědy. Jak vypadá pohledem jednoho z letošních absolventů?

Rozhodnutí přihlásit se na kurz určování ptáků ve mně zrálo několik let. V roce 2024 jsem se konečně rozhoupal. Během léta jsem každý den sledoval e-mail, jestli už není přihlašování otevřené, a preventivně jsem se ve strachu, abych něco nepropásl, několikrát zaregistroval k odběru novinek. Když 18. září konečně přišel ten den, seděl jsem v 6:56 v práci a přihlašoval se s bušícím srdcem a nadějí, skoro jako na přijímacích zkouškách. Měsíc čekání do oznámení výsledků se protáhl do geologické epochy, ale 22. října to nakonec přišlo: jsem tam!

Od té chvíle do února plynul čas snad nejpomaleji v mém životě. Naštěstí jsem si tohle „čekání na Godota“ zkrátil doplňkovým kurzem o zimním vodním ptactvu. Pak to začalo. První týdenní newsletter v pondělí. První úkoly. První hlasové nahrávky. A já byl nadšený. Už tehdy jsem věděl, že tenhle kurz bude stát za to.

Teoretická část mě překvapila svou kvalitou a zároveň vtipem. Rozmazané fotky, které simulují realitu, hlasové záznamy a semináře, které byly možná vůbec první tříhodinové on-line lekce, u kterých jsem dával pozor a myšlenky mi nezačaly utíkat k představě opičky sedící v mé hlavě, která hraje na činely. Nejvíc mě ale bavil interaktivní formát. Ondrovy záludné otázky byly výzvami, u kterých si člověk nikdy nemohl být jistý, jestli jde o tu nejjednodušší odpověď, nebo je v tom nějaký špek. Jako by otázky pokládal sám Vladimír Čech ve své nejlepší formě, který dokázal znejistit i toho nejjistějšího. Mozkové závity dostávaly zabrat. Když se objevila fotka „něčeho“ v protisvětle na kilometr (a ještě k tomu to byl samozřejmě dravec), došlo mi, že určování v přírodě není žádná sranda.

Po měsíci a půl teorie konečně nastal okamžik, kdy jsme měli zjistit, co v nás zůstalo. První víkendová exkurze v Praze. Netušil jsem, kolik druhů se dá v mém domovském městě vidět. Výr velký pózoval tak vzorně, že jsem měl podezření na taxidermii. A pak žluna šedá. Pro někoho nenápadný pták, pro mě naprostá srdcovka. Tenhle „šedý datel“ mě naprosto okouzlil a okamžitě se stal mým oblíbeným druhem. Jakmile jsem ji spatřil, věděl jsem, že je to ta pravá (samozřejmě kromě manželky).

Josefovské louky a Třeboňsko nabídly jarní intenzitu na plné pecky. Ranní vstávání v 5:30? Kruté. Ale ranní zpěvy, probouzející se krajina, čápi černí po dvou, po třech, nakonec osmnáct! A slavík modráček. Hledali jsme ho asi 20 minut, pak jsme mu dali posledních 10 vteřin. A on v té poslední vteřině přilétl, zableskl se jasně modrou náprsenkou s bílou skvrnou a odletěl s rozevřeným ocasem. To bylo opravdové wow!

Na výjezdech jsme si zkusili nanečisto i liniové sčítání druhů (LSD). Tedy to, co je skutečně užitečné a co dává znalostem další rozměr. Líbilo se mi, že kurz nekončí posledním pozorováním, ale že člověk může pokračovat. Sám se chci do LSD časem zapojit.

↑↑ Zpestřením exkurze na Třeboňsko byla žluva hajní na hnízdě | Foto: Ondřej Belfín

↑ Na Vrbenských rybnících člověk neví, kam se podívat dřív – kolpíci bílí, kormoráni malí, potápky černokrké | Foto: Ondřej Belfín

Zblízka jsme viděli i kulíška nejmenšího, a právě on byl vyvrcholením jednoho z večerů, kdy jsme se po trpělivém hledání dočkali i sluk. Ty dlouho otálely, ale když se konečně odhodlaly vyletět, vypadalo to, jako by nám nad hlavami létaly mezikontinentální balistické střely. A pak se ozval z druhé strany lesa kulíšek, kouzelné to stvoření. Nemyslel jsem si, že je to tak maličká sova, i když to jeho druhové jméno napovídá… O večerech byla i ptačí pantomima, kytara, táborák, a hlavně skvělí lidé. Kolektiv byl vůbec velké překvapení, samí fajn lidi, s nimiž by člověk hned jel zas. A co víc, byli jsme naladění na stejnou notu. Třeba když jsme všichni najednou zmlkli, protože někdo zahlédl siluetu nad korunami stromů, a s napětím jsme čekali, jaký že druh to asi může být.

A pak to najednou skončilo. Loučení. Fotka. Odjezd. Ticho. Co teď s pondělky bez pravidelných newsletterů? No, mám plán. Příští rok změním jméno, možná si nechám i nastřelit vlasy. Třeba mě při výběru přihlášených nepoznají.

Ještě jednou tedy velké díky skvělé partě lektorů za trpělivost, nadšení i ochotu postošestapadesáté vysvětlovat, jak poznat zpěv budníčka menšího. A díky i celé partě spolukurzovníků, bez které by to nebylo ono.

Více informací o kurzu najdete na **birdlife.cz/kurz-cso**.

Tomáš Hovorka

Patnáct let exkurzí ČSO za ptáky

Malé skupinky a vlastní doprava nám umožňují přizpůsobit program našim představám; Extremadura, Španělsko 2025 | Foto: Marek Opluštil

Většina z nás začala ptáky pozorovat na krmítku či zahradě a postupně pěšky nebo na kole v okolí. Dříve či později nám tenhle prostor začal být malý a za ptáky jsme se vydali dál. Motivace pro opuštění „domovského okrsku" jsou různé – rozšíření seznamu pozorovaných druhů, tedy „life listu", „odškrtnutí" rarity či zájem o konkrétní skupinu ptáků. Důvodů, proč vyrazit za ptáky s ČSO, je ale mnohem víc!

Česká společnost ornitologická organizuje exkurze už od minulého století. Tehdy je pořádala svépomocí, obvykle jednou do roka, a jelikož možnosti vycestovat do zahraničí byly omezené, jezdilo se téměř výlučně po tehdejším Československu.

V roce 2010 jsme však navázali spolupráci s cestovní kanceláří Primaroute z Uherského Hradiště, a díky tomu jsme mohli nabídku exkurzí rozšířit a profesionalizovat. Organizaci zájezdů a výběr destinací tak má na starost majitel a duše cestovní kanceláře Josef Nožička a za ČSO Katarína Slabeyová. S oběma se coby s průvodci také můžete na exkurzích osobně setkávat.

Rozhovor s Josefem Nožičkou

Josef Nožička je od dětství velkým milovníkem přírody, chovatelem ptáků, akvaristou a teraristou. Mimo Antarktidy procestoval všechny kontinenty. Nejraději jezdí do Latinské Ameriky, kde navštívil Peru, Kolumbii, Brazílii, Bolívii, Ekvádor nebo Kostariku. V posledních letech se věnuje především fotografování ptáků.

Jaké byly začátky CK Primaroute?

Historie CK se začala psát v roce 1991, ještě pod názvem Primatour a s dalšími třemi společníky. Nejdřív jsme nakoupili stany a postavili je ve španělském přímořském městečku L'Estartit, kam jsme po čtrnáctidenních turnusech vozili lidi karosami. Mou výhodou bylo, že mluvím francouzsky, a tak jsme si jako první v republice mohli dovolit nabízet poznávací zájezdy do Provensálska. Také jsme vozili lidi na rockové koncerty do Prahy a Budapešti. Z tohoto období pochází i jedna z našich nejúspěšnějších akcí – zájezd na koncert Pink Floyd v Praze v roce 1994 pro téměř 200 účastníků.

A jak přibyly zájezdy za pozorováním ptáků?

Po osamostatnění v roce 1997 a přejmenování CK na Primaroute jsem cestování spojil s mým druhým velkým

Exkurze ČSO

- Zpravidla vícedenní (někdy ale i jednodenní) zájezdy za ptáky po Česku, blízkém i vzdálenějším zahraničí.
- Hlavním cílem je poznat zajímavé lokality s výskytem ptactva. Často navštěvujeme chráněná ptačí území, někdy místa ohrožená plánovanými aktivitami s možným negativním vlivem na ptáky a přírodu nebo i místa s omezeným vstupem jako např. hnědouhelné výsypky.
- V zahraničí spolupracujeme s partnerskými organizacemi BirdLife a získáváme tak tipy na zajímavá místa na pozorování i místní znalce.
- Na exkurzích jsou přítomni odborní průvodci a pracovníci kanceláře ČSO, kteří zajišťují program i poznávání ptáků, ale systematicky se zde poznávání ptáků neučí. Poznávání druhů se děje neformálním způsobem podle toho, jaké ptáky zrovna uvidíte.
- Zkušenější znalci rádi poradí s určením druhů méně zkušeným účastníkům a doplní i různé zajímavosti.
- Exkurze, zvláště pak ty vícedenní, nabízejí účastníkům možnost seznámit se s podobně naladěnými lidmi, s nimiž si pak třeba mohou individuálně domlouvat další ornitologické výlety – a také si je domlouvají!
- Exkurzí se mohou účastnit členové i nečlenové ČSO, avšak pro členy platí zvýhodněná cena exkurze a mají také přednost při přihlašování.
- To vše by nebylo možné bez mnoha dobrovolných místních znalců z řad členů ČSO, kterým patří za jejich ochotu a nasazení veliké díky.

↖↖ Exkurze často poskytují možnost fotografovat ptáky zblízka: terejové bílí hnízdili jen pár metrů od chodníku; Helgoland, Německo 2023 | Foto: Josef Nožička

↖ Mnohdy nebývá nouze o dobrodružství – za papuchalky, alkouny a tereji jsme se v Irsku vypravili na nafukovacích člunech | Foto: Katarína Slabeyová

↑↑ Kromě ptáků se setkáváme i s jinými – při plavbě na Eyjafjörðure u Akureyri jsme pozorovali lovící keporkaky; Island 2024 | Foto: Katarína Slabeyová

↑ Domácí exkurze, například do Krkonoš, se těší velkému zájmu – návštěva s odborným průvodcem přináší bohatší zážitky, než když na stejná místa zavítáte sami | Foto: Katarína Slabeyová

EXKURZE ČSO 2010–2025 V ČÍSLECH

- **71** exkurzí, z toho **20** tuzemských
- **22** zemí (včetně Česka)
- **2160** účastníků
- Nejoblíbenější je exkurze na podzimní tah jeřábů v maďarském NP Hortobágy – od roku 2021 tam jezdíme každoročně, letos to bude již po **jedenácté**.
- Pozorovali jsme již téměř **1000** druhů ptáků.
- Nejvíce druhů jsme viděli letos v Indii: **373** druhů.

koníčkem – zvířaty – a začal jezdit hlavně po Evropě po ptačích parcích, do Německa či Nizozemska. V roce 2005 jsem si splnil svůj životní sen – návštěvu Peru. Od té doby pořádám birdwatchingové zájezdy, jejichž nabídku se mi daří neustále rozšiřovat, k čemuž přispěla i spolupráce s ČSO.

Proměnila se od té doby podoba zájezdů?
Od dob stanových městeček a autobusů značky Karosa se životní úroveň u nás zvedla a klienti mají už úplně jiná očekávání. Dnes zajišťujeme pohodlnou dopravu a ubytování a spolupracujeme s birdwatchingovými cestovními kancelářemi a průvodci po celém světě. A množství spokojených stálých klientů je pro mě důkazem, že se nám tato očekávání daří plnit.

Zpětná vazba je pro nás důležitá a po každé exkurzi se ji snažíme získat prostřednictvím krátkého dotazníku, z nějž vybíráme:

Děkuji za organizaci, sama bych se na tahle místa nevypravila a byla by škoda to minout.

Zaujaly mě podrobnosti o tom, co se dělá pro ochranu rybáků malých. Podobně jsme se třeba kdysi v Makedonii dozvěděli o nutnosti přikrmovat supy. Taková nahlédnutí do ochrany ptáků v různých oblastech vítám.

Líbilo se mi nadšení lidí a jejich schopnost mě do pozorování ptáků vtáhnout.

Atmosféra, kolektiv a všichni ti ptáci. Jen tak dál, chválím váš organizační tým, vše bylo super.

Pomozte nám vyplněním dotazníku, díky kterému budeme moci nabídku lépe přizpůsobit vašim přáním. Předem děkujeme!

Máte tip na zajímavé místo, kam byste rádi vycestovali za ptáky nebo kde jste již byli a můžete to doporučit ostatním? Napište nám na **exkurze@birdlife.cz**!

Aktuální nabídku exkurzí sledujte na **birdlife.cz/exkurze**.

Katarína Slabeyová | studovala ochranu životního prostředí na Univerzitě Komenského v Bratislavě a průvodcovství v cestovním ruchu na Ekonomické univerzitě tamtéž. Přírodnímu cestovnímu ruchu se věnuje, stejně jako ornitologii, 22 let. Specializuje se na provázení po Evropě, kde si oblíbila její severní část.

Kde ožívají kameny a krouží orlosupi: Úžasní ptáci průsmyku Stelvio

Národní park Stelvio leží v pohoří Ortles v autonomní oblasti Tridentsko – Horní Adiže a v Lombardii na severu Itálie a svou rozlohou přes 134 000 ha patří k největším národním parkům v Alpách

Text a foto Jan Grünwald

Průsmyk Stelvio je s nadmořskou výškou 2 758 m n. m. jen o fous druhým nejvyšším silničním sedlem v Alpách (nejvýše položeným je o sedm metrů vyšší francouzský průsmyk Col de l'Iseran). I když je průsmyk známý hlavně díky motoristickým a cyklistickým akcím, jde také o srdce národního parku Stelvio a výjimečnou lokalitu pro pozorování zajímavých druhů ptáků, zejména orlosupa bradatého a bělokura horského.

Hned nad průsmykem se nachází hora Dreisprachenspitze, která leží na hranici Itálie a Švýcarska, dříve však byla trojmezím mezi Italským královstvím, Švýcarskem a Rakousko-Uherskem. Silnice sem byla vybudována již ve dvacátých letech 19. století za účelem propojení Lombardie a Rakouska a je považována za jednu z nejatraktivnějších silničních tras v Evropě. Oba cílové druhy, orlosup bradatý i bělokur horský, jsou tu pozorovány vcelku běžně a není k tomu potřeba podnikat dlouhé pěší výlety náročným terénem. Vzhledem k poměrně snadné dostupnosti z České republiky je tato lokalita zajímavou možností pro prodloužený víkend, případně atraktivní zastávkou při cestě dál na jih.

Proč právě průsmyk Stelvio?

Pozorování horských druhů ptáků může být značně náročný a někdy i frustrující zážitek. Kilometry nachozené horským terénem, možné omezení provozními časy lanovek a případné další strasti pohybu v kamenitém a nehostinném prostředí odradí nejednoho pozorovatele. Průsmyk Stelvio však dává i méně zdatným horalům šanci užít si chvíle se vzácnými obyvateli nejvyšších nadmořských výšek, přičemž kilometry, které při tom nachodí, se dají napočítat na prstech jedné ruky. V sezoně je totiž možné se do sedla dostat v jakoukoliv denní dobu, a dokonce se tam lze i ubytovat. Odpadá tak závislost na startovních časech lanovek, které jsou často jedinou možností, jak se na lokality v nejvyšších polohách dopravit.

Pozorovatele ptáků a přírody sem táhnou především dva výše zmíněné druhy opeřenců. Orlosupa bradatého (*Gypaetus barbatus*) není třeba dlouze představovat. Dvouapůlmetrové rozpětí křídel, zvláštní vous, který dal dravci jméno, a vybraný jídelníček – kosti velkých savců – z něj dělají jednoho z nejzajímavějších evropských druhů ptáků. Počátkem 20. století byl v Alpách vyhuben a jeho úspěšný návrat je výsledkem reintrodukčního programu, který byl zahájen v roce 1986. Nyní je alpská populace druhou nejsilnější v Evropě hned po té pyrenejské.

Druhý z nich, bělokur horský (*Lagopus muta*), je hrabavý pták charakteristický zejména sezonní proměnou opeření. V létě je šedo-hnědým zbarvením perfektně maskován mezi kameny, v zimě jeho zářivě bílý šat splývá se sněhem. V Evropě se s ním kromě Alp setkáme i ve Skandinávii nebo na Islandu.

Kdy se vypravit na cestu?

Bělokur i orlosup se sice v lokalitě vyskytují celoročně, silnice do sedla je ale otevřena jen od konce května do začátku listopadu. Je třeba dát pozor na to, že každý rok zde koncem srpna nebo

↑↑ Majestátní orlosup bradatý byl v Alpách vyhuben v roce 1913, ale díky spolupráci zoologických zahrad, národních parků a Světového fondu na ochranu přírody se ho sem podařilo navrátit

↑ Kavče žlutozobé létá s lehkostí a obratností

↗ Samice bělokura rousného je díky svému zbarvení v horském prostředí výborně maskovaná

začátkem září probíhá Stelvio Bike Day, kdy je silnice otevřena pouze pro cyklisty.

Rady k nezaplacení

Optimálním dopravním prostředkem je vlastní auto. Cesta k průsmyku Stelvio trvá z Prahy okolo osmi hodin jízdy a je třeba se připravit na to, že závěrečný výjezd je pro řidiče velmi náročný.

- Možnosti cesty hromadnou dopravou existují, jelikož do sedla jezdí autobusy z Prato allo Stelvio a Bormia, kam se lze dostat vlakem. Je však třeba mít na paměti, že cesta se může protáhnout i na více než 20 hodin.
- Ubytovat se můžete v několika hotelech přímo v průsmyku, případně v některém z hotelů v okolí. V hotelech servírují i jídlo, je ovšem třeba počítat s vysokohorskou přirážkou. V Itálii ale nejsou ceny tak drastické jako v jiných alpských zemích.
- Nepodceňte ochranu pokožky – horské slunce spaluje kůži opravdu rychle.
- Je dobré zkontrolovat předem počasí, ale vzhledem k nadmořské výšce se může velmi rychle a nenadále měnit. Buďte na to připraveni (pláštěnka, teplé oblečení, větrovka, …).

To nejlepší ze zdejší živé přírody

Vzhledem k vysoké nadmořské výšce v sedle kromě orlosupa bradatého a bělokura horského mnoho dalších ptačích druhů neuvidíte. Z běžných druhů ale lze uvést ještě pěnkaváka sněžného (*Montifringilla nivalis*) nebo pěvušku podhorní (*Prunella collaris*), případně všudypřítomné kavče žlutozobé (*Pyrrhocorax graculus*). Kromě ptáků se tu můžete setkat i se svištěm horským (*Marmota marmota*) nebo kozorožcem alpským (*Capra ibex*).

Deník výpravy

Nekonečné serpentiny

Na průsmyk Stelvio jsme narazili vcelku náhodně při jedné z cest z Itálie do Česka, přičemž mě už předem v kontrole

↑↑ Pohled na letícího orlosupa s rozpětím křídel kolem 2,5 m se nikdy neomrzí

↑ Potravou bělokurů horských jsou různé výhonky, pupeny, bobule, květy a listy alpských rostlin

← Společenská kavčata se po hnízdění sdružují do velkých hejn, v nichž tráví zbytek roku, a tak je skoro nikdy nepotkáte jednotlivě

databází pozorování ptáků zaujaly četné záznamy orlosupa přímo v sedle. Tento druh jsem totiž doposud nepozoroval a už delší dobu jsem se snažil ho při výpravách do různých částí Alp zahlédnout. Tehdy jsme bohužel měli velmi málo času a během krátkého pozorování jsem zaznamenal pouze kavčata žlutozobá, kterých tu byly desítky, a jedno velké hejno pěnkaváků sněžných, přeletující z jedné strany sedla na druhou. Rozhodli jsme se proto vrátit. První pokus o návrat skončil nezdarem u Řezna; v noci jsme totiž na dálnici najeli na ztracený hever náklaďáku, který nám prorazil obě levé pneumatiky, a cesta tak skončila dříve, než pořádně začala.

Úspěšní jsme byli až koncem srpna 2024, kdy jsme na pozorování měli dvě rána a dvě odpoledne. Nekonečnými serpentinami jsme do sedla vystoupali poprvé okolo jedenácté dopoledne 22. srpna. Hned po ubytování v hotelu Genziana, který leží přímo v sedle, jsem vyšplhal k vrcholu Dreisprachenspitze a začal skenovat okolí. Výsledek se dostavil po méně než hodině – v dálce vykroužil mladý orlosup a prolétl údolím pode mnou. Byl však poměrně daleko a brzy zmizel. Čekal jsem proto dál, napjatý, zda se

některý z dospělých orlosupů ukáže zblízka tak, jak to je vidět na mnoha fotografiích. Netrvalo dlouho a kýžený moment přišel. Od vrcholků na jihovýchodě se objevil nejdříve jako malá tečka orlosup a vcelku rychle se přibližoval, až zaplnil téměř celý hledáček mého fotoaparátu. Majestátně proplachtil sedlem a mizel dál směrem na Bormio.

Druhová ~~bohatost~~ chudost velehor

Zbývající část dne jsem zůstal na vrcholku a sledoval početné skupiny kavčat žlutozobých, létající kolem restaurací a horských vrcholů v okolí. Příležitostně se tito přerostlí kosáci zastavili nedaleko mě a dostal jsem tak šanci si je detailně prohlédnout. V tuto roční dobu většina jedinců pelichala, mohl jsem tudíž zkoumat i různé přepeřovací fáze tohoto běžného alpského krkavcovitého ptáka. Kromě kavčat se ještě několikrát objevil orlosup. Původní představa o sledování migrace skrze sedlo se však ukázala jako planá. Za čtyři hodiny soustředěného sledování oblohy se podařilo vyjma výše uvedených charakteristických druhů zaznamenat jen osamělého krkavce a pár lindušek horských a konopek obecných. Před západem slunce jsme se ještě prošli k Laghetto Alto, kde si můžete prohlédnout i zbytky zákopů z první světové války. Nově jsme u jednoho z potůčků zastihli konipasa horského a několik bělořitů šedých, jinak jen rehka domácího a lindušky horské.

Obě následující rána jsem se rozhodl věnovat bělokurům horským. S tímto ptákem jsem se doposud setkal pouze jednou, a tak jsem svou sbírku zážitků chtěl co nejvíc rozšířit. Vyrazil jsem krátce před východem slunce, který byl vzhledem k pěknému počasí skutečně nádherný. Za bělokury jsem se vydal po cestě vedoucí okolo lanovky nahoru na Passo delle Platigliole. Jakmile jsem popošel kousek od hotelu, přivítalo mě hejnko odpočívajících kavčat žlutozobých. Zvlášť jeden mladý jedinec si mě pozorně prohlížel a já si jej mohl zblízka fotit. Brzy ráno skrze sedlo nějaký tah ptáků přece jen probíhal. Několikrát se z nebe ozvaly skřípavým vypísknutím lindušky lesní a celkem početně jemným pískáním i konipasi luční. Na jednom z parkovišť se navíc pohyboval samec rehka zahradního, jinak ale panoval všude klid.

Kameny ožívají!

Ušel jsem nějakých čtyři sta metrů, když jsem poprvé uslyšel typický hluboký bublavý hlas bělokura, který by asi ne každý přiřadil k ptákovi. Šel jsem za zvukem a brzy jsem našel první skupinu asi patnácti skvěle maskovaných bělokurů. Přiblížil jsem se tak, abych je příliš nerušil, a čekal, až se bude něco dít. Jak slunce stoupalo, začali se bělokuři krmit okolní vegetací. Hlasy ozývající se z různých směrů postupně prozrazovaly další části hejna, které se kolem mě pohybovalo. Příležitostně jsem se proto přemisťoval z místa na místo, abych zjistil, kde ještě tyhle obživlé kameny objevím. Bělokuři jsou totiž na podkladu šedých skal prakticky neviditelní, pokud se nehýbou. A i když se příliš nebojí, je vždy lepší počkat v dostatečné vzdálenosti, než se k vám sami přiblíží. Pokud půjdete přímo k nim, otočí se a půjdou opačným směrem, což je špatné pro obě strany – skončíte s fotkami ptačích zadnic a hlavně je zbytečně vyrušíte. Po návratu na snídani jsem odhadl přibližný počet pozorovaných bělokurů na padesát jedinců.

Následoval stejný program jako předchozí den – čekání na orlosupa. Tentokrát si dal na čas. Na pozorovací bod jsem vyšel asi deset minut před desátou hodinou a první orlosup se objevil až v půl jedné odpoledne. Toho dne se předváděli o poznání méně, i když jsem v jeden moment zahlédl dokonce dva jedince najednou, kroužící velmi vysoko na nebi. Místní refrén v podobě kavčat žlutozobých a lindušek horských doplnilo pozorování dvou rorýsů velkých (*Tachymarptis melba*), kteří se obrovskou rychlostí prohnali sedlem; o poznání volnější tempo k průletu zvolila skupinka šesti jiřiček obecných. Odpoledne jsem čekání na orlosupa vzdal a vyrazili jsme se projít k jezeru Lago di Cancano. Dříve zde pozorované zvonohlíky citronové (*Carduelis citrinella*) jsme tu už nezastihli, potěšilo mě ale hodně ořešníků kropenatých a několik poměrně spolupracujících křivek obecných. Ranní pozorování bělokurů tak zůstalo stěžejním zážitkem dne.

Úspěšnou strategii je třeba opakovat

Ráno jsem zvolil pro hledání bělokurů stejný scénář jako předchozí den. Tentokrát se z nebe ozvali pouze dva konipasi luční, lindušky lesní nikoliv. Na parkovišti u lanovky byl čerstvý kadáver lejska černohlavého, pro nějž tah skončil. Pravé divadlo toho dne opět přichystali bělokuři. Nejenže jsem první skupinu našel ještě rychleji než minule, navíc se mě prakticky vůbec nebáli a za dodržení minimálního odstupu se krmili na kvetoucích bylinách. Vyvrcholení celého výletu nastalo, když jsem si všiml, že se skupina asi dvaceti jedinců přibližuje ze svahu pode mnou a oklovává rostliny. Zkusil jsem si lehnout za vrchol svahu tak, aby o mně nevěděli. To se vyplatilo. Za několik minut se ptáci začali postupně ukazovat a zcela lhostejní vůči mé přítomnosti se začali krmit květy a semeny rostlin kolem mě. Brzy jsem byl úplně obklopen bělokury a někteří byli tak blízko (méně než metr a půl), že jsem je ani nemohl zaostřit objektivem. K mému překvapení jim ani nevadilo, že jsem se pohyboval a točil foťákem ze strany na stranu. Se zatajeným dechem jsem ptáky pozoroval, jak se v klidu pohybují v mojí bezprostřední blízkosti, a ani jsem díky adrenalinu v žilách nevnímal, jak hodně mě všude zespodu tlačí ostré kameny.

Posledních pár hodin v sedle jsem věnoval orlosupům, tentokrát z jiného místa než při předchozích příležitostech. Číhali jsme na parkovišti pod kruhovou restaurací Albergo e Ristorante Rifugio Tibet. Nejdříve to vypadalo na zklamání, když se snad dvě hodiny nic nedělo. Svou velmi špatnou lámanou němčinou jsem se snažil komunikovat s jiným fotografem, který orlosupy na Stelvio jezdí pravidelně fotit. Už jsem se pomalu připravoval to zabalit bez rozloučení s majestátním dravcem, nakonec se ale objevili hned tři orlosupi, kteří se vydali směrem k nám. Jeden z nich v uctivé vzdálenosti jen proletěl sedlem, ale zbývající dva se přiblížili na pouhých několik metrů a pár minut kroužili nad serpentinami v neviditelné stoupavé termice. Skrze hledáček jsem hleděl tomuto úžasnému dravci několikrát z očí do očí.

Touto skvělou tečkou za naší výpravou jsme se tak s průsmykem Stelvio, domovem orlosupů a bělokurů, rozloučili více než důstojně.

Jan Grünwald | je doktorandem na Přírodovědecké fakultě UK, kde se zabývá ekologií městských ptáků. Ptáci ho zajímají od dětství a rád za nimi i s fotoaparátem cestuje do zahraničí, kde sbírá zkušenosti s novými druhy a biotopy. Zajímá ho i přístup místních lidí k pozorování ptáků napříč regiony.

PRÉMIOVÁ POZOROVACÍ OPTIKA GPO

Všechny naše výrobky jsou výsledkem desítek let zkušeností na trhu v kombinaci s německými inženýrskými dovednostmi a důvěryhodnými výrobními partnery – všechny jsou 100% navrženy, zkonstruovány a testovány v Německu. Každý, kdo dnes vyrábí pozorovací optiku, musí přesně vědět, na čem záleží. To je naše poslání.

Napište nám: info@gp-optics.com
Více na: www.gp-optics.com

WARRANTY 10 YEARS ON OPTICS & MECHANICS

Designed & Engineered in Germany

GPO
GERMAN · PRECISION · OPTICS

Zelená domácnost
S VÁMI POMÁHÁME PŘÍRODĚ

Dobročinný obchod ČSO

CACORKU NA TRIKO? ANO, PROSÍM!

Štíhlý pěvec se žlutým bříškem, který nepostojí – přesně takový je pták roku 2025, který je zároveň hlavní hvězdou nové limitované edice triček od ČSO.

Tričko RE-Creator od belgické značky Stanley/Stella vyrobené z recyklované a organické bavlny s motivem konipasa horského je víc než oblečení:

- podporuje rozvoj ptačích parků ČSO,
- šetří přírodu díky recyklaci a výraznému snížení spotřeby vody ve srovnání s konvenční výrobou,
- je nositelem několika mezinárodně uznávaných certifikátů, které potvrzují jeho ekologickou a etickou výrobu,
- nese originální ilustraci od výtvarnice Venduly Zrucké,
- sluší každému.

Osvěžte svůj šatník kombinací moderního designu s udržitelností a etikou!

V prodeji na ZelenaDomacnost.com a v e-shopu ČSO.

SWAROVSKI OPTIK

BEYOND SEEING

PRVNÍ CHYTRÝ DALEKOHLED

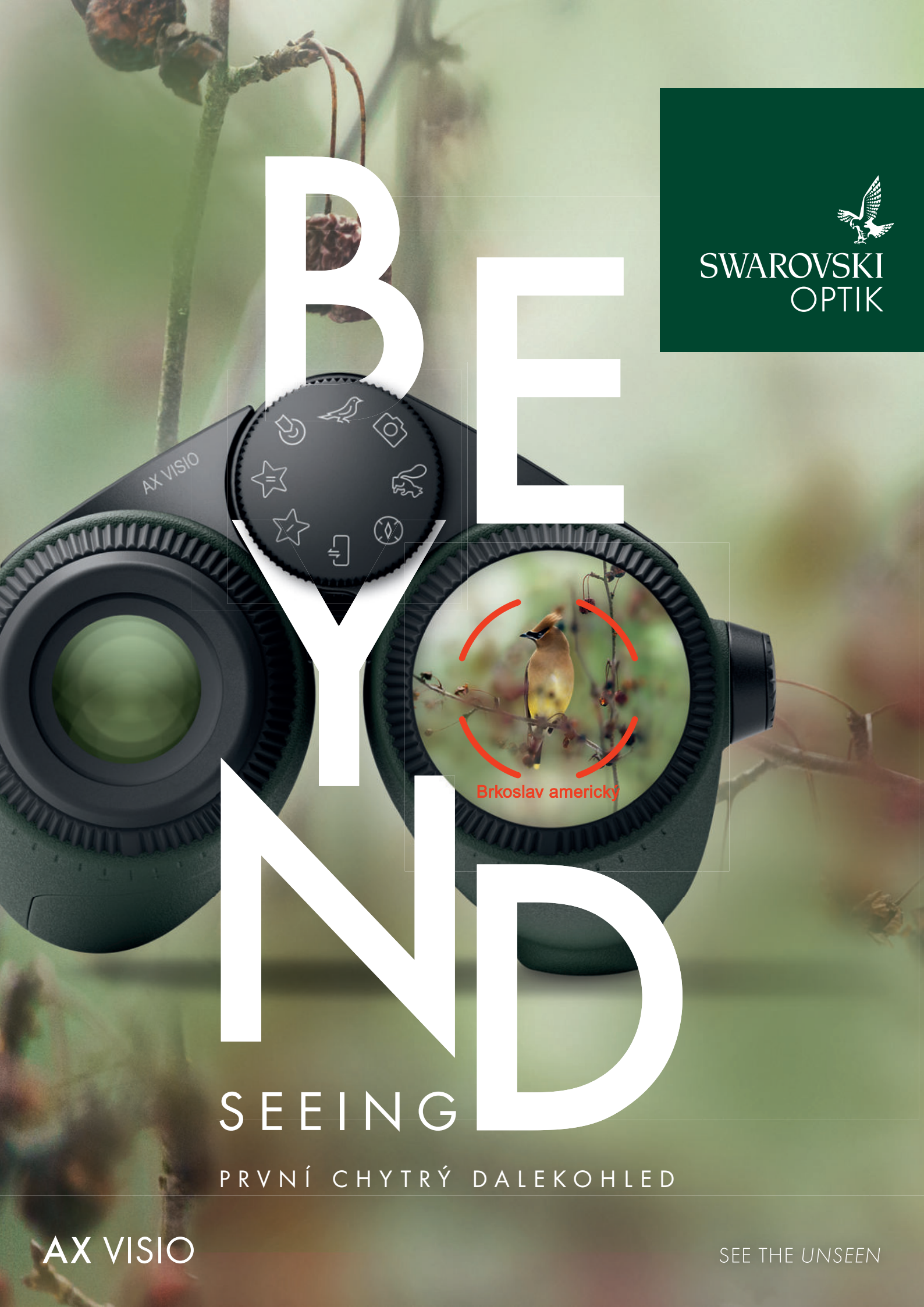

AX VISIO

SEE THE *UNSEEN*